

५३७१३७११

આ રીતેથી, ગુરુદેવ અને આત્મા કે પુત્રાનમ રૂપ
રૂપથી ગુરુદેવ કેશવજીની પ્રતિનિધિ એક નાનકડું પર્વતી
કે, આ પ્રતિનિધિ આપણે ગુરુદેવ કેશવજીની પ્રતિનિધિ એ
કરીએ આપણે આ રીતે કેશવજીના પાત્ર આપણે
અને કેશવજી એ કેશવજી ના છે એ જાણી કેશવજીના પાત્ર
આપણે ગુરુદેવ કેશવજી કરીએ. પણ આ ન આપણે ન
અને ગુરુદેવ એ અગ્રી કેશવજી ના પ્રતિનિધિ એક રૂપ
ગુરુદેવજીના કારણને અનુકરણ પદ્ધતિ દ્વારા કે આ
પણ કેશવજી એક આત્મા સુધી થયું નથી એ ગુરુદેવજીના
કારણને અનુકરણ કેશવજીના જે પ્રતિનિધિ આપણે કરી
નેતે ન ગુરુદેવ કેશવજી કરીએ કરીએ આ આત્મા
પણ પાત્રને અનિવરણ આપણે છે. એના અર્થ આ
અર્થમાં કે કે ગુરુદેવજીની રીતે આટલો ઉચ્ચ પાત્રથી
નથી જોવા શકાય એક આત્મા પણ એક દેવ તે. તેને
નથી કેવલ વિદ્યાર્થીના પાત્રને એક એક અર્થથી
દેવ કરીએ કેશવજીના મિહાન પણ ગુરુદેવ કેશવજીના
નાનકડું ના રૂપને એક રૂપ આપણે નથી. ૧૫૫

આપણી પ્રવ્રતા વૈદિપતની ઉપેક્ષા કે ભવ્યા ઉપર રમવા છે. આખી માણસ જીવને ખરેખર એક જીવતા નગર ને. દેહપરને કેળવણીએ સીધા જુદાં જુદાં રૂપોમાં રહેલ કેળવણીનું એક રવરૂપ જીવને એક દાકર. પણ આ મર્યાદા વધારે ઉત્તમ માગ પ્રયોજનને આવરતું નથી માત્ર કે એટલું જ ઉત્તરવા માગું છું કે આ સિદ્ધાન્તોની મને તેથી મર્યાદા રવીકરીએ તો પણ એટલું તો કલિત થાય છે કે જે જે દા.એ આપણા દેહમાં વિદ્યાસ પામેલાં દેહ તં દા.એનો અવકાશ આપણી પ્રજ્ઞાસિકાએ અને આપણી કાલદાગ પ્રથમ કરવા જેટલો. અને તેમાં પદ્ધિએ કોઈ વિશિષ્ટ પ્રકૃતિનો આપણાં દા.એ સાથે સમયમ કરવા જેટલો. આ મદાદારમાં આના જેવા કદુ પ્રવ્રતને પણ રમવા છે એવી આગ્રહાથી આ પ્રવૃત્તિ સમજવા કે પ્રવ્રત મર્યાદા છું.

આવી રીતે રવાં રવા દા.એ આપણી પદ્ધિથી સીધાં દા.એ એ દલીલતનો પ્રભ છે અને તેમાં મનભેદને અવકાશ છે; પણ એવા મનભેદ છતાં રિમશરી, કાલસાસ્ત્ર, અને પ્રમાણસાસ્ત્ર એ એવા દા.એ છે એ સજથી જાણે મનભેદ રવા મુકવ નથી જે દા.એમાં પ્રયોગો કરવાની જાદુ જાદુ નથી અને જેની પ્રકૃતિ કેવળ મનન અને ચિદતા યોગથી થઈ રહે છે તેમાં દા.એમાં દિગ્ગુરતાને પણ કાલ પદેકા કંઈથી પ્રકૃતિ કોઈ છે એમાં કાંઈ દા.એ નથી. બીજાં દા.એ મંજથી કહે મનભેદ રવા પણ આ દા.એ વિષે તો એકદમ

હરી તેના કુળ દોષ જેવા જેવો. આ દશગુણી બીજો એ
 પણ ૧૨૩ પડે છે કે આપણા પ્રમાણસાત્ત્વમાં, પશ્ચિમના
 પ્રમાણસાત્ત્વના વિષય ઉપગત, પ્રત્યક્ષ અને સન્દ પ્રમાણનો
 અમાવેશ થાય છે. આ પણ અસાત્ત્વ છે એમ હરી સમય
 નેમ નથી અને અમુક દૃષ્ટિથી પ્રમાણસાત્ત્વનું આ
 આપક દશગુણ થોડું પણ છે. જે દૃષ્ટિથી વિચારને વધાર્ય-
 અવધાર્ય હરીએ છીએ તે દૃષ્ટિને અને પ્રમાણસા-
 ત્ત્વને સંબંધ છે એ મત તો પૂર્વ અને પશ્ચિમ જનને
 પ્રાપ્ય છે. હવે આપણે વિજ્ઞાનવાદને સ્વીકારીને જનનના
 અર્થ માત્ર જ્ઞાન જ હરીએ કે ન હરીએ પણ એટલું તો
 સ્વીકારવું જ જોઈએ કે અમુક વધાર્ય છે એનો અર્થ એટ-
 લોજ છે કે જ્ઞાન માત્રની સાથે તે સુસંગત છે. કપાનુમાનથી
 દરોહ એક નિયમન હઠાડીએ કે 'જરમ જરમ છે સાચી જે
 તે મોંદ છે, જે જે મોંદ દોષ તે તે જરમ દોષ' તો નિ-
 ગમન સુસંગત છે પણ તે વધાર્ય નથી વધાર્ય નથી એનો
 એટલો જ અર્થ કે આપણા જ્ઞાનમાત્રની સાથે 'જે જે
 મોંદ દોષ તે તે જરમ દોષ' અને 'જરમ જરમ છે' એ
 વિચારો સુસંગત નથી માટે જ આપણા અનુમાનમાં અમ-
 નિપક્ષ અને અમાપિત દોષ તેજ વધાર્ય એમ કહેવું છે.
 એજ દશગુણી યુરોપીય પ્રમાણસાત્ત્વમાં પણ તર્કને પ્રત્ય-
 ધના સમર્થનની અપેક્ષા કહેલી છે અને એમ ન જની
 સૌ ત્યાં માત્ર સુસંગત, બીજા જ્ઞાન માથે અવિરોધી તર્કને

૧. Hypothesis.

પણ સ્થાન આપેલ છે. આ બધું જોતાં પ્રમાણુશાસ્ત્રની
 ન્યાયાવિક મર્યાદામાં પ્રત્યક્ષ પણ આવી જાય એવા મત
 ઉપર હું આવું છું. પરિમિતમાં પણ પ્રમાણુશાસ્ત્રના વિષયની
 મર્યાદા વિષે પુષ્કળ જિજ્ઞાસોદય થયો છે, અને જૂદા જૂદા
 પ્રમાણુશાસ્ત્રીઓ તેનો જૂદો જૂદો રીતે વિષય આપે છે.
 જર્મન પ્રમાણુશાસ્ત્રીઓ પ્રમાણુશાસ્ત્રને સર્વ શાસ્ત્રની દિલસુરી
 ગણે છે, અને એ દૃષ્ટિએ સમસ્ત જ્ઞાનને તેનો વિષય ગણે
 છે.^૧ આ સ્થિતિમાં આપણું પ્રમાણુશાસ્ત્ર જૂની પ્રજ્ઞાસિકાએ
 અજ્ઞાતારી જેવામાં ફરકત નથી એટલું તો સર્વ જાણ
 કરી.

સામાન્ય દૃષ્ટિથી કદાચ એમ ગણાય કે પદના પ્રકારો,
 સંજ્ઞા અને વિભાગ જે એરિસ્ટોટલના પ્રમાણુશાસ્ત્રમાં ચ-
 ચવામાં આપે છે તે આપણામાં આવતા નથી. પણ પદ
 વિભેતી જણી સારી ચર્ચા આપણા વ્યાકરણ મથિમાં થયેલી
 છે અને સંજ્ઞા મળેથી જો કે જૂદી ચર્ચા નથી પણ ન્યાયના
 પ્રંયમાં પેલા વિષય તરીકે તેની ઝીજીવટથી ચર્ચા કરેલી
 હોય છે. આ પુસ્તકમાં ધર્મોના સ્વાભાવિક, આકરિમક
 જોડે જે વિભાગો કરેલા છે તેમાં અદ્વિત પ્રમાણુશાસ્ત્રી-
 ઓના અને આપણા વ્યાકરણશાસ્ત્રીઓના મનનો સમન્વય
 કરવા પ્રયત્ન કરેલ છે. વિભાગ વિભેતી ચર્ચા પણ ગદ્યપ-

૧ જુઓ The Principles of Logic. By
 Wilhelm Windleband. Encyclopaedia of
 the Philosophical Sciences. Vol. I. Logic.

રીમાં આપેલી છે પણ આ પુનઃક્રમાં તે વિષયમાં પચિમતા પ્રમાણુશાસ્ત્ર ઉપર જ આધાર રાખેલ છે.

વાક્યનો અર્થ, વાક્યનું તાત્પર્ય,^૧ એ વિષય મને વધારે મુશ્કેલીઓ વાળો લાગ્યો છે. પ્રથમ તો અંગ્રેજી વાક્યની રચના, કતાં વિધાપદ અને કર્મ, એ કમચાળી, અને તે ઉપરથી પ્રમાણુશાસ્ત્રમાં નકી કરેલું તેનું^૨ અર્થ, કતાં સંયોજક અને વિધિયના કમચાળું, એ આપણી જાણમાં નિસહૃષ્ટ બંધ બેમે તેનું^૩ નથી. અંગ્રેજી વાક્યરચનાને આધારે, વાક્યાર્થ મંજૂરી જૂની પદ્ધતિના પ્રમાણુશાસ્ત્રમાં માન્ય થયેલો નિયમ એવો છે કે વાક્યમાં કતાં અને વિધિય એ સંયોજકથી જોડાય છે. આ મન નવિન પ્રમાણુશાસ્ત્રીઓ માન્ય કરના નથી તેઓ જણાવે છે કે કતાં અને વિધિય એ બે જાણે જૂરા જૂરા વિચારે દોષ અને પછી 'છે' કે 'નથી' થી જોડાતા દોષ એ મન તાલ જોડો છે. વાક્યનો અર્થ તે વાક્યાર્થજ છે. 'સોનાનો બાવ ચડી ગયો' છે ' એ વાક્યનો વાક્યાર્થ ' સોનાનો બાવ ચડી ગયો છે ' એજ છે. તેમાં રહેલો વિચાર એક

૧. સામાન્યધર્માવાન્તરધર્મપુનસ્કારેણ ધર્મિ-
મનિષાદનમ. જુઓ વિમજ્જનમ. ન્યાયકોશઃ

૨. Import of propositions.

૩. Copula.

બધે પડી જાય છે. વિચારત્યાપારમાં અધુક અર્થ વિષે કાંઈક પારેલું હોય છે એ મન પણ આપણા વ્યાકરણ-શાસ્ત્રમાં સ્પષ્ટ થયેલું છે અને તેને માટે ઉદ્દેશ્ય કે અનુસાર અને વિધિ એ જાણે પણ બહુ જ યોગ્ય છે. વાક્યમાં ઉદ્દેશ્ય દર્શાવતાં કર્તાસ્થાને હોતો નથી એ મત મેં સ્વીકાર્યો છે અને તેને આપણા વ્યાકરણનું અને પશ્ચિમના નવીન પ્રમાણશાસ્ત્રીઓનું સુમર્ધન છે. વાક્યમાં ક્રિયા પ્રધાન છે કે કર્તા એ મંબયી પણ બોઝાંકવેટ સાદેજ વૈયકરણ મતને મળતા થઈ શક્યમાં ક્રિયા પ્રધાન રાખે છે. આ રીતે જોતા પ્રમાણશાસ્ત્રના આ બાગમાં આપણા પ્રમાણશાસ્ત્રે પશ્ચિમના પ્રમાણશાસ્ત્રની અપેક્ષાએ મારી પ્રગતિ કરી છે એમ આજીવ થાય છે.

વાક્ય સુખથી જો મત મેં અહીં સ્વીકાર્યો છે તે જોન પદ પદેલાં વાક્યની ચર્ચા આવવી જોઈએ. પણ આ પુસ્તક પ્રાથમિક અભ્યાસ માટે સખાવેલું હોવાથી પ્રમાણશાસ્ત્રના પ્રાથમિક અભ્યાસક્રમના પુસ્તકોની સામાન્ય પ્રજ્ઞાસિદ્ધાને કે અનુસર્યો છું.

અનુમાન માત્ર નિર્દેશવાળો ઉપર જ પ્રજ્ઞ થાય છે એવો પદેલાં સામાન્ય મત પુરોષમાં હતો પણ હાલમાં

૧. Schillers ' Formal Logic ' p. 104.
અને Encyclopaedia of Philosophical Sciences Vol. I. p. 28.

પરિધતી પદ્ધતિ, કયાં નિર્વાહક અને વિવિધ બંધ તથા
કમના ઉપર મર્યાદા છે અને તેની આ આકૃતિઓ ૧
અને તેના ૧૪ પ્રકારો સર્વ સંગ્રહિત થાય છે. કમના ઉપર
આધાર મળે છે, વિષય આદેશ ને. તેને કમના કમને
૩૨ છે. આપણે એ વાત ધ્યાનમાં રાખી નથી એટલે
એ આકૃતિઓ મર્યાદાવાને અસાધ્યતા નથી.

આ ઉપરાંત એ પદ્ધતિ ન સ્વીકારવાનું કારણ એ છે
૧. આપણી પણ માત્ર સાધનની પદ્ધતિ ન સ્વીકારી છે
અને સાધનાર્થ મેળવી ઉપર કમનાવેલા વિચારો સાથે એ
પદ્ધતિ થઈ રી છે એ કારણે આ પદ્ધતિ મર્યાદા મેટલ
અનેક આકૃતિઓ અને તેના અનેક પ્રકારો રહેલા નથી
વળી મંડુળું અનુમાન તો પડેલી આકૃતિમાં ન દેવા છે
એમ પરિધતી પ્રમાણસાર પળ સ્વીકારે છે અને બીજી
રોક આકૃતિને પડેલી આકૃતિના રૂપમાં નથી પણ કમના
રૂપમાં તે આકૃતિઓની અલગતા પડવાની અને વિષય
કમના નથી સાચી.

અવધી વાતનું મર્યાદા પણ આપણી પ્રમાણસારને અનુ
મતી એ પદ્ધતિની ન સંગ્રહિત છે, પણ અવધીમાં તે
આપણી કારણની સમાંત્ર પણ પડેલા પ્રમાણ છે એ ન
વપર્ય છે માટે એ રીતના મે વપર્ય ઉપરોક્ત
કમના છે, અંગ્રેજ અવધી વાતનું પણ મે સંગ્રહ છે અંગ
તેમાં નિયમન કમિતી થાય છે માટે તેને કમિતીનુમાન

૧. Figures

૨. Encyclopaedia of Philosophical
Sciences Vol. I P. 35.

ગાંધી મને કાંઈ ખ્યાલ ફરક દેખાતો નથી. આ પ્રવેશિકાને માટે કાર્પેટરજીની ચર્ચા વેન કે બોર્મોકેવેટ જેટલી મુશ્કેલી રજવાતી મને જરૂર નથી લાગી જો કે વેન, બોર્મોકેવેટ અને વેસ્ટન જે જાણતા મનોનું સમાધાન વેદાન્તના સત્કાર્પવાદમાં થતું મને લાગે છે. આ પ્રવેશિકાને માટે મિત્ર અને નર્દસંપદના વિચારો એક છે તે મેં રજુ કર્યા છે.

અન્વેષણની પદ્ધતિઓ^૧ તો પશ્ચિમની પણ આધુનિક રાષ્ટ્ર જ છે એટલે એ જૂદાં જૂદાં પુસ્તકોના આધારે આ પુસ્તકમાં મૂકેલ છે. પણ એટલું જાણવતું અપ્રખુન નીલ મજાપ કે અન્વય બિરેક્ટરી બ્યામિઓ બંધાય છે એ વિચારમાં સપણી પદ્ધતિઓનું ખીન રહેતું છે. પશ્ચિમના પ્રમાણસાસ્ત્રીઓ પણ મધી પદ્ધતિઓમાં અન્વય અને બિરેક્ટરનું જ મગ સ્વરૂપ જુલે છે. અપૂર્ણ બ્યામિઓને મેં પશ્ચિમની પદ્ધતિને અનુસરીને જૂદી પાડેલી છે. સંભવ સંભવી મને આપણાં સામ્યોમાંથી નીલ જેવું જ મળ્યું છે. સંભવ નામનો દેહી મન્થ છે એમ સાંભળ્યું છે પણ તેની જાણ લાગી નથી.

નર્દનો^૨ વિચાર આપણને એટલો અવગિચ્છિત નથી જોન મનાં ચાંપમુલોમાં નર્દના દોષોનું નિરૂપણ છે. તેમજ કોઈ પણ મિદાન્તમાં મૌરવ દોષ ન જોડાએ, અંદર અંદર વિગેષ

૧. Inductive methods.

૨. Hypothesis.

મિત્ર નિયમે^૧ મજામ છે તેની પણ અર્થ નથી આ નિય
 નોની અર્થ ન હોવાનું કહેવું એ છે ૧ પાયાન પ્રમાણ-
 યાત્રામાં એ નિયમે પાનાની આવશ્યકતા હોવા ઇનિદિયમિક
 હોવોથી હજી સ્પષ્ટ છે. પ્રમાણયાત્રામાં તેના મધ્યન વિષ
 યજ્ઞ મનનેથી છે. ૧૫^૨ (૧) નાદાન્મય^૩ ૨) અપરજ
 અને (૩) એકતિલ^૪ ના નિયમે ઉપરાંત પર્વોમ માપન^૫
 ના નિયમની જરૂર માને છે અને ૧૫^૬ એ મજામ થા પણ
 ૧૬૧.૧ નહીં ૧૬૧.૨ નું કે ૧૬૧^૭ આ મજામ નિયમેને
 માત્ર આપના નિયમે માને છે અથવા માન્યતાના કે
 પ્રમાણાત્રા નિયમે મંજૂ છે. અપરજ આ નિયમે મજામને
 ઇનિદિયમિક જરૂર નથી અને પ્રમાણયાત્રામાં તેમની ઉપયો-
 ગતા અને આવશ્યકતા વિચારમન દોરવી એ તેમનો
 મર્માવધ આ પુસ્તકમાં કહેતા નથી જાણમાત્રામિક વિજ્ઞા-

૧. Laws of Thought.

૨. Encyclopaedia of Philosophical Sci-
 ences Vol. I. pp. 29-32.

૩. Law of Identity.

૪. Law of Contradiction.

૫. Law of Excluded Middle.

૬. Law of Sufficient Reason.

૭. Fowler's Inductive Logic Preface.
 p. 31x note. 15.

૮. Schiller's Formal Logic Ch. X

વ્યાખ્યાન સમયવાનું ક્ષેત્ર હવે અને અનુભવ વખતના ઉપરથી એ મારી નોંધમાં કંઈક ફેરફાર કરીને વિદ્યાર્થીઓના ઉપયોગ માટે તે ઇલાવવાનું નક્કી કર્યું. પ્રથમ માત્ર વિદ્યાર્થીઓના ઉપયોગ માટે જ ઇલાવવાનો વિચાર હતો પણ બધા વિદ્યાર્થીઓના અભિપ્રાયોનો સાત્ત્વ મળી શકે માટે જ આને પ્રશિક્ષિતા મેળવે છે. પુસ્તક પછી ઉનાવગમાં સખાપુ છે અને દેહકોશણે વિચાર મંદિરનામાં અને બાણમાં તે ઉનાવગનાં ચિહ્નો જાણીને તે પણ વાચનાર વચ્ચે નિભાવી લેશે એવી આમા ગણ્યું છે.

આ પુસ્તક માટે જે જે પુસ્તકોને મેં આપણે સીધેસી છે તેમનાં પર્જાખર્જનાં ત્યારે પ્રસ્તાવનામાં આવી મળેલ છે. તે ઉપરાંત Venn's Empirical Logic, Westaway's Scientific Method, Cleighton's Elements of Logic, Minto's Logic એ અંગ્રેજી પુસ્તકોને આપણે સીધેસી છે. મંદિરનામાં પામ તર્કમાળા તર્કમંદિર જ્ઞાપનન (વાચ્યાપન આપ્ય માળે) અને પ્રમાણમળતલ્પાલોકાલકાર તે મેં ઉપયોગ કર્યો છે. કાઉસના બધા મિદાનને મેં માન્ય કરેલા નથી પણ એમનું પુસ્તક માત્ર ફાલેજના અવ્યામકમમાં હતું એટલે તેમના પુસ્તક તરફ એક વિદ્યાર્થી તરફિને મારે પસપાત અને આદર આ પુસ્તકમાં પણ દેખાઈ આવશે આ પ્રેરણામાં પડેલા કામ કરી મળેલા 'ન્યાયશાસ્ત્ર' ના કતી આપણા મદમત માણર મી મળિમાત નજમામતો અને

મરાઠીમાં તર્કશાસ્ત્ર અને વ્યાવશાસ્ત્ર ના ક્ષાંતિઓ પણ
દૃ. આશ્ચર્યી છું. પારિભાષિક સંજ્ઞાને માટે એ મર્મપુસ્તકોને
મેં છૂટથી ઉપયોગ કરેલો છે.

છેતરે મારે પડિન મુખપ્રાસંગીનો ઉપકાર માનવો જોઈએ.
મરુત્ત ન્યાયના એમના વિશ્વાસ જ્ઞાનમાંથી તેમણે મારી
દૃષ્ટિને અનુકૂળ મીને ને અનેક મુચનાઓ પ્રેમ અને ઉન્મા-
દથી આપી છે ને વિના દૃ. આ કામ માથે લેવાની કરી
દિમળ પગી રાજ્ય નદિ. એ મિત્રામ અન્ય અનેક મિત્રોએ
મુચના અને મર્યાદારા ઉપયોગી મદદ આપી છે પણ
તેમની ના પાળ્યાથી તેમનાં નામ દ. આપી રાજ્યો નથી.

બાદપદ માર્ગ ૧.
જુલિયર મ. ૧૬૭૮.
મૂળરાત વિદ્યાપીઠ.
અમદાવાદ.

રામનારાયણ. વિ. માર્ક૬.

અનુક્રમણિકા.

અકરબજી.

૧૧૧૧.

વિવિધ.

૧	વિવિધ નિર્દેશ.	
૨	પદ્ધતિઓ.	
૩	વિચાર	
૪	સકલ	
૫	અસંખ્યના અસંગ.	
૬	અવશ	
૭	વાસ્તવ	
૮	અનુમાન / અભ્યર્થના	૧૦
૯	અર્થના અનુમાન / પદ્ધતિઓ	૧૧
૧૦	અનુમાન (માધ્યમ)	૧૨
૧૧	માત્રાનુમાન	૧૩
૧૨	અનુમાન / પ્રાપ્તિ વાસ્તવ નેપથ્ય ,	૧૪
૧૩	અનુમાન / ૧૫ અને ૧૬ ,	૧૫
૧૪	અભિપ્રાય.	૧૬
૧૫	સંવેદનશીલ કાર.	૧૭
૧૬	અ-સંવેદનશીલ માધ્યમ માધ્યમ	૧૮
૧૭	અ-સંવેદનશીલ પદ્ધતિઓ	૧૯
૧૮	અનુમાન અભિપ્રાય.	૨૦
૧૯	નં.	૨૧

२०	निर्गुण.	२५१
२१	मंमल	२६१
२२	देवदत्तः म. म.	२७७
२३	दम्भ	२९१
२४	वाग्विनि.	३०१
	विषमं दत्त	३११
	दम्भः ५५	३२५
	विष्णुः १६५	३४५
	१६५५	३५५

પ્રમાણુશાસ્ત્રપ્રવેશિકા

પ્રકરણ ૧ છું

વિષયનિર્દેશ

દરેક શાસ્ત્ર અમુક વિષયને ઉદ્દેશીને પ્રગમ થાય છે. ખીન્ન શબ્દોમાં કહીએ તો દરેક શાસ્ત્રને પોતાનો આક્રમ્ય વિષય દોષ છે અને તે વિષયનું તે નિરૂપણ કરે છે. દાખલા તરીકે અંબ્યાઓ અને તેમના પરસ્પર સંબંધોનું નિરૂપણ અંકરશાસ્ત્ર કરે છે. જૂદાં જૂદાં તત્ત્વોનાં પરમાણુઓનાં સ્વરૂપ અને તેમનું સંયોગીકરણ એ ગ્રામ્ય શાસ્ત્રનો વિષય છે. તેથી જ રીને ઝડો, નદીઓ એ ખગોળશાસ્ત્રનો, પૃથ્વીનું ભૌતિક વર્ણન એ ભૂગર્ભશાસ્ત્રનો, અને માણસનું શરીર અને તેના ધર્મો એ વૈદ્યશાસ્ત્રનો વિષય છે. માટે શાસ્ત્રના અભ્યાસમાં પ્રથમ તે શાસ્ત્રનો વિષય કયો છે તે જાણવું જોઈએ. પ્રમાણુશાસ્ત્રના અભ્યાસમાં પણ પ્રથમ આપણે તેનો વિષયનિર્દેશ કરીશું અર્થાત્ તેનો વિષય શું છે તે જાણીશું.

માણસ જાનવાન પ્રાણી છે પણ તેનું જડું જ્ઞાન ખરું રોનું નથી. દેહલોક જ્ઞાન વધાર્યું એટલે વસ્તુ દોષ તેનું, તે પ્રમાણે એટલે ખરું દોષ છે. જેમકે ' જિને એ આરથાય, ' અકબર એક મોમલ બાદશાહ હતો, ' દિવનાહનથી મિલી-

રીતે આપણે સાધન રુચ્છ 'દક્ષિણર, ' ' જોગર 'ના અર્થમાં વાપરીએ છીએ અને ડોઠપણ વસ્તુ કરવાના સાધનને તે વસ્તુથી ભિન્ન પ્રકારનું, તેનાથી અલગ, નિરાશું સમજીએ છીએ. લખવાનાં સાધન, લાગળ, કાગળ, ચાદી તે લખવાની હાથીકાથી ભિન્ન પ્રકારનાં અલગ હોય છે. પણ અહીં સાધન રુચ્છ જૂદા અર્થમાં સમજવાનો છે. ડોઠપણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું તેને આપણે જ્ઞાન સિદ્ધ કરવું કહીએ. જે જ્ઞાન વચ્ચે તરીકે સિદ્ધ કરવાનું હોય તેને આપણે માધ્ય કહીએ અને જેનાથી તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું હોય તે વસ્તુ, તે જોગર, તે વ્યપારને આપણે સાધન કહીએ. જ્ઞાનનું સાધન જ્ઞાનથી ભિન્ન પ્રકારનું નથી હોતું. ' હું ગુણાત્મ જોડે છું ' એ જ્ઞાન છે તેનું સાધન તે વ્યાખ અને પદાર્થના મયોગપૂર્વક થએલો જુદાવ્યાપાર છે. આ વ્યાપાર ' ગુણાત્મ જોડે છું ' એ જ્ઞાનથી સુદૃઢ રીતે ભિન્ન સમજી સહાય તેવા હોવા છતાં તેની સાથે મંડુકા રહેલો વ્યાપાર છે. ' આ-લક્ષમાં દેખાતો અમુક મોળો મદ છે ' એ જ્ઞાન છે. આ જ્ઞાનનું સાધન ' જેનું નેજા રિયર દેખાય તે મદ ' એવું જ્ઞાન છે. અહીં એક જ્ઞાનનું સાધન બીજું જ્ઞાન થયું. બન્ને વિચારો જૂદા સમજી સહાય તેવા હોવા છતાં નિત્ય સંબંધ-વાળા છે. ખરી રીતે કહીએ તો એક જ રીતે સાધના જુદાના વ્યાપારના જૂદી જૂદી દૃષ્ટાંતો હોય છે.

હવે તમને સમજાશે કે જ્ઞાન સાધન હુદ્દ હોય તો તે ઉપ-રથી સિદ્ધ થતું જ્ઞાન પણ હુદ્દ જ હોય. મજિનનો દાખલો

છે. એટલે પ્રમાણશાસ્ત્ર મર્દ સાચિનું ઉપકારક છે.^૧ આનો અર્થ એવો નથી કે પ્રમાણશાસ્ત્ર આપણાથી બધાં જાનોના કામો ઉપર આપણીસ પાસં જેમાય. પણ હોદ્દા સાથે જે રીતે રૂપબોધ કરે છે તે રીતે જાણી છે એ પ્રમાણશાસ્ત્ર આપણને કહી શકે છે. રમાયનશાસ્ત્ર પ્રયોગો કરી નિષ્કર્ષ બાધે છે પણ પ્રયોગથી મેળવેલાં પરિણામોમાં સર્વાંશ કદંબા સમજાવે એ પ્રમાણશાસ્ત્ર આપણને નક્કી કરી આપે છે.

પ્રમાણશાસ્ત્રનો વિવર્ધનિર્દેશ કરનાં આપણે તેના જેવા ન કે તેના નિષ્કલ્પની વિષયોનાં બીજાં સાચિથી તેને કિમ્મ સમજાવું જોઈએ. આપણે જોઈએ કે પ્રમાણશાસ્ત્રનો વિવર્ધન પ્રમાણ કરેલો એ છે. આથી રીતે આ સાથે એક બાબુથી માનસશાસ્ત્ર^૨ અને બીજી બાબુથી પ્રમાણશાસ્ત્રથી બુદ્ધ પડે છે. માનસશાસ્ત્રનો વિવર્ધન મનની એક પદાર્થ તરીકેની બૂલી બૂલી ઈચ્છિઓ, વૃત્તિઓ, વિધારો, બાધાઓનો પરસ્પરનો ગંધે સમજાવતો દેખ છે. તે, વિચાર, યુગ, દેવ, હમ્મજ, ખાન, વિગેરે જેવા રીતે ઉદ્ભવે છે અને તેની શી અસર મનમાં થાય છે તેનું નિરૂપણ કરે છે. પ્રમાણશાસ્ત્ર તો મનમાં પદાર્થ જાનનાં સાધનો કાં છે તેનો ન વિચાર કરે છે. બીજી બાબુ પ્રમાણશાસ્ત્ર

^૧ પ્રકીય: सर्वविधानाम उपायः सर्व कर्मणाम् ।
 आद्ययः सर्व धर्माणाम शम्भुदात्म्याक्षिको मता ॥
 कौटिलीयम् अर्थशास्त्रम्.

૨ Psychology. ૩ Epistemology.

બધારે કુટ વિષય છે. તેને આપણે સામાન્ય રીતે વિષય-
શીના નામથી જાણીએ છીએ. તેમાં જ્ઞાનનું બધારણું
છે અને જ્ઞાનના વિષયો સા હોઈ શકે અને સા ન હોઈ
શકે તેની ચર્ચા હોય છે.

પ્રમાણુશાસ્ત્રને વ્યાકરણશાસ્ત્ર સાથે પણ સંબંધ છે.
માણુસ ભાષાના ઉપયોગ વિના વિચાર કરી શકે કે નહિ
તે એક વિવાદનો વિષય છે. પણ આપણે તેમાં પડવાની
જરૂર નથી. એટલું ચોક્કસ છે કે આપણે બધા તો પણ
ભાગે ભાષાદ્વારા જ વિચારો કરીએ છીએ અને ભાષાદ્વારા
જ તેની આપણે કરીએ છીએ. વાણી અને અર્થ બન્ને
ઓતપ્રોત ગૂંચાયલાં છે. એટલે આપણે એટલું સ્વીકારી
લઈશું કે આપણે વિચાર કરવામાં ભાષાનો ઉપયોગ કરીએ
છીએ. એ રીતે વ્યાકરણશાસ્ત્રનો આ શાસ્ત્ર જોડે સંબંધ છે.

ટીપ ૧ ૯૧—નિર્વેદમાં પ્રમાણશાસ્ત્રને મળતું આવતું સાચું Logic છે તેની બાબત 'અત્યંત કઠિન સાચું' Science of Reasoning એવા મામાન્ય રીતે અપાય છે. આપણે આગળ ઉપર સંદર્ભથી જ આપણા પ્રમાણશાસ્ત્ર કયાં Logic ના વિષયની મર્યાદા દર્શાવે છે.

ટીપ ૨ ૯૨—આ પ્રમાણમાં મન અને જીવિ બન્ને સબ્દો વાપરેલા છે. આ સબ્દો આપણાં દર્શનોમાં જુદા જુદા પારિભાષિક અર્થોમાં વપરાયા છે. પણ આપણી સામાન્ય જોડાણી પૂરતી જોડાણમાં જુદા જ અર્થમાં દાસ વપરાય છે, જે કે તે તે અર્થમાં તબુ મંપર્જ રદ નથી થયું. અહીં આપણે તેનો મામાન્ય અર્થ કઠિન છે અને અને ત્યાં મુખી તે જ અર્થને આપણે આ પુનઃક્રમાં જગતી રહેશું. મમરન મેનના વ્યાપારો, વિચારો, સામ-જીઓ, જેવી કે રામ દેવ, ઇચ્છા, ખ્યાન, સમજણ વિગેરે સર્વ વ્યાપારોના અધિકૃતજીને આપણે મન કહીશું. અને આજ વિચારોના આધકૃતજીને અને વચાર્થ અવચાર્થ સમ-જવાની શક્તિને આપણે જીવિ કહીશું. જીવિ તે મનથી જુદી જ કોઈ વસ્તુ નથી પણ મનના અમુક ધર્મો પરત્વે પ્રત્યક્ષ થતી મનની જ એક શક્તિ છે. આમ હોવાથી જણાવે પ્રમાણશાસ્ત્રને માનસશાસ્ત્રની એક શાખા ગણે છે.

કાળ પડે છે. 'વાચનુ' પ્રાજ્ઞાનુ કતાં પડે. જુદા પડે છે જેથી ઉપરનાં વાચનોમાં 'અમરાવાદીઓ' 'મનવાન' 'કુળાદ' પડે છે. આ અર્થ પડે અમર અમર અર્થો અમરે છે તે અર્થને પડે અર્થ એટલે પાસે કહીયું

૫૬ અનનુ' અનેનું છે એક અનનુ એક ન રીતે અર્થ થતે નથી એટલે પડે અર્થ સમજાવામાં અનનુ પડે અર્થ પ્રમાણસાચમાં કમુલ ગુણવો એ અનનુ' એટલે. અનના ત્રણ પ્રકારના અર્થો થાય છે. ૧ અન, ૨ અન, ૩ અન. અનના મુખ્ય અર્થને વાચ્યાર્થ કહે છે. સામાન્ય રીતે આપણે વાચ્યાર્થમાં ન અનના વાપરીએ છીએ. જેથી 'અન પીમળો.' પણ ગાથાગાથ વાર અમુક અર્થ ક્યા વિના તેનું સ્થાન કરી ખૂબી વપારવાના પ્રયોગની આપણે અનને વાચ્યાર્થમાં નહિ પણ અનનાર્થમાં વાપરીએ છીએ. જેથી 'ગૌરના વપરી વામીનું' અન પીમળું,' અર્થ પીમળું વિવાપદ અનને વાચ્યાર્થમાં અન પડી અનું નથી. આવી રીતે અન વાચ્યાર્થનો અર્થ થાય છે અન ને જુદો અર્થ મેંચ પડે છે તેને અનનાર્થ કહે છે. અર્થ પીમળવાનો અર્થ સામળી થઇ એવે ન કરેંચ પડે. પીમળું અન અનનાર્થમાં વાપરવાનું પ્રયોગ એ હતું કે તેથી વામીનું અન ગામગ હતું તેને જન માત્ર ઉપર દયા, સમજાવ કતાં, એમ સ્થાન કરવું. સ્થાન અર્થ તે અનનાર્થ. ઉપરના દાખલામાં

જેમકે ' જાવ છે. ' ઇ. મંતાવાચક જેમકે ' નદીઆદ. 'x

બધાં સામાન્ય નામો જાતિવાચક પદો છે. જાતિવાચક પદ અમુક ધર્મ કે ધર્મોનું વાચક છે અને તે સાથે તે ધર્મ કે ધર્મો જેમાં હોય તેવા ધર્મોનું વાચક થવાની તેનામાં શક્તિ છે. ધર્મનો અર્થ સામાન્ય રીતે જેને આપણે શુદ્ધ કહીએ છીએ તે થાય છે. ' ગાય ' એ પદ અમુક અમુક ધર્મોનું વાચક છે અને તે ધર્મવાળા સર્વ ધર્મોએનું વાચક છે. ચાર પગ, ખરીમાં ફાટ, ગળે કામળા અમુક ઉચારવાળી શબ્દમાંસની આકૃતિ હોવાપણું, ખંજાણું શકવાપણું, હેતાળી સ્વભાવ, દૂધ દેવાપણું, પરુપણું વિગેરે ગાયના ધર્મો છે અને તે તે ધર્મો જેનામાં—જે જે બ્રહ્મામાં હોય તે સર્વ ધર્મોએનું વાચક થવાની તેમાં શક્તિ છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો ગાય શબ્દ અમુક ધર્મમાં વ્યાપ્ત છે અને તે સાથે અમુક ધર્મોએમાં વ્યાપ્ત છે.*

x ગૌઃ શુક્લઘ્નોદિન્ય દરપાદી ચતુષ્પદી શબ્દાનાં પ્રવૃત્તિઃ મદાભાષ્યકાર.

* રજવાની ખાતર એક જાગત અહીં વાદ રાખવી જોઈએ કે સામાન્ય ભાષામાં જે કે આપણે ગાયના ચિત્રને પણ ગાય કહીએ છીએ તેપણુ ગાય પદ ચિત્ર ઉપર વ્યાપ્ત થતું નથી. ગાયના ચિત્રને આપણે ગાય કહીએ છીએ તે ભાસનિક પ્રયોગ છે, અને પ્રમાણસાત્ત્વ સરવાર્થ સ્વીકારતું નથી. ગાયનું ચિત્ર તે ગાય નથી જ. ગાયના ચિત્ર પર ગાય પદ વ્યાપ્ત ન થઈ શકે. કારણ કે ગાયના ચિત્રમાં ગાયના ધર્મો—જેવા કે દૂધ દેવાપણું શબ્દમાંસનું કોઈર દેવાપણું વિગેરે—નથી. પ્રમાણસાત્ત્વમાં તો ગાય-

નિતિવાચક જ ગણાય કારણ કે તેના ધર્મવાળા ને કોઈ વ્યક્તિ દોષ તેના પર વ્યાપ્ત થવાની તેની શક્તિ છે. ઉપર મેં 'હમેશ દાગર રહેનાર વિદ્યાર્થી' એવું પદ વાપર્યું તે નિતિવાચક જ છે. કદાચ એવા એક પણ વિદ્યાર્થી ન હોય તે તેની વ્યાપ્તિમાં કોઈ વ્યક્તિ ન આવે એ ખરી પણ તેથી તે નિતિવાચક મટી નથી જતું, કારણ કે 'તેઓ વિદ્યાર્થી હોય' તેના પર વ્યાપ્તવાની તે પદમાં શક્તિ છે. આં ઉપરથી સમજાવશે કે પદવ્યાપ્ત ધર્મો આપણી છુદિએ મદજું કરેલા હોય છે પણ પદવ્યાપ્તિમાં ધર્મોઓ આવેલાં કે ન આવેલાં કે કેટલા આવેલાં તે વસ્તુસ્થિતિનો સંવાદ છે. 'કાળી ગાય'ના ધર્મો આપણે છુદિમાં સમજાવે છીએ પણ તે કેટલી વ્યક્તિઓ ઉપર વ્યાપ્ત થશે એ વસ્તુસ્થિતિનો સંવાદ છે. તેની જ રીતે 'ઈશ્વર' એ પદ નિતિવાચક છે, તે અમુક ધર્મોમાં વ્યાપ્ત છે, અને તે ધર્મો જેમાં હોય તેવા ધર્મોમાં વ્યાપ્ત થઈ શકે છે. પણ કોઈ પણ વ્યક્તિ ઉપર એ પદ વ્યાપ્ત થયું છે કે નહિ એ વસ્તુસ્થિતિનો સંવાદ છે. સૈશ્વરવાદીઓ તેને એક વ્યક્તિ વ્યાપ્ત ગણે આંનીશ્વરવાદીઓ તેને એક પણ વ્યક્તિ વ્યાપ્ત ન ગણે તેટલો જ તફાવત. પણ પદની વ્યાપ્તિમાં કોઈ પણ વ્યક્તિ આવે કે ન આવે તેથી નિતિવાચક પદની શક્તિ ઓછી થતી નથી.

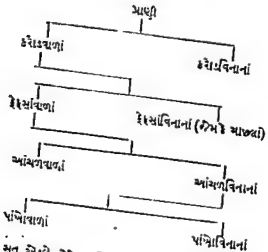
હવે સ્મિત, જૂત વિચેરે કદપનાગન્ય વ્યક્તિમુચક શબ્દોનો પુષ્પાસો કરીએ. 'સ્મિત' પદ મનુષ્યનું પદ અને

ધોડાના મુખવાળી કદિપત આદૃતિ, કદિપત સંગીતકુશળત્વ વિગેરે ધર્મોમાં વ્યાપ્ત છે. એ તેવા ધર્મોવાળા એટલે એવી કદિપત વ્યક્તિઓમાં વ્યાપ્ત છે. તમારી કદપનામાં એવી જોટલી કદિપત વ્યક્તિઓ હોય તે બધીનું એ કિન્નર પદ વાચક છે. ગાય અને કિન્નર એ બે પદમાં કિન્નરના ધર્મમાં કદિપતતા છે અને ગાયના ધર્મમાં નથી એ વાત સ્પષ્ટ નજર આગળ રહે તો વિચારમાં ભૂલ થશે નહિ. એ ખરું કે ગાયની પણ આપણે કદપના કરી શકીએ છીએ પણ એ કદપનાજન્ય ગાય ઉપર ‘ગાય’ પદની વ્યાર્તિ નથી. કદપનાજન્ય ગાય ઉપર તો ‘કદિપત ગાય’ એ પદ વ્યાપ્ત છે. એટલે કે કિન્નર અને ગાય એ બે પદોનો મુખ્ય તફાવત એ છે કે પહેલામાં પદના ધર્મોમાં કદપનિકતા એ ધર્મ છે અને બીજામાં નથી. આ તફાવત ધર્મોનો વિચાર કરતાં લક્ષમાં રાખવો જોઈએ.

આપણે સરૂઆતમાં કહ્યું છે કે સામાન્ય નામો બધાં જાતિવાચક છે. ત્યારે વ્યાકરણમાં આપણે સદ્ગુણ, રંગ, ધર્મ, ગુણ, ક્રિયા એ બધાને સામાન્ય નામો કહીએ છીએ. તેમને પણ ધર્મવ્યાપ્તિ અને ધર્મીવ્યાપ્તિ બને ખરી કે કેમ? ખરી જ. જો કે એ સમજવામાં જરા મુશ્કેલી છે. આપણે પ્રથમ સદ્ગુણનો વિચાર કરો. સદ્ગુણ એ સામાન્ય નામ છે. તેનો પદવ્યાપ્ત ધર્મ “માણસના સ્વભાવનું સાગપણ” એ ગણાય. અને તેની ધર્મીવ્યાપ્તિ ‘સત્યવાદીપણ’, ‘ઉદારતા’ ‘બદાદુરી’ વિગેરે ઉપર છે. જોગ ગાય પદની ધર્મીવ્યાપ્તિમાં

આદ્ય તેજાગ રીતે સાધીથી આપૂતિના વિભાગે પાદ્ય
દોષ તે વિભાગ, ચારસ, પંચોભાગ, પદ્મોભાગ, સમીભાગ અને
વધારોભાગ એવા વિભાગે ભાવ-અભાવના અવલંબન વિદ્ય
પણ પાદી સમાપ્ત એટલે કે ત્યાં મંજ્યા બેઠક તત્ત્વમાં આવી
સમી દોષ ત્યાં ભાવસાધનો આશ્રય લેવાની જરૂર નથી.

આજ્ઞાઓના નીચે પ્રમાણે.

અંતર એટલે જેને અસ્તિત્વ છે તેવા પદાર્થોના નીચે વિ-
ભાગે કરીએ.

રહેલા છે તે જુદિઆય છે પણ તે પણ
જુદિએ સમન્વય આપારમાં મદજુ

હારે પદવ્યામ ધર્મો પણ જુદિ અનુભવમાંથી
આપારથી મદજુ કરે છે ત્યારે એવું બને કે
જુદિ જૂદા જૂદા સામાન્ય ધર્મોને પદવ્યામ
મદજુ કરે. જુદાથી કેાંઈ અનિત્ય ધર્મ જુદિએ
તરીકે મદજુ કર્યાં હોય તો એ ધર્મ વિનાની
એટલે જલ સુવરે છે. ધારોકે બાજક અમુક
એકલી મોકેદ માયો જુવે તો તે મોકેદપણતો
સામાન્ય ધર્મ માને અને આપપદવ્યામ ધર્મોમાં
કરે એ જનવા જન છે. પણ એ જૂલ બાજક
ઈ પણ બીજા રમની માવ જુવે એટલે મુધરી
પણ નિત્યધર્મમાં આમ જનતુ નથી. નિત્યધર્મ
વિક ધર્મો સાથે હમેશાં જોડાયેલા હોય છે
ઈ જુદિ અમુક ધર્મને ત્યાજ્યવિક ધર્મ માને
જોઈ જુદિ એને આકરમિક નિત્યધર્મ માને એ
તે છે.

મે હદાય હરેજો કે "આ ખટપટમાં કિતરજી
જગા આકરમિક નિત્ય ધર્મોને પદવ્યામ જુવે
રેવાજ ક્રમો તો શું ખાકું? અનિત્ય રાજ તેજ જ
સકરમિક મજુરા" પણ એમ નથી હા મદજુ
તો એ કે સરસવાની ખાતર આ નિત્ય ધર્મોને

પદ્મનાભ મોનો નિર્દેશ કરવાને બદલે પદના સ્વભાવ-
 માન્ય મર્મો અને આકર્ષિત મર્મો બધાની પદાર્થનું જોગ-
 માણ આપું તેવ તેને આપણે ઉપસરણ કરીશું. ઉપસરણ
 મુજબે અર્થ જોગમાણ થાય છે અને જોગમાણ સખ્દ
 પણ ઉપસરણ ઉપરની જ આવેલો છે. અવલોકનમાં અને
 દાખલામાં પણ પછી વખત સરળતાને બદલે આપણે ઉપસ-
 રણથી જ હાથ ગણતરીએ છીએ. આ ઉપસરણમાં ગાઈ
 સ્વાભાવિક મર્મો આવી તત્ત્વ તોપણ તે ઉપસરણ જ મળ્યા
 'માણસ એટલે દસનાઈ પ્રાણી' 'માણસ એટલે રાંધણી
 ખાનાઈ પ્રાણી' 'માણસ એટલે પાંજીવનાનું બેપડું
 પ્રાણી' આ બધાં ઉપસરણો છે ધારણ કે દસવાની સજી
 એ નિત્ય આકર્ષિત મર્મ છે, અથવા એ મર્મને આપણે
 મનુષ્યની રસજ શક્તિમાંથી માપી શકીએ છીએ એમ પણ
 દેવચાપ; પાંજીવનાનું બેપડું એમાં તે 'બેપડું'
 ગિરાવ દાખ મર્મ જ દેવો નથી, અને રાંધણી એ માણસની
 જુદામાંથી આપણે માપી શકીએ છીએ. તેથી જ
 ગમે 'ચોર' એટલે પૂંછડી અને રેશચાળી વાળું બહુ
 કિંમતી બનાવડ; એમાં કિંમતી તેનું એ ઘોડાના બીજા
 મર્મોમાંથી આપણે માપી શકીએ છીએ. આ બધા
 ઉપસરણના દાખલા છે.

હમણે જાણવાની કેટલીએક જોડી રીતોથી સાચવેલ
 રહેતું બેઠકે. પજાઓ, દાખલા તરીકે, 'ધરતી એટલે
 ૪૬' એનું હક્કણ આપે અથવા 'માણસ એટલે મનુષ્ય-
 ત્વના મર્મચાળી બક્ષિઓ' અથવા 'માણસ એટલે માનવ

પ્રમાણના પ્રકારો

પરોક્ષનો અર્થ ઇન્દ્રિયોથી પર એવો થાય છે. એટલે જે જ્ઞાન પ્રત્યક્ષથી બીજી રીતે લાવ્યું હોય તે પરોક્ષ જણાય. પરાક્ષના બે પ્રકારો છે ૧ અનુભૂતિ, ૨ શબ્દજ્ઞાન. અનુભૂતિ એટલે એક જ્ઞાનથી જે બીજું જ્ઞાન થાય તે અને શબ્દજ્ઞાન એટલે કેઈ પ્રમાણુમૂળ માણસે હરેકુ દોષ તેથી જે જ્ઞાન થાય તે નહિમાં પૂર આવે તે ઉપરથી આપણે માનીએ કે ઉત્તરવાસ વગરના થયો છે તેમાં પૂરના જ્ઞાન ઉપરથી વગરના જ્ઞાન આપણને થાય છે માટે તે અનુભૂતિ છે. રેશમેમાં આવનાર રેશ માણસ હરે અથવા બહારના વર્તમાનપત્રમાં લખ્યું હોય કે વગરના થયો છે તે ઉપરથી આપણે જાણીએ કે વગરના થયો છે તે શબ્દજ્ઞાન છે. હરેકુ કે પ્રમાણુમૂળ માણસ પાછો આપણે ને લોકીક જાણીએ છે. આ જન્મે દાખલ. પરોક્ષ જ્ઞાન છે હરેકુ કે વગરના આપણે નહિ જોઈએ નથી તેમ વગરના આપણે રૂપમાં જોઈ નથી, એટલે કે વગરના આપણને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થયું નથી.

પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનનાં સાધનોને પ્રત્યક્ષ કહે છે. અનુભૂતિનું સાધન એટલે કે જે એક જ્ઞાન ઉપરથી બીજું થાય છે તેને અનુમાન કહે છે. શબ્દ જ્ઞાનનું સાધન એટલે કે પ્રમાણુમૂળ માણસનું ચાકા નેને શબ્દ કહે છે. આવી રીતે વધાર્યું જ્ઞાનનાં સાધન એટલે કે પ્રમાણુમૂળ છે ૧ પ્રત્યક્ષ ૨ અનુમાન, ૩ શબ્દ. એકનું એક જ્ઞાન અનેક પ્રમાણુથી થવા માંડે તો તે પુનઃ ઉપરથી જાણી શકે કે આકાશમાં જે લી

૪. શ્રદ્ધા, ભક્તિ.

૪ શરીરે કીકે તેવું, અબુઝમે શરૂ, કોપ, શાક, બૂખ, તરસ, યૂગગાદ, અમુકે આમમાં ખટકો કે સજીરા કે એવું કંઈ.

૫ પાંચ દિવિયોથી થતું જ્ઞાન.

પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન વિંચ ચર્ચા આગળ મહારાજે ને પદેણાં ઉપરના વિજ્ઞાનો કા દરિએ પાડેલા છે ને પ્રથમ માફમ રીતે મમજનું જોઈએ દાખલા તરીકે ઉપર આપણે બૂખ, કોપ, કુખ બધાને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન દર્દીએ છીએ ત્યારે તેનો અર્થ એવો થાય છે કે જોનાને બૂખ લાગ્યાનું જ્ઞાન એ પ્રત્યક્ષજ્ઞાન છે, જોનાની બૂખ માજુસ પ્રત્યક્ષ રીતે જાણે છે. બીજા શબ્દોમાં એમ પણ દર્દી શરીરે કે બૂખ એ પ્રત્યક્ષજ્ઞાનનો વિષય છે અને બૂખનું જ્ઞાન એ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે. એ દરિએ ઉપરના વિજ્ઞાનો ને પ્રત્યક્ષજ્ઞાનના વિષયના વિજ્ઞાનો છે. પ્રત્યક્ષરૂપે ને વિષય આપણે જાણીએ ને વિષય અને એનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન એ જમાં વાસ્તવિક જોડ કા છે એ દિક્ષુથીનો વિષય છે અને તેમાં આપણું ઉતરવા માગતા નથી આપણે અર્દી એટલું મમજએ તો ખમ છે કે ઉપરના વિજ્ઞાનો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના વિષયોની દરિએ પાડેલા છે.

પ્રત્યક્ષ શબ્દનું દિવિયોપાન પાળ મમજું લેવું જોઈએ. પ્રત્યક્ષજ્ઞાનને આપણે પ્રત્યક્ષ દર્દીએ છીએ અને તે જ્ઞાનના

આપે છે અને મન્યથી ને અન્તર પણ સમજી શકે છે. રૂઝમાં ઘણા આવે તો દેખતા માણસની પેઠે જ ને મન્યથી અન્તર સમજી શકીને આવે છે.^૧

સ્પર્શદ્રિય—આ દ્રિય આમથી ઉપર સુવંત પથરાયેલી છે. શરીરપર પોચા પોચા દાઢ ફેરવવાથી મલમલીઆં થાય છે તે માત્ર સ્પર્શનાં નથી પણ નેત્રુ દારજી પહેં અંગે એ જાણના ઝાનનાંતુઓ ઉત્તેજિત થાય છે ને છે.

સ્પર્શથી આપણે પોતું કાણુ અને ક્રિતુ દાકુ જાણીએ છીએ તેમાં પોતું કાણુ જાણીએ છીએ તેમાં કંઈક અંગે ન્યાયુઓ પણ કામ કરે છે પણ તે બધા કરતાં સ્પર્શથી દમાણની સામગ્રી થયેથી આપણે પોતું કે કાણુ સમજીએ છીએ શીતું અને ખડખડું એ પણ દમાણથી જ જાણીએ છીએ એક જ સપાટી ઉપર દરેક જગ્યાએ એક સરખુ દમાણ હોયે તેને આપણે શીતું અને નેમ ન દોષ તેને આપણે ખડખડું કહીએ છીએ. જૂદા જૂદા માણસોમાં દમાણ જાણુવાની જુદી જુદી શક્તિ દોષ છે તેમજ શરીરના અમુક જાગ્રોમાં જીભ કરતાં તે શક્તિ વધારે દોષ છે. આ શક્તિ રોગથી કાઢાય છે. બરડામાં સખવાથી ફેરવા-એક સખેલું સમજી શકે છે. રેલસાએક બદેરા માણસો તેમના દાઢમાં આંગળીથી સાધારણ વેગથી લખા ને સમજી શકે છે. અને ઉપર કહેલ અમેરિકન બાર્થ બોલનારના મળે અ-થવા લાલકે અથવા બરડે દાઢ મૂકી તેની ગંધી વાનગીન

વધીત જોગખીએ હીએ આ અપર્યાયી થયા દયાજન્ય
 માનથી અને તેની સાથે આપુજોના અનવરણથી થયા
 અનિત્ય માનથી બહુજ ઉપરોથી એવું અંતઃ અને દેશનું માન
 માણુમને થય છે એમ કેટલાએક માનસુઘાઓએ માને છે
 અપર્યાયી જોગખીનું માન દાદા જોગખી સાથે
 કરીરના દરેક જાગમા આ પારખવાની શક્તિ મરખી દોના
 નથી. આંખનાં પોપમાં અને કાનને કડી અને મરખી બીજા
 અંગે કરતાં ધન્ટી વધારે સામે છે. આ ખર્ગી રીતે વસ્તુ-
 મન ધર્મો નથી પણ આરોપિત ધર્મો છે. દાડુ એટલે રપરા
 કરનારની સામગ્રીથી જોઈ મરખીવાળું અને જિનુ એટલે
 અપર્યાયી કરનારની સામગ્રીથી વધારે મરખીવાળું. ખરે વસ્તુમન
 ધર્મ ઉખાડોજ છે, દાડુ જિનુ અપર્યાયી કરનારની પોતાની
 નિશ્ચિત ઉપર આધાર રાખે છે. એકજ માણુમને પોતાનું
 કરીર દાડુ જિનુ સામે છે દારખ કે કરીરના પધા અંતઃ
 મરખી મરખીનાં નથી દોના પામે કે દોના પોતાના જમણા
 દાઘની આંગળી ૧૫૦૦ ના માપની મરખીવાળા પાખીમા
 ને અને અથ દાઘની આંગળી ૮૦૦ ના માપના પાખીમા
 મે અને દોડીવાર મખી ૧૦૦૦ ના માપના પાખીમા ખન્ન
 આંગળીએ લેખી કે તે ને પાખી જમણા દાઘની આગ
 ઝીને કંઈ સાચું અને અથ દાઘની આંગળીને
 મરખ સાચું

અર્થોક્તિ—આનું રથાન કાનમાં છે. એક વસ્તુને બીજી
 ૧.૨૦,૪૧ ૪.૫.માં ૬૬૬૬૬ આદિજનું ઉપજ થય છે ને

મકરજી ૭ મું

વાક્ય

આપણે પદેશ પ્રમાણમાં કરીશો કે જે આપણે બાપ
રેના વિચાર કરતા નથી અને બાપ વાક્યાની જાણે છે તે
માટે પ્રથમ વાક્ય મંજૂરી વિચાર કરેલા છે. તેમાં પણ
અનુભવિતુ એક જાણ મદતરનું કામ બીજા આપણ
અનુક્રમણત મિદ કરી આપણી એ છે અને તેમ કરવામાં
વિચારવા વાક્ય વાપરવાની જાણ પડે છે. આજ કાલમાં
ને પ્રમાણિતન પુષ્ટનું વાક્ય એક સાધન છે. માટે અનુભવિત
અને આજ કાલની મર્યા પદેશ વાક્ય મંજૂરી વિચાર કરી
તેને સંદર્ભે પદેશ પ્રમાણમાં આપણે પદેશ વિચાર કરી
શીએ છે; અને દરે આ પ્રમાણમાં વાક્ય મંજૂરી વિચાર
શીએ.

વિચાર બાપમાં ઉતરે ત્યારે વાક્ય બાપ છે. વિચારનું
વધમાં અવતરણ કે અવિભાગ તે વાક્ય. જેમ ૧ એ
અનુભવિતુ એકમ છે તેમ વાક્ય એ બાપની એકમ છે.
વાક્યનું વધારે પુષ્ટકરણ કરીને આપણે પ્રમાણસાત્તની
દિશે પદેશમાં ગાળી શકીએ અને વાક્યની દિશે

વાનું છે કે ' મુજબત ' એ અર્થ—વાનું એક જગાં વાનું
 છે. આ વિચારને કારણે એ વાનું ' વિચાર દેવ ' દેવ કે
 ન દેવ, પણ, અર્થ—વાનું તરીકે તે છે જ અને ' વિચાર
 દેવ ' એ ' મુજબત ' વિષે પાશ્ચાતી વિચાર વચ્ચે
 અવધાર્જ અને છે ત્યારે આપણે એટલું કહીએ કે વિચારમાં
 અમુક અર્થ—જે સત્ત વાનું તરીકે અને ન—તેને
 વિષે અમુક હુદિમાત્ર પદો આપણે પાડીએ છીએ
 આ વિચાર પદોમાં તે અર્થ એક મુજબ વાનું દલીલ
 અને તેને વિષે પાશ્ચાતી હુદિમાત્ર ન. દલીલ
 અને તે અર્થ વિષે પાશ્ચાતી વિચાર વચ્ચે કે અવધાર્જ
 અને છે. વિચારમાં જે જૂનાં જૂનાં વસ્તુ છે તેને નવ
 અને બીજું તેને વિષે પાશ્ચાતી હુદિમાત્ર પદો વિચાર ' વિષે
 અર્થો અવધાર્જી અલી પડી હતી.

દેવે એ વિચાર રહે છે કે આ વિચાર વાનુંમાં કેવ
 ગતિ હોય છે. આપણે ઉપરની અર્થોમાં જ એ વિચારને
 વાનુંમાં ઉપર છે. ' આ અર્થ ગતિ છે ' એ વિચારને
 માટે ' આ અર્થ ગતિ છે ' એવું વાનું સંબંધ છે. અર્થો
 આદરણમાં અવધાર્જા ઉદ્ભવ અને વિધિ એ વિચારોથી
 આપણે કદી ગતિએ કે અર્થ ઉદ્ભવ પદમાં આવે અને તેને
 વિષે જે પદો પાશ્ચાતી દેવ તેનું વિધિમાં કથન થાય
 વાનુંમાં ઉદ્ભવ વાનું કદીને કદી તરીકે આવે છે. પણ
 આવામાં દેવે જગાએ આપણે એ પ્રમાણે વાનું બાંધતા
 નથી અને પત્નીવાર એ પ્રમાણે બોલતું હતું પણ જાન

આપણા પ્રમાણુશાસ્ત્રીએ જે કાંઈને મુખ્ય માને છે પણ
 હવે પ્રમાણુજન તત્ત્વચિત્રી વ્યાકરણુશાસ્ત્રીએના મત
 માન્ય કરે છે. વાક્યનો મુખ્ય હરેલ તો ઉદેશ્યવિષે કહક કપન
 કરવાનો હોય છે. એ ઉદેશ્ય તો પદોદેશી જાહેરો જ છે
 એ કાર્ત્ત્વ હરેવાનું છે તે વિદિમા જ હરેવાનું છે. ઉદેશ્ય તો
 માત્ર ફરીવાર જોવાય છે એટલું જ છે. માટે તેને અનુવાદ
 એટલે ફરી જોઈએ પણ હરે છે. માટે વિધિ એટલે દિશ
 એજ વાક્યમાં મુખ્ય છે અને કાંઈ અને કારક વિખલિ-
 એમાં આવતા કબ્જો દિશને વિશિષ્ટ બનાવે છે એ મતજ
 ખરો છે. પણ આ ઉપરથી વાક્યમાં ઉદેશ્ય અને
 વિધિ એ બે જૂદા વિચાર છે અને પછી એમાં કાચ
 છે એમ માનવાનું નથી. વાક્યમાં વિચાર તો એક જ છે
 અને વાક્યનાં પદો પરસ્પર એમાં એકરમુર્તિ તેમાંથી એક
 નાતર્પી રૂપે તે સુરે છે એજ સાચું છે. આ ઉદેશ્ય અને
 વિધિ તો આપણે વાક્યના ગૂઢકરણથી મેળવીએ છીએ.
 પદો વિશે આપણે આવગળા પ્રકરણમાં હરેલ છે.

વ્યાકરણને સીધે વાક્ય સંબધી આપણા મનમાં જે ફલ-
 નાએક વિચારો રૂઢ થયા છે તે પ્રમાણુશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ
 ખલ્લાવવાની જરૂર છે. વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ હરેક વાક્યના
 કિયાપદને જન વર્તમાન કે કવિવધાજ હોય છે. પણ
 પ્રમાણુશાસ્ત્રમાં આપણે જે વાક્યાર્થનો ઉપયોગ કરીએ
 છીએ તે અર્થ કાલથી અનિવર્તિત સમજવાનો છે. માણસને
 યસ્તુતાનું—જાવતનું જે જ્ઞાન છે તેમાંથી તેનું જ્ઞાન અમુક

જેનું હૃદય સર્વમૂલમાં સમગ્રાવ રાખે તે કાન્તદર્શી હોય.
 'વામ્ભીક્ષિનું હૃદય પીત્તજનું' તે વાક્યના વ્યંગ્યાર્થને
 વ્યંગ્યાર્થમાં યુક્તિ આપણે તેને વિશે અનુમિતિ માની
 શક્યા. એવું બહુ સાધારણ વ્યંગ્ય પ્રમાર્થમાં કાફૂરી-
 નમતાં વાક્યોમાં હોય છે. જેમકે 'આતું નિર્દય કામ કયો
 માણસ કરે ?' આમાં ખરી રીતે જોતનારનો અભિપ્રાય
 'કયો માણસ કરે' એવો સ્વચ્છ પૂછવાનો નથી પણ પ્રમ
 પૂછીને વ્યંગ્યાર્થથી એમ સૂચવવાનો છે કે 'આ નિર્દય કામ
 કરનાર માણસમાં સાધારણ માણસ કરતાં ઘણી ઓછી
 માણસાર્થ છે.' અને એ વાક્યને એવું રૂપ આપ્યા પછી
 જ આપણે અનુમાનમાં તેનો વાક્ય તરીકે ઉપયોગ
 કરી શકીએ.

આ પ્રમાણે અનુમાનને માત્ર નિર્દેશ વાક્યો સાથે જ
 સંબંધ છે. મારે અનુમાનમાં આપણે નિર્દેશ વાક્યને જ માત્ર
 વાક્ય ગણીશું.

દરે આપણે નિર્દેશ વાક્યોના પ્રકારો જોઈએ. પ્રથમ
 વિભાજ્ય ભાવાત્મક અને અભાવાત્મકનો છે. જેમાં ભાવરૂપ
 કથન હોય તે ભાવાત્મક અને જેમાં અભાવરૂપ કથન હોય
 તે અભાવાત્મક. આ વાક્યોને આપણે અસ્તિત્વ અને

વિદ્યે.૫ નથી કે.૩ કહે. 'તેદમ્યેન વાર્જિયા પે ભવ દા.૫
 છે' અને જોઈએ કે.૩ 'તેદમ્યેન વાર્જિયા પે ભવ દા.૫
 નથી' એ એ વાળુ પદ્યપદ ઉદાહરણ છે. કા.૫ ૩. ૫.
 જ્યાં દોષ છે. 'તેદમ્યેન વાર્જિયા પે ભવ' એ કા.૫
 પે ભવ વાર્જિયા કરે જાડે છે અને 'તેદમ્યેન વાર્જિયા
 પે ભવ નથી' એ વાળુ પે ભવ ન હોય તેવા વાર્જિયા જાડ
 જા. છે. કેટલે કે 'દ' અને 'ન' વાપરેલું વિષય દા.૫. જાડ
 તે 'ના' અને 'દ' વાપરેલું વંદા એ કેવાની વાડ નથી કે
 દા' મા 'દ' અને 'ના' મા 'ન' નો સમવેલ વા.૫ છે અને
 અપરેલું જુદું જુદામાં એમ પણ દર્શાવે કે 'દા' અને 'ના'
 પદ્યપદ વિનંચારી છે 'ના' અને 'દ' પદ્યપદ વિનંચારી
 છે. 'દા' અને 'ના' પદ્યપદ વિરુદ્ધ છે અને 'દ' અને
 'ના' પદ્યપદ ઉદાહરણ છે આ દર્શાવેલ નીચેની અનુનિષદી
 મન્યવી સદા

‘માથ’ કે કોન્ય પાંચ રાજોદયો વિશિષ્ટ સ્વરૂપ જાહેર
 અસ્તિ અને નાસ્તિ જાનેનો છે એટલે તમ હંમેશાં જા
 અને વિધિ જાનેનો સર્વોદય નિર્દેશ સ્વરૂપ હોય છે
 ‘માથ’ વિશેષતા રાજ પુણ્યો સંપાદ્ય જ હરપુણ્ય
 જગત્તર થાય છે તેમા અસ્તિપદ્ય આપણે જામ રાજ્ય
 હોય કે ‘ત્રિભુંગ’ જેથી આતિથ્ય છે કે કોન્યા રાજ્ય
 પુણ્યોનો સરપાંચ જે હરપુણ્ય જગત્તર થાય છે અને
 નાસ્તિપદ્ય એમ કરીએ છીએ કે ‘ત્રિભુંગ’ ન દેવ જેથી
 આતિથ્યના પુણ્યોનો સંપાદ્ય જે હરપુણ્ય જગત્તર
 થશે નથી’ આ પુનઃપ્રસંગ માત્ર સંકેતોને માટે જુદા છે
 નેના અસ્તિપદ્ય એવાં અર્થ છે કે ‘સંકેત’ પુનઃપ્રસંગો
 ઉપરથી કરી રાજ્યો છે અને નાસ્તિપદ્ય ‘સંકેત’ ન
 દેવ તે ઉપરથી કરી રાજ્યો નથી’ એવાં અર્થ છે.
 એટલે જાને વિધિ જાનેનો સર્વોદય નિર્દેશ
 થયે છે.

અનુમિતિઓ બે પ્રકારની છે. અવ્યવહાર અનુમિતિ અને અવરહિત અનુમિતિ. અવ્યવહાર અનુમિતિ એટલે એક વાક્ય ઉપરથી પરબાર્ય નિરૂપણ કરેલ બીજું વાક્ય. આ અનુમિતિ યાન મેળવતાં વચમાં બીજા વાક્યની કે આધારની જરૂર નથી પડતી માટે આ પરબાર્ય એટલે અવ્યવહાર અનુમાન કહેવાય છે. આપણા પ્રમાણશાસ્ત્રીઓએ આ પ્રમ જ ઉપરિચિત કરેલ નથી પણ પાશ્ચાત્ય પ્રમાણશાસ્ત્રીઓએ આને અનુમાન મંજૂર છે માટે અહીં તેની દ્રુકમાં ચર્ચા કરીયું.

આપણે મધ્ય પ્રકરણમાં જોયું કે અત્યુક્ત પ્રકારનાં વાક્યો પરસ્પર વિરોધાદી દોષ છે. આ વિરોધાદી વાક્યો બન્ને ખરા ન દોષી થઈ. એટલે એક વાક્ય ખરું કે ખોટું છે તે ઉપરથી તેનું વિરોધાદી ખોટું કે ખરું છે એવું અનુમાન કરી શકાય તે ઉપરાંત આપણે એ પણ જાણીએ છીએ કે 'દા'માં 'દ'નો અને 'ના'માં 'ન'નો સમાવેશ થાય છે. પરંતુ આપણી આદતિ આપણે કરી આવીએ.

નિરોધ થઈ ગયો છે. અને એ 'માણસો' પડે એ આર્થિક ક
શક્તિને પરિણિત કરવાની ક્ષમતા અને આ રૂપમાં
સરવા નથી, માટે 'ન' ની પરિણિત થઈ જાય નથી
આ અનુભવિને કાશ પડે એ અનુભવિ કદીયું અને
તેનું પ્રમાણ કયું અને વિધેયના સરોચીય કે અસરોચીય
નિર્ણય થાય છે.

બીજા પ્રધાન્ય અનુરક્ત અનુભવિ થાય છે. અસ્તિત્વ
પામને અસ્તિત્વમાં અને અસ્તિત્વ પામને અસ્તિત્વ
પામમાં ફેરવી નાખીએ છીએ તેથી 'સર્વ પ્રાણજીવિ-
ક' તેનું 'પ્રાણ પ્રાણજીવ અસ્તિત્વ નથી' 'નથી પામિક
પ્રાણજીવ નીતિમાન દોષ છે' તેનું 'પ્રાણ પામિક પ્રાણજીવ
અસ્તિત્વમાન દોષો નથી' 'પ્રાણ પ્રાણજીવો દોષ દોષો નથી'
તેનું 'સર્વ પ્રાણ અ-પ્રાણ દોષ છે' 'પ્રાણજીવો
પ્રાણજીવો સિવાયમાં દોષ છે' તેનું 'પ્રાણજીવો પ્રાણજીવો
અ-પ્રાણજીવો દોષ નથી, 'પ્રાણજીવો પ્રાણજીવો પ્રાણજીવો
દોષ નથી' તેનું 'પ્રાણજીવો પ્રાણજીવો અ-પ્રાણજીવો દોષ
છે.' આ સુધારાને આપણે અસ્તિ-અસ્તિ-રૂપાંતર કરીયું
આ અનુભવિએ જાણ છે તેનું પ્રાણજીવ છે કે અમુક
વસ્તુને આવ અને તેને અમુક એ બે સ્થિતિએ વચ્ચે
પ્રાણજીવ સ્થિતિ નથી તેથી અમુક વસ્તુ છે એમ કરીએ
તો તેને અમુક નથી એમ જ સ્થિતિ થાય માટે જ અમુક
પ્રાણજીવ પણ કંઈ રહી ન ગય એટલા માટે આપણે
અમુક પ્રાણજીવો પામીએ છીએ. એટલે કે પ્રાણજીવોમાં

કરવાની સુવચા આપણા નરોત્તી મારે ન થઈ હજી અને
તેનું અભિપ્રાય પણ ન કરવાથી અપ્રમાણ એ સુવચા મળી
એટલે પરિણિત કરી કાઢ્યા અને માત્ર અપ્રમાણ પણ ન
મળીએ કે સ્વતંત્ર અનુમાન મળીએ અને તે મળીને તે પણ
આ પણ નરો કરવાથી પ્રમાણભૂતમાં અનુમાન કરવામાં
અમૂલ સુવચા મળે છે એટલું જાણ્યું છે અને મારે અપ્રમાણ
આપણા દાખલાથી પોતાનામાં તેને અમાન તો કરી અપ્રમાણ એટલે.

પ્રકરણ ૬ મું.

અવધિત અનુમાન (પચાસવ વાક્ય).

આપણા પ્રમાણભૂતમાં માત્ર અવધિત અનુમાનની
અનુમાન તરીકે સર્વા કરેલી છે અને મુખ્ય અને ઉપ-
વેગી અનુમાન એજ દોષથી સાધારણ રીતે આપણે અવ-
ધિત અનુમાન મારેજ અનુમાન સખ વાપરીશું;
અને અવધિત અનુમાન મારે અનુમાન.

અનુમાન એ પ્રમાણ છે સ્વાર્થ અને પરાર્થ. પોતાને
મારે કરેલું અનુમાન તે સ્વાર્થ અનુમાન મળ્યા છે અને
પોને અનુમાન ક્યા પછી બીજાને સમાનવચા અમુક રીતે
વાક્યો રમી અનુમાન કરી બતાવીએ તે પરાર્થ અનુમાન.

અને સાખ એટલે કે સાધન અને સાખનો સંબંધ બતાવીએ છીએ અને સંબંધ ખરો છે એમ બતાવવા એવા મંત્રમાં જ્યાં આપણે જોઈએ. દોષ તેનું એક ઉદાહરણ આપીએ છીએ. આ ઉદાહરણ પ્રતિવાદિન પણ અનુભવનું દોષ જોઈએ. એટલા માટે ઉદાહરણ ઉભયવાદિન સંમત દોષ જોઈએ એમ કહેવાય છે. આ ઉદાહરણમાં આપણે જોના ઉપર સાખનો નિમય કર્યો છે એવો દાખલો આપેલ છે. આવા દાખલાને સપક્ષ કહે છે. સપક્ષ એટલે જેના પર સાખનો નિમય કર્યો નથી છે તે. જ્યાં જ્યાં પુમારે જે ત્યાં ત્યાં અમિ છે, એ જાણતી ખાતરી આપણને રસોડામાં થયેલ છે અને તે ઉભયવાદિને સંમત દોષથી ઉદાહરણ તરીકે અરી આપેલ છે.

આપણા પંચાવવ વામ્બમાં એક બીજી રીતે પણ વ્યાપ્તિ મુખી સમય છે. જેમકે:—

પર્વત વહિવાળો છે.

સાપી જે તે પૂમચાલો છે.

જે જે વહિવિનાનું છે તે તે પૂમવિનાનું છે. વ્યાપ્તિ.

જેમકે પાણીનો ધરો.

(ઉદાહરણ સાથે)

આ પર્વત વહિવિનાના પૂમવિનાનો નથી. ઉપનય. નિમમન.

તેમો આ પર્વત વહિવિનાનો નથી.

આ વ્યાપ્તિ પડેલી વ્યાપ્તિ કરતાં બહુ જૂથ પ્રાચીન રીતે છે પણ વિચાર કરતાં સમજાતું કે જુને વ્યાપ્તિ

તેમાં જે આવીન કથાનું દોષ તેની પ્રતિષ્ઠા પ્ર-ચાર પારિ-
શ્રાવના પદેષા વાતમાં કરે છે પછી તેની મિદ્ધિ કરે છે અને
મહાધર પોતાનો મિદ્ધાન પાડે છે અને સારસે આવી દે છે.
માર્ગ પણ દર્શાવે આવીન કરવાની એ દશાવધિ પદ્ધતિ છે.

આમાન્ય સાહિત્યમાં દરેક દલીલ આપણે. આ ૧૫માં
નક્કા નથી. આ ૧૫માં થતું વાતોનું તથા સંજોગનું પુન-
રાવર્તન તથા એકનું એક ઉદાહરણ વિનાનું ૧૫ એ આવી
મૈત્રિને પ્રતિષ્ઠા છે. આરે સાહિત્યમાં એકે જ વાતોથી
વધારી સંવાદ છે અને મૈત્રિમાં થેત્તુ સાથે ને કથામાં અવધ
વાતો મુદ્દા છે. અને વ્યક્તિ કે દેવ કે તેને કારણ તરીકે
રજુ કરાવ છે. આ નવાવવા ઉપર આપેલા કેટલાએક
ગામઝા રીતે આપું છું; જેથી 'પરંતુ ઉપર આપ સાચી
જગ્યા છે કારણ કે પુત્રો દેખા છે' ત્યાં પ્રતિષ્ઠા અને દેવ,
'કુલનું મરણથી છે કારણ કે મારજન જ્યાં મરણથી
છે' ત્યાં પ્રતિષ્ઠા અને વ્યક્તિ, 'કેટલાએક પુરાણોમાં
પણ પૂર્વ સંસ્કૃતિ મુખે છે' કારણ કે તેના પર પ્રેમ જાય
છે.' તેમાં પ્રતિષ્ઠા અને દેવ કરવામાં છે સાહિત્યમાં
આમ સમજામાં કાંઈ ખાટું નથી પણ એનો અર્થ એટલો
છે કે વાંચનાર વાંચનાર વાંચનાર પોતાની મેજ પૂર્વ પાડી પંચ-
વલી અનુમાન કરી લે છે. આવી રીતે સાહિત્યમાં સમજાવવી
દલીલને પણ પંચાવલી-વાતમાં મુક્તિ આવડવી જોઈએ.
પણ તેને માટે પણ આપ અને સાધનનો ચરમ પર થો
તેમકે દોષે જોઈએ તે બાજુનું જોઈએ. આ-પ્રકરણમાં તો
માત્ર આપણે પંચાવલી વાતનું ૧૫ કેવું દોષ જોઈએ

[illegible]

ਅੰਤਰ ੧੦ ਖੁ.

संग्रह (संस्कृत)

ଏକ ଉପକ୍ରମା ଇଞ୍ଜିନୀୟର ଏକ ବ୍ୟବସାୟକରୁ ଏକ ଇଞ୍ଜିନୀୟର
ବ୍ୟବସାୟକରୁ ଚିନ୍ତା କି ଏକ ଚିନ୍ତା ଇଞ୍ଜିନୀୟର ଇଞ୍ଜିନୀୟର ଚିନ୍ତା
ଚିନ୍ତା ଇଞ୍ଜିନୀୟର ଇଞ୍ଜିନୀୟର ଇଞ୍ଜିନୀୟର ଇଞ୍ଜିନୀୟର ଇଞ୍ଜିନୀୟର

આપણે જેના અથા ધીમે કે હાલે અનુચિતતાથી પણ
માનવ અને મુખ્ય રીત છે. અપણે અપણે, અનુચિતતા
કલ્યાણ પદેથી પણ અનુચિતતા દેખાતે ધીમે, સુખ વિશે
અનુચિત દેખાતે ધીમે અને સુખન આપણને પણ અને
માનવે માંથી આપે છે. અનુચિતતા મુખ્ય વિષયે આપણે
અમારી કાળે કે ને વિષય પછે અને માનવે સુખની
માનવી માનવતા છે. હવે અપણે માને અપણે છે ને રીત
આપણે જેથી અનુચિત.

આપણા પ્રમાણ દર્શાવેલા અનુમાન વિષેની સમજ
દર્શાવેલા અનુમાન અવધાનિયે, કોઈ ઉ. અ. રી. રી.

આ પર્વત વહિવટો છે.

કાળી જે તે પુમાપ્રવાહ છે.

જે જે પુમાપ્રવાહ છે તે તે વર્ણિતાયું છે.

આમાં આપણે એ જોઈશું છે કે પ્રતિષ્ઠા ખરી વધારાને
માટે, માધન, પણ અને સાધન સાથે કેવા રીતિ સંજોગમાં
આવેલ છે. પ્રથમ પણ ઉપર માધન છે એવું હવન તેવું
વક્ત્રમાં થયું છે. અને પછી આધિમાં, મમમ સાધન ઉપર
માધ્ય આપેલું છે એવું હવન થયું છે. આવી રીતે પણ
ઉપર સાધન રોકાયેલી અને માધન ઉપર સાધ્યની આધિમાં,
પણ વિશે સાધનું હવન થયું છે. આ બધું જ સારી રીતિ
છે. એક દાખલાથી તેને વધારે સ્પષ્ટ કરીએ. ધારે કે માં
માફે સરીર પાછીથી બીનું કરવું છે. તેને માટે મારી પાને
એક દાખલ એ સાધન છે. તે માટે પ્રથમ આપેલા દાખલ
પાછીમાં જોઈએ જોઈએ. અને પછી એ પાછીથી વ્યાપ
દાખલ માગ્ય સરીર ઉપર ત્યાં મૂકું ત્યાં બીનું થાય, એટલે
પાછીથી માફે સરીર બીનું કરવા રીતે સાધ્ય દૃષ્ટિ કરી
શકું. પણ આ દાખલ આપેલા પાછીથી વ્યાપ થયે જોઈએ.
તેમ ન થાય અને અનુરોધ બીજો થયો હોય તો દાખલના
સંજોગથી માફે સરીર બીનું થશે એમ એકદમ કહી શકાય
નહિ કારણ કે માગ્ય સરીરના સંજોગમાં આપેલા દાખલનો
વ્યાપ હવલ મોઝે જ દોષ માટે મંપૂર્ણ સાધન ઉપર
માધ્ય વ્યાપ રોકું જોઈએ એવો નિયમ છે.

આ નિયમે ત્રીજે પ્રમાણે બતાવી શકાય

વમાં દેવ તે 'દા' વાક્યમાં સાધનનો સુવંદેશીય નિર્દેશ ન થઈ શકે અને એમ ન થાય તેા સાધનના સમગ્ર દેશ ઉપર સાધ્યની વ્યાપ્તિ જનવારી સદાચ નિર્દિષ્ટ માટે વ્યાપ્તિ વાક્યમાં પ્રથમ છતાં તરીકે સાધન મૂકીને જાતી તેવા પદ સાધ્યની વ્યાપ્તિ જાણવાની શ્રેયશ્રેષ્ઠ ઉપનયમ સાધ્યની વ્યાપ્તિ સાધન પણ ઉપર છે એમ હી નિયમનમાં 'તેથી' એમ હી પ્રતિજ્ઞા હી બોધવાનું માન રહે છે. એટલે પ્રતિજ્ઞા સિદ્ધ થઈ ગણાય.

દવે આપણે વિચારીએ કે અનુમિતિનું કાંણુ એટલે અનુમાન કોને કહેવું. અદ્યતન આપણે કોને સાધન કહ્યું ને, પણ અને સાધ્યને સાધી આપે છે ખરું પણ એકલા સાધનથી જ હોઈ અનુમિતિ જ્ઞાન થતું નથી પણ અને સાધ્યને તે જ્ઞાન રીતે સુધિ પછી અનુમિતિ જ્ઞાન થાય છે. માટે કેવળ સાધન અનુમિતિથી દૂર પડે છે તેથી તેને કાંણુ ગણી શકાય નહિ. એવું અનુમિતિનું નષ્ટકર્તૃ સાધન તેા ઉપનય વાક્યમાં આવતું હય છે તારણ કે તેમાંથી તમન અનુમિતિ નિયમનરૂપે પ્રસરે છે; અને ઉપનય વાક્યમાં આપણે સાધ્યની વ્યાપ્તિ સાધન પણ ઉપર છે એમ હીએ કીએ માટે અનુમાનનું સદાચ 'વ્યક્તિથી વિશિષ્ટ થયેલું' સાધન પણ ઉપર છે એવું જ્ઞાન' એમ કસવામાં આવે છે. અને એમ અનુમિતિનું દરજ્જું છે.

આપણે ઉપર જતાઆ તે નિયમે કયેક અનુમાનમાં કેવી રીતે અમરમાં આવે છે તે એક બે દાખલાથી શ્રેયશ્રેષ્ઠ.

આજુબા માટે પરિચિત્ત કરીએ તો પણ ' આ
કારણનો ઉપયોગ કરનાર રેલસાએક માણનો આ
પ્રાસવના સમયમુદો છે ' એવું વાક્ય થઈ અને તેમાં તો
મિ માત્ર વધારે વપટ બહિષ્કાર્યા છે. મામાન્ય જુદીથી
તુ આપણે કરી રહીએ કે અપના સમયમુદો ઉપયોગ કરે ને
પરથી એમ ન માની શકાય કે જવારના પોષ નહિવત્ કરના
પણ અને જવારના કાના દોષ તો પડી માત્ર પુનઃપ્રાસવનો
ઉપયોગ કરે તેટલા ઉપરથી સમયમુદો છે એમ કેમ કરી
શકાય ? મામાન્ય જુદીથી રહીય શકાય રીને વિચારી જોયો
તો આપણે જે પરિચિત્ત કરીને રહીય કરી તેને જ અનુસરે
છે. પણ જો ' પુનઃપ્રાસવના ઉપયોગ કરનાર અપના સમય-
મુદો છે ' એવી વ્યાપ્તિ દોષ તો પ્રતિષ્ઠા મિત્ર ચર્ચ થો
છે કારણ કે પ્રાસવના સમય રેલ ઉપર આપ્ય વ્યવેશું છે.

અનુજાન ખરું છે કે ખોટું છે તેની પરીક્ષા માટે એક
બીજું વાક્ય લઈએ.

કોઈ વ્યક્તિ દિન્દુ નથી.

ચાથી જે કોઈ વાણીએ વ્યક્તિ નથી.

મૂર્ત વાણીઆ દિન્દુ છે.

આ વાક્ય રેખીતું જ જોઈ શકાય છે. પણ
આપણે તો આપણા નિશ્ચયોથી તેની પરીક્ષા કરી જોઈએ.
ઉપસદ્ધ નાસ્તથી જોતાં આનું સ્વરૂપ અગ્ર અવગતી વાક્ય જેવું
જણાય છે પણ મુદો વિચારતાં જૂલ પદાર્થ જોઈ આમાં
' વ્યક્તિ ' પણ છે. ' દિન્દુ ન હોવું ' સાખ્ય છે. પણ

[illegible]

10-11-57

(747) 4444

કહેવાની જરૂર નથી કે આ ગણાં બચવિલ અનુ-
માનો જ છે.

પરિમળ પ્રમાણુદ્યક્તિએ, આ સાંકેતિક અને વૈકલ્પિક
ચાલોત્તર મિત્રજુદી રતી એક પ્રમાણુપદ્ધતિ રતીછતે છે
એને આપણા દાક્ષણ્ય નદીઆગમ્યાવ કહે છે. ધાર્મ
માણુમતી એક માણુ પૂર આવેલી નદી દેવ અને માણુ
માણુવાવ દેવ અને તે માણુમ એમ વચમાં મુપદ્યષ્ટ નવ
તેમ આમાં પ્રતિચીત્રે જે રિતરો વચ્ચે મુપદ્યષ્ટ નવ છે
આમાં ચાલોત્તરે કેમ મુદાનિ નથી પણ અને ત્યાં મુદી
સાંકેતિક ચાલ્ય બ્યતિરથાને અને વૈકલ્પિક દેવુથાને
આરે તે આરે, વેના ઘખથા—

(૧) જે ક જ દેવ તે જ ક દેવ અને દ ક દેવ
પણ જ ક નથી અથવા દ ક નથી
આરે ક જ નથી

આમાં ' જ ક છે અને દ ક છે ' એવું દેવ પાકવ ઘખથે
તે નિરમળ દક્ષિત ધાવ નદિ ' જ ક નથી અને દ ક
નથી ' એવું દેવ દેવ તે ને આ આપના સદ્ગુણમાં આવે
નદિ દાખુ કે એ ચાલ્ય વૈકલ્પિક ન મળાવ ' જ ક છે
અથવા દ ક છે ' જે અને ઉપર ઉપરોચ્ચ કહેવ દેવ વાવ
ખાને એક જ છે અને અનુમાનથી પરપર આથી ઘખથ છે.

(૨) જે ક જ દેવ અથવા જ ક દેવ તે દ ક દેવ
પણ ક જ છે અથવા જ ક છે
આરે દ ક છે.

પરજુવાની જે દહીંસ દરે છે તે પણ આ અપરે.
છે

દમવાંતી ઘડી હતો તે નગને પરજુતો, એ ઘડી
દિ દેવ તે આપણે એને પરજુતી નથી.

દમવાંતી ઘડી છે અથવા ઘડી નથી.

દમવાંતી હવે આપણને નહિ પાણે અથવા આપણે
એને નથી પરજુતી.

પદનિ વાદ્યમાં જુદા વપરાય છે. આમાં પ્રતિચક્ર
પ્રેરિત વાદ્યને દમવાંતી દરે તે પછી વૈદ્યવિદ્યામાં તે
જુદા જુદા રીતે નહિ ધારણે વૈદ્યવિદ્યામાંથી રીતપણ
દેવ રહેતો નથી એવું એવું સ્વાધ છે અને તેથી
હીને નિયમન કરવા કરતુ પડે છે. આ પદનિ પ્રતિ-
પરજુવાની છે મારે તેને ઉપજાવવાવાળાનું નામ
દરે છે. આપણાં દાસ્યમાં આ પદનિને
દરે ઉપયોગ થયો છે. તારિયેન્દ્રમાં સુત પડાયે
દાસ્યમાં રજુઆત છે તે સુત નીચે પ્રમાણે છે.

૧. બ્રહ્મ. ૨મું દાસ્યન્ય. ત્રિંદ. ૩. સમસ્ત. અજ્ઞાત એ
પદ્યમાં છે. " આ જગતને પ્રતિચક્રી આ સુત મા-
લે છે તે આ દાસ્યમાં 'સુત' એમ કરતુ છે એ
વપરાય છે. અને તે દહીંસ આ અપરે છે —

તે આપણે પદ્ય દેવ તે સુત બાદ છે તે ન દેવ
તે 'સુત' કંઠી લેતો નિરોધ કરે ન નેત્રે.

જીનું છે કે જાને પછે બોલ છે. સ્વતંત્રતા મેગર-
ચમાં રાજકાર્યને નુકસાન થાય એ સાબ્ય બોલું છે કારણ
કે તેમને નુકસાન થયાં જ્યાં પણ સ્વતંત્રતા મેગરો સાદા
છે. અને તે મેગરવાળા પ્રધાનમાં નિર્દય શત્રુએ તો પણ
નેનાથી કેવળ નુકસાન જ છે એ પણ બોલું છે.

આવી રીતે આ પ્રમાણ પદ્ધતિ જોઈથી સંચાલ છે નેહી
જ એમમ જરૂરી છે.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

અનુમાન (૩૫ અને તત્ત્વ)

આપણે નવમા પ્રકરણમાં અનુમાનનું પંચાવધી રૂપ
મેંડુ નેમાં ધુળાવે કરીને તેની બાજુ મેઈ અને તેમાં
બાજુની રીતે પણ સાબ્ય અને સાધનનું કપન થયા ક્યાં
વળું મેઈએ તે મેઈ. કદાચ પ્રકરણમાં આ પણ સાબ્ય
અને સાધન પરસ્પર તેવા સંબંધમાં દેખ તે મેઈ. આવી
આરંભ અને બાજુમાં પ્રકરણમાં અનુમાનમાં બહુ બહુ
પરિણામ મેઈ.

તે જ્યાં દેવ ન પુણ્યે પ્રમાણે રમે તે સુખ
પર રમે તે આપની આપિ તને ગણી યોગ્ય મર્યાદા
અમારું નહીં

આં આં પુણ્યે દેવ ત્યાં ત્યાં મર્યાદા દેવ

આ પવિત્ર ઉપર પુણ્યે છે.

અમર હોયને નેમાંથી ' આ પવિત્ર ઉપર મર્યાદા છે ' એવું
નિવર્તન દિવસ દોરે તે જો અનુમાન પાં દેવતા ' તમારું
જેમ જાણતી આપણે પાછું કે આ અનુમાન રૂપની
દિવસે પાં છે અને તત્કાલી દિવસે જો છે. અનુમાન
પરમાત્મામાં ઉદ્ભવ્યું મુજબની આપણામાં છે એટલે આપણી
મેલી તત્કાલી જુદા જો નેમાં ન પડે કો તે પુણ્ય તને
આપણા ઉપરથી સમજાવે હોય કે અનુમાને ને રીતે જાણ
દેવતાં નેમાંથી રૂપની દિવસે અને તત્કાલી દિવસે રૂપની
દિવસે ને રૂપના મર્યાદા દેવે આપણે મુજબના રૂપની
નેમાંથી કે ' આં પુણ્યે દેવ ત્યાં મર્યાદા દેવ ' ' પવિત્ર
ઉપર પુણ્યે છે ' અને ' પવિત્ર ઉપર મર્યાદા છે ' એ
તેમજ મર્યાદા મુજબના એટલે મર્યાદામાં છે પણ તે મર્યાદા
તરીકે આપણે ને પવિત્ર દેવતાં તેમાં પુણ્ય તત્કાલી જુદા
હોય તેવી અનુમાન મર્યાદા છે એ આપણને મારે તેવું
તેમજ પણ તે દેવતાં એટલે એ અનુમાન દેવતાં, એવું
તત્કાલી દિવસે પણ એ મર્યાદા દેવતાં નિવર્તન દેવતાં
નેમાંથી

આ અનુમાને મારે પણ આપણે દેવતાં અને આ
વિષયને એમ નેમાં મર્યાદા છે દેવતાંમાં પણ વિશે

મુમ્મદર છે. એ વાતને એ તરતની દૃષ્ટિએ ખોટું દોષ
1 નિરમન પણ તેનું ૩૫ ખરું દોષ જતાં, ખોટું
1૩વાનું ચાટે તરતની દૃષ્ટિએ ખાસ કરીને વ્યક્તિવાક્ય ખરું
દોષું જોઈએ.

વ્યક્તિવાક્ય ખરું ક્યારે દોષ અને અનુમાનનું ૩૫
ખરું ક્યારે મળાય તે જાનેલી ચર્ચા આપણા પ્રમાણ-
દાઓએ જોવી કરેલી છે. અને જાને ચર્ચામાંથી નીક-
ળના નિષ્કર્ષ એક સાથે આપેલા છે. તત્ત્વ અને રૂપની
ચર્ચા પ્રમાણ પ્રમાણદાઓએ જુદી જુદી કરેલી છે
અને તેનું ખાસ કારણ તે એ છે કે તત્ત્વને લગતી ચર્ચા
તેમનામાં માત્ર આધુનિક કારણો દાખલ પદ્ધતિએ
થયેલ છે. અને તેથી તત્ત્વ અને ૨૫ એમ બે જુદા જુદા
વિષય થઈ ગયા છે. પણ એવા વિષય, કેક તદ્દરથા,
અદાઓ છે એમ જાણના પ્રમાણદાઓએ પણ કહે
રીકારેનું છે ચાટે આપણે ૩૫ અને તત્ત્વ બે વિષય છે
એમ સીધારત નથી; માત્ર સ્વચ્છની ખાતર જાનેલી
જુદી જુદી ચર્ચા કરીને છીએ. આપણે પહેલાં રૂપની
ચર્ચા જુદી કરી લીધી. કહે વ્યક્તિનું તત્ત્વ ખરું ક્યારે
તેની ચર્ચા આ પછીના પ્રકરણમાં કરીશું.

ટીપ્પ.—આ પ્રકરણમાં કહ્યું છે કે અનુમાનનાં અનેક
રૂપ છે. અને તે તત્ત્વ ઉપર આધાર રાખે છે. આ વાત
જુદા જુદા દાખલા આપી સ્પષ્ટ કરીશું ૧૦ માં પ્રકરણમાં
નં. ૨ પ્રમાણે દાખલે લીધેલા છે.

૧૨ એક વર્ગ ખીન મેલ વર્ગમાં સમાવે દોષ અને
એ નવા વર્ગની કેટલીએક વ્યાખ્યાઓ કરી રાખે
ખીન વર્ગમાં આવડી દોષ તો મેલ વર્ગની કેટ
લીએક વ્યાખ્યાઓ એ ધીન વર્ગની દોષ

આજ વ્યાખ્યાને આપણે ખીન કહેવામાં એમ હતું
જે કે સાધન મુદ્દામાં પદમાં દોષ—જેમકે મત રાખીએ
કે, અને અવધાન સાધ્ય સાધ્ય મંદગત દોષ—જેમકે
એક વાળીએ વેળુર છે, તો પદના આપણે વિ.
પદ કષ્ટ કદી કદાચ. જેમકે કેટલીએક દિદુઆ વેળુ
અને આ નિયમ ન આપણે ઉપર ધીન નિયમ તરીકે
કેવો આ ઉપરથી મુખ્યતઃ કે અનુમાનના નિયમે એ
કું કઈ નહિ પણ પછા અનુમાનોમાં અત્યંત રહેલી એક
તે ન કે, ૧૦મા પ્રકરણમાં જે અનુમાનના નિયમ
આ છે તે ન નિયમેને પણ વ્યાખ્યા તરીકે સ્વીકારે
૫૧૧૧ કદી કદાચ જેમકે

પરિત વહિર છે.

આથી જે પરિત ઉપર પ્રમાણ છે અત પ્રમાણે અત
છે અને પદ તેના આપણે હ.

આં અત આપણે દોષ તત્ત્વ આપણે દોષ

૧ અતે પછા અનુમાનોમાં રહેલી અત્યંત અત્યંત
અનુમાનના નિયમ અત્યંત તે કેવળે અનુમાન ૨૫
પરિત કદી કદાચ જે આં ૧૦મા ૧૦મા ૩૩ પદા કેટલી

બાલ અવસ્થા નિર્ણયથી આ પ્રશ્નને અર્થેન કરીને આ નિયમન કમિટી હેઠળ આ કિસ્સાની તપાસી અમલ નિર્દેશ થાય છે.

૧. જેક વિભાગે પોતાની વિશિષ્ટ અર્થિકતા દર્શાવે
૨. ગણતરી આધારિતમાંથી અસાધ્યતા માટે આ અર્થિક અર્થેન જેવું છે તેમ અવસ્થા અનુચિતતા નિયમ કરીને કરીને
૩. અનુચિતતા નિયમ કિસ્સામાં અનુચિતતા નિયમ નિર્ણય થાય છે
- આથી અનુચિતતા ૩૪ ની ૩૫ કિસ્સામાં નિર્ણય ન થાય

દેવતા આં વાસ્તવિક જગતની સાથે પડે છે. આમાં આપ-
જીને કાંઈ આધાર આપતું કોઈએ નહિ કરેલું કે આ ૨૨-
પિંચે ભૂદિગ્ગ અનુભવમાંથીજ મદ્ય કરેલ છે. અનુભવ
અને ભૂદિગ્ગ વચ્ચે આ વચનની પદ્ધતિ આનુકૂળતા
પરના મંદિર સંસ્થામાં આપે છે. આ વચન આજ ભારત
અહિં પડેવેજ નથી પણ મુઠે મનુષ્ય પડેવે છે. આજ
આમુલ વિષયમાંથી પરબને કોઈ જ મનુષ્ય ગાદીપદિતુ યાગ
મેકલી કરે છે અને પોતાનું યાગ નિમારણ આવી રીતે છે

આપણે ઉપર કહ્યું કે આધિનિયમ વિદ્યમાનપ્રવિન છે એ
જે મંદિરોને આધિનિયમ આપી પડેલી દેવ ન અથ મનુષ્ય
પ્રાચીન રીતે જે પડી પડે છે. આ મનુષ્ય વિદ્યમાન
દેવ સંસ્થા અનુભવ દેવ પદ્ધતિ નાંદીથી આપણે એમ
કહ્યું કે આ આધિનિયમ અનુભવમાંથી મદ્ય કરેલી દેવ જે
પણ આપણે અનુભવ જે કોઈકે મનુષ્ય અનુભવમાં
દેવ છે. આ ઉપરથી એમ કહિયે એવું છે આ આધિનિયમ
એક મદ્યમાં આપણે અનુભવનું મદ્ય ઉપરથી
અનુભવ પદ્ધતિનું મદ્ય વિશે વિષય કહિયે એમ
પડે અનુભવમાં જે વચન, અથ વાંચા અનુભવમાં
આપે છે અને આધિનિયમ એક અનુભવમાં આપે પડે છે
અને આધિનિયમ એક મદ્ય પદ્ધતિ કે આધિનિયમ
આપે યાગ ઉપરથી અનુભવમાં મદ્ય અનુભવ વિદ્યમાન ઉપર
પડે અનુભવમાં પડે.

ઉપરથી આપણે દેવ અનુભવ વિદ્યમાન અનુભવ ઉપર

ਮਧੁਰੀ ੨੪ ਮੁ'

ଅଧ୍ୟାୟ ୧

આવડેલું સુવર્ણ પ્રકાશકા કાંઈ કે આજુબાજુ જાનના મન
નવનિર્મિત આધાર કાર્યકારી આજુબાજુ છે જાન મન મુલ્ય
આવડેલું સુવર્ણ સુવર્ણ સુવર્ણ સુવર્ણ જાન ૨૮ ૨૦૨૦
સાથેની આ સુવર્ણ સુવર્ણ કાર્યકારી જાન-૨૦ ૨૦
સુવર્ણ સુવર્ણ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦
જિવન સુવર્ણ સુવર્ણ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦ ૨૦

[illegible]

અને તેને હમુ મુખમલક જ નહિ તેમજ આ નિર્ધારથી
વ્યવસ્થિત વૃદ્ધિમાં પણ આ નિર્ધારમાં સ્વભાવથી થતા
ન મુખમલકો જે રોગ બાળકને દોષ તે પણ તેને કાલ જ
મહાવ નહિ માટે આ નિર્ધારને જેવો સ્વયં—સા-
માન્યરિત અને પાત્રું જુદિના સ્વભાવરૂપ—માનવ જ
આવશ્યક છે. આપણે મુલક જુદિનાવદાને આ નિર્ધારને
આ બેરૂપ સ્વયં દેવતા આપણે મને છે. આપણે આપણે
કાંઈ, પાંચે કાંઈ, એ એ અલગ કાંઈકે કાંઈકે નહ
આ નિર્ધાર જ રહેલે હવેલે અમમમી આવના સત્ય છે

આ નિર્ધાર જ મુલક આપણે જેવડા સ્વભાવના છે અને
માનવનું નહીં જાતી રીતે પાત્રરિત સ્વભાવ નિર્ધાર આ
જુદિના માન મલક કાંઈના નિર્ધારમાં આપણે થતા ન
દેવ તે રોગ પણ મહાન માન મહાવ નહિ મહાન
નાંથ પણ આપણે મહાન છે મહાન નહીં પણ નિર્ધાર
પાત્રનાં સ્વભાવ પાત્રની પાત્રના દોષ ન પાત્રના પણ
માનવો દોષ ' એ સંસ્કૃતિ પાત્રરિત માન છે અમલ જ
જુદિના સ્વભાવજન પાત્ર પણ છે

આ કાલજન્ય અને વૃદ્ધિસાધનના નિર્ધાર જુદિનાં મલક
દાદા (દાદા) આ મલક પાત્ર રીતે થઈ શકે નિર્ધાર
કાંઈ પણ કાંઈ થાત છે. સર્વ માનવ આપણે
આ નિર્ધાર દોષથી અને આપણે પાત્રરિતથી જ એ
નિર્ધાર ઉપરથી જુદિની પણ મહાન થઈ દાદા, આ
નિર્ધાર રીતે સંસ્કૃતિ-જ નિર્ધાર હમુ જા સત્ય નહીં તે

થી ધરણીના કેટલાએક આમાન્ય ઘમસા લઈએ.
 એવી દઢાઈ છે ' એમાં અગ્નિ એ ધરણી અને ઘરણી
 ધર્મ છે. 'પાણી પાચાથી કાઠ ઉઠરે છે' એમાં ' પાણી
 ' એ કાઠ ઉઠરવાનું ધરણી રજાઈ છે. 'ભૂચાથી
 ભૂ મરી જાય છે' એમાં 'ભૂ' એ ધરણી અને માણ-
 મરણ એ ધર્મ રજાઈ છે. આ પ્રધરણી ધર્મ ધરણી
 પણી જડના સાધારણ છે. તમને પણ પૃથ્વી દેવ નો
 અગ્રાજ્ય એ ધરણી તરીકે અગ્રે એમાં કાંઈ શક નથી.
 પાણી કે અગ્રાજ્ય અગ્રાજ્ય આપનાર માણસને આપણે વધારે
 પછે પૂછીએ. અગ્નિ ધરણીનું ધરણી છે પણ આપણે
 પછે પૂછીએ કે ' અગ્નિથી ધરણીને માટે મોઢપણી સરિ-
 નું સજ્જા આણી જારણું ખરી કે નહિ ' તે ને તરત કહેશે
 ' હા જારણું સરીર દેવ એવો ધરણી. ' વળી તેને પૂછી કે
 ' તરણી ને નેડણું હા દેવ દેવ છે કે ? તે કહેશે કે ' જો
 અગ્નિ અગ્નિ અગ્રાજ્ય દેવ તે પાંચ દસ કે પચાસ ૧૮ દરથી
 નું દઢાઈ અને સજ્જા ન દેવ તે અગ્રાજ્યીય દઢાઈ
 હા સરીર ધરણીને માટે, અગ્નિ અને તેના
 અગ્રાજ્ય પ્રમાણમાં અગ્રાજ્ય અંતરે સજ્જા સરીર એ તેનું
 રણી થયું. એવીજ રીતે 'પાણી પાચાથી કાઠ ઉઠરે છે'
 એમાં પણ સચાણે પૂછાથી આપણે જાણી છીએ કે
 એમાં ' કાઠને અગ્રાજ્ય દેવ, સૂર્યતાપ, કાઠને અગ્રાજ્ય
 ધરી, ' અને ' કાઠને અગ્રાજ્ય સમરે અગ્રાજ્ય અગ્રાજ્ય
 ધરી ' એ કાઠ ઉઠરવાનું ધરણી છે. ' ભૂચાથી માણસ
 મરી જાય છે ' એમ કહેવારને તમે વધારે સચાણે પૂછી

એ નિહાળનાં દારજો તરફ દુર્લભ થવાનું દારજી એ મોતથી
તથાચને માટે કુળનું નહિ એ મુખ્ય જાણતું જાણતું છે
પણ દુનિયાથી શ્વસ દીધાવ છે અને દારજીપર પગ જાણવાની
એટલી જરૂર નથી આવા દારજો તરફ દુર્લભ થવાનું
દારજી અજ્ઞાન પણ છે. સામાન્ય રીતે પ્રત્યક્ષ નો આપણે
એટલું જ જાણીએ છીએ કે દુનિયાથી માણસ ખરી નથી
તેનો શ્વસ જાપ થયા અને પડેલા અને છે અને પછી
સુમારની જાણ પણ આવીજ રીતે થાય છે. તેથી એજ
ચિંતારો વધારે રૂઢ જાતે છે. પણ દારજીપરિતે દાર્પદારજી
નુંજાપ સમજાવ દોષ નો આ દુર્લભથી મુક્ત રહેવું
જેલએ એટલે સામાન્ય લોકચિંતારને એ દિલે આપણે
ચિંતિત કરેજો જેલએ એક નો એ કે જે જે વસ્તુઓનો
મમલ દારજીનું દોષ તે જાણી વસ્તુઓને દારજી મળવી
જેલએ અને પરંપરાગત દારજીને જરૂર નિહાળનાં દારજી
જ દારજી મળતું જેલએ.

દેવે આપણે લોકમનનું દારજીનું લક્ષણ જાણે તેને પીએ
પીને મુખારીએ આપણે જેલુ કે લોકમન પ્રમાણે એક
જગ્યાની પૂર્વે જે જીવે જાગર દોષ તે તેનું દારજી મળાવ
છે. તેને પરંપરાગત લોકમન દારજીએ દાર્પદારજીએ
પરંપરા પ્રાપ્ત લોક દોષથી એકનું લક્ષણ જાણનાં જીવે
આવી જાય માટે દાર્પનું લક્ષણ આપણે જાણી રહ્યો.
દાર્પનું લક્ષણ એવું જાણતું છે કે જેને આરંભ છે તે
દાર્પ છે ખરીરીતે આ દાર્પ લક્ષણ નથી આનો અર્થ
એટલેજ છે કે જે પડેતું ન હતું અને પછી અસ્તિત્વમાં

પ્રવચન કે પરિવેશનન દર્શક છે અને તે દર્શક જીવન એ
 યાન્ય દારૂબીજા સંજોગો દો છે નરનાન્ય મદદથી એ
 નેનુન જીવ છે પણ દારૂબીજા દીને મેનના નરનાન્ય મદદન
 દર્શક તે જીવન જીવનને દીવિ પા જીવ, જીવે વડે જી
 મર્યાદા મર્યાદા પડી જી, નરના દારૂબીજા દારૂ જીવ જી
 પનેને જીવે પ્રવચન કે પરિવેશનન દર્શક છે અને તે જીવ
 દર્શક જીવ નરનાન્ય મદદથી જ જીવ જી, જીવે મર્યાદા
 નેનુન જીવન દારૂબીજા જીવન નિજન દારૂ જીવ જી નર
 જીવન દર્શક તે જીવન નિજન દારૂબીજા જીવ ન જીવ જી
 દીવન છે, જીવ દીવન દારૂબીજા જીવ નિજન દારૂબીજા
 દર્શક દીવે મર્યાદા નિજન છે અને દીવન જીવ મર્યાદા નિજન
 દીવ તે જીવ મર્યાદા નિજન છે અને જીવ નરના દર્શક જી
 છે, દર્શક અને તેનુ જીવ જીવન મર્યાદા નરના દારૂબીજા જીવ
 જીવને જીવ જીવન જીવ જીવન, મર્યાદા જીવ જીવ
 દારૂબીજા દારૂબીજા જીવન જીવન, જીવ નરના મર્યાદા
 જીવન મર્યાદા જીવે જીવન જીવને જીવ દારૂબીજા જીવ
 મર્યાદા, જીવે દારૂબીજા જીવન જીવ જીવ જીવ જીવ
 દારૂબીજા જીવે મર્યાદા જીવ

જીવ દારૂબીજા જીવે દારૂબીજા જીવે જીવે જીવે જીવે
 દારૂબીજા જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે
 (જીવે જીવે જીવે) જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે
 જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે
 જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે
 જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે
 જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે

હું મારી એ વાતનું ઉપાદાન કરજુ હું. જે દારજુ દાર્શનિક
અથવા મુમુક્ષુની કાંઈ એક જ વસ્તુમાં મુમુક્ષુ
નું બંધન રહેલું છે તે અસમયની દારજુ. જેમાં નવું
નવું પડતું અસમયની દારજુ હું નેમજ નવું પડતું એ
પડતું આ જે વિચારનાં દારજુ ને નિમિષ કાઢે છે.
જેમો વજાર અને કાંઈ પદાર્થો અને કુંજાર અને આ
જે વાત વિશે.

નૈમિષિકો દેવ દાસ અદ્ય રમેતે નરમેતે ગદામા દારજુ
નવું હું અને તેથી નેમને સાધા-જુ દારજુ કરે છે. આપણે
દેવ દાસને દારજુ રાખે વાપરે છે. એ દારજુ વધારે
વાપરવાનું અસાધારણ દારજુ તે દારજુ એવું છે. આમા
આપરવાનું એ રાખે વિશે અપના મનોમા જૂના અને
નવીન મતવાળા રમેતે પડી જાયર તારજુ છે. આમાં ન
પડતાં આપણે માત્ર દારજુને અર્થ સમજવાનો છે
દારજુને અર્થ રાખે દારજુને દારજુ એટલે મુખ્ય દારજુ
દાર છે. દેવ દાસને દારજુ અનિનિદ દારજુ માત્ર
જે જેમો દારજુ પડવામાં દાર અને દુષ્ટાનો સંપાદ

આપણે આવી વાત એ વાત જાણવાની છે કે નૈમિ-
ષિકોએ આપણે દારજુ કરવાનું જાણે છે એટલે એટલે અથ
હું કે તાર પડે એક જાણતું દારજુ છે જેમ દેવ દારજુ
દાર દેવ દાર દાર એક જાણતું દારજુની વાત ઉપના
વારજુ. આપણે આપણે વર્તમાન કાળ છે કે આપણે દેવ
દાર આપણે દેવ જે નિમિષ દાર દારજુને અને અધિ-
દારજુનિમિષને અસમયને રાખે દાર દારજુનિમિષને

મહત્વ ૧૬ મું.

အကျိုးငှာပေးသော အကျိုးခံစားခွင့်

આપણે જેનું કે કાર્યકારજીવનનો આયોજ કરીને જુદા
અનુભવમાંથી જાણી શકાય છે કે, અમુક વિષયને સરજ
કરી જુદા જુદા રીતે પ્રયોગ કે પ્રયોગમાંથી આ
અનુભવ મેળવે છે. તે આપણે તે વિષયના અનુભવને
તે વિષયની તપસ કરી કહીએ છીએ. એ અનુભવના
પેટમાંથી જુદા-જુદા રીતે આ પ્રયોગમાં મળે છે.

કારણે જાણીએ કે આજીવન રીતે રહેલી સદાચર અને ભાવ
દાતા તેમનો જાવણા કી સદાચર આરે કોઈ શ્રાવણ
અનુકૂળ પરિસ્થિતિમાં આજીવન કોઈ પાત્રના વિચારને જાણ
કાંઈકે વળુ-વાળા પત્ની પ્રમાણે તેમના પત્ની કોઈ આ
પત્ની તેમનાં કાર્યકારણેનું અનંતરજી કોઈ નહીં જાણ
નિવૃત્તિ કરું એ કોઈ શ્રાવણ કામ છે. આજીવન વિચારના
કારણેમાં તેમને જાણ કે જાણવિચારના અને અનુકૂળતા
અને તેમનાં વર્તણૂકનાં કારણે કોઈ તેમના અનુકૂળતાના પત્ની
કારણે ને અનેક વર્તણૂક પાત્રના પત્ની તેમનાં આરે તેમના
પત્નીને કુલવર્તણૂક પરિસ્થિતિ નામે પાત્રના વિચારને તેમના
કોઈ કીડામાં અનેક જાણના રીતે ઉપજા કરા છે. આરે
કોઈકે આજીવનના કારણે તેમને કોઈ પત્ની પત્નીના
પત્ની તેમનાં કારણના તરીકે તેમનાં કારણે તેમનાં

નામેના અધ્યયે દેદશ છે એ મુદ્દાનું નથી તેમ જ દરેક
મોંઘે પડે એ દોષ ત્યારે આદ્યમાં મટેની વિધિ કયા છે
એ તબીબાની જાણ નથી પણ પદેશ દાખલામાં દેશની
વિધિ, સમાજનાં આચર્ય, સમાજક સુરેશ, સમાજનાં વર્તિત
આચર્ય, વગેરે મુદ્દાનાં છે અને ખીજમાં દરેકની વિધિ
દરેકની સમજાઈ, આમાન્વ નહીં, દરેકની સમજાઈ અને
દરેક વગેરે મુદ્દાનાં છે મુદ્દાની આગળે દેશની ખીજ ખીજ
આગળે દેશની આગળ આપવાની કાલિ અને સમાજનાં કેવળ
નિર્ધારક અને કાલ છે. પણ અમુક આગળ મુદ્દાની નથી
તેમ દરેકે દેશની નામના પદેશ અમુક મેંજાઈ સમાજનાં
પણ જાણ છે કારણ કે પછીનાં આદ્ય દીને મુદ્દાની આગળ
આગળ જાણે રહે જાય મેંજાઈ છે.

નિયમ ૩ નંદ—જે વિષયનું અન્વેષણ આગળ દોષ તે
વિષયનું અન્વેષણ મનની જુદી જુદી પરિસ્થિતિમાં નિર્ધારણ
દરેક મેંજાઈ પરિસ્થિતિ પછી કાલે દોષ ત્યારે જા અ
નિયમ અમુક મદલ્યનો નથી પણ એક સમાજને જ જન ૧
મેંજાઈ નીચે મનને દોષ પ્રસ્થિતિ સંધે દોષ જા માન
મેંજાઈ દરેક નહિ પણ અન્વેષણ જુદી જુદી લાક્ષણિક દરેક
નકાલી તે સંધે કારણ કારણ મેંજાઈ સંધે સંધે ૧૧
અન્વેષણ કાલેને મેંજાઈ નંધે પુમોજી જા જા જા જા અમુક જ
અન્વેષણ મેંજાઈ મેંજાઈ દરેક નહિ પણ તેની દોષ જુદા જુદા
સમાજની વિધિ તથા કાલે તે તથાસત્ય દરેક તેમજ મેંજાઈ
સમાજનાં કાલેને નહીં તથા અમુક રહે તથા તે કાલ મેંજાઈ
કારણની જ સંધે જા માનનાં કાલ, સમાજ વગેરેની અન્વેષણ

કેવળ જ્ઞાનમાં કંઈક અર્થમાં પણ એટલું તે પ્રથમથી જ મળ્યું. ત્યારે કે પ્રમાણસાથે કદી થઈ જવારના સાન્નિધ્ય હસ્તેષ્ટ કરવા મળ્યું નથી તેમ તે આપણમાં જ્યાં સામે આવેલી ત્યાં જોઈ તેમાં ઘણું પણ નથી જુદા જુદા ઘણાંએ અમલવાર કેવળ જુદી જુદી પદ્ધતિઓ એ એના વિષય છે. એ પદ્ધતિઓની આવ નોંધ લઈને ન જેમો રહેતું નથી પણ તેમના સ્વરૂપ ઉપર વિચાર ચલાવે છે. તેમના વિચાર પાડે છે, એ પદ્ધતિઓમાં રહેલ અંગ ૧૪માં જન સંજોગો વિચાર કરે છે અને તેના આધારે જન નિયમોની ચર્ચા કરે છે. અહીં પણ આપણે દરે એ પદ્ધતિઓના ઉદ્ભવ કદી કંઈ પદ્ધતિમાં ૧૪માં જન સંજોગો પરિચયથી રહેલી ચોક્કસ છે તે વિચાર્યું. પણ તે છઠ્ઠી કોઈ કોઈ કારણથી સંજોગો આપણા વિચારને નહીં કદી જાણ્યું તેથી પદ્ધતિઓ વિષે ચર્ચા કરતી સમગ્ર પાઠ

(૧) એક જ માન્યતા એક જ નિયમ કાર્ય બને - પ્રતિષ્ઠાઓના અમલ દોષ તે.

(૨) એક જ અંગ અને કારણોના સ્વરૂપને પદ્ધતિ જુદા દોષ કરે. આપે પ્રત્યે આપણે આને 'સરકારી કાર્યો' કહીશું અથવા 'કાર્યોનો સંચાર' કહીશું

(૩) એક જ અંગ અને કારણોથી લગભગની જોઈ સંજોગો છે, અહીં રીતે કારણ ઉપરથી અસરનું અનુમાન થઈ શકે પણ અસર ઉપરથી કારણનું અનુમાન ન થઈ શકે કારણ કે એમ કારણમાં કારણનાં કારણો હોય છે.

પ્રાથમિક શાળા	સરકારી જાગૃતતા	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી
સરકારી	૧૫૦	૧૫૦	૭૫	૭૫
અન્ય	૫૦	૫૦	૨૫	૨૫
કુલ	૨૦૦	૨૦૦	૧૦૦	૧૦૦

[illegible]

www.44467

1. 1994-2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025 2026 2027 2028 2029 2030 2031 2032 2033 2034 2035 2036 2037 2038 2039 2040 2041 2042 2043 2044 2045 2046 2047 2048 2049 2050 2051 2052 2053 2054 2055 2056 2057 2058 2059 2060 2061 2062 2063 2064 2065 2066 2067 2068 2069 2070 2071 2072 2073 2074 2075 2076 2077 2078 2079 2080 2081 2082 2083 2084 2085 2086 2087 2088 2089 2090 2091 2092 2093 2094 2095 2096 2097 2098 2099 2100 2101 2102 2103 2104 2105 2106 2107 2108 2109 2110 2111 2112 2113 2114 2115 2116 2117 2118 2119 2120 2121 2122 2123 2124 2125 2126 2127 2128 2129 2130 2131 2132 2133 2134 2135 2136 2137 2138 2139 2140 2141 2142 2143 2144 2145 2146 2147 2148 2149 2150 2151 2152 2153 2154 2155 2156 2157 2158 2159 2160 2161 2162 2163 2164 2165 2166 2167 2168 2169 2170 2171 2172 2173 2174 2175 2176 2177 2178 2179 2180 2181 2182 2183 2184 2185 2186 2187 2188 2189 2190 2191 2192 2193 2194 2195 2196 2197 2198 2199 2200 2201 2202 2203 2204 2205 2206 2207 2208 2209 2210 2211 2212 2213 2214 2215 2216 2217 2218 2219 2220 2221 2222 2223 2224 2225 2226 2227 2228 2229 2230 2231 2232 2233 2234 2235 2236 2237 2238 2239 2240 2241 2242 2243 2244 2245 2246 2247 2248 2249 2250 2251 2252 2253 2254 2255 2256 2257 2258 2259 2260 2261 2262 2263 2264 2265 2266 2267 2268 2269 2270 2271 2272 2273 2274 2275 2276 2277 2278 2279 2280 2281 2282 2283 2284 2285 2286 2287 2288 2289 2290 2291 2292 2293 2294 2295 2296 2297 2298 2299 2300 2301 2302 2303 2304 2305 2306 2307 2308 2309 2310 2311 2312 2313 2314 2315 2316 2317 2318 2319 2320 2321 2322 2323 2324 2325 2326 2327 2328 2329 2330 2331 2332 2333 2334 2335 2336 2337 2338 2339 2340 2341 2342 2343 2344 2345 2346 2347 2348 2349 2350 2351 2352 2353 2354 2355 2356 2357 2358 2359 2360 2361 2362 2363 2364 2365 2366 2367 2368 2369 2370 2371 2372 2373 2374 2375 2376 2377 2378 2379 2380 2381 2382 2383 2384 2385 2386 2387 2388 2389 2390 2391 2392 2393 2394 2395 2396 2397 2398 2399 2400 2401 2402 2403 2404 2405 2406 2407 2408 2409 2410 2411 2412 2413 2414 2415 2416 2417 2418 2419 2420 2421 2422 2423 2424 2425 2426 2427 2428 2429 2430 2431 2432 2433 2434 2435 2436 2437 2438 2439 2440 2441 2442 2443 2444 2445 2446 2447 2448 2449 2450 2451 2452 2453 2454 2455 2456 2457 2458 2459 2460 2461 2462 2463 2464 2465 2466 2467 2468 2469 2470 2471 2472 2473 2474 2475 2476 2477 2478 2479 2480 2481 2482 2483 2484 2485 2486 2487 2488 2489 2490 2491 2492 2493 2494 2495 2496 2497 2498 2499 2500 2501 2502 2503 2504 2505 2506 2507 2508 2509 2510 2511 2512 2513 2514 2515 2516 2517 2518 2519 2520 2521 2522 2523 2524 2525 2526 2527 2528 2529 2530 2531 2532 2533 2534 2535 2536 2537 2538 2539 2540 2541 2542 2543 2544 2545 2546 2547 2548 2549 2550 2551 2552 2553 2554 2555 2556 2557 2558 2559 2560 2561 2562 2563 2564 2565 2566 2567 2568 2569 2570 2571 2572 2573 2574 2575 2576 2577 2578 2579 2580 2581 2582 2583 2584 2585 2586 2587 2588 2589 2590 2591 2592 2593 2594 2595 2596 2597 2598 2599 2600 2601 2602 2603 2604 2605 2606 2607 2608 2609 2610 2611 2612 2613 2614 2615 2616 2617 2618 2619 2620 2621 2622 2623 2624 2625 2626 2627 2628 2629 2630 2631 2632 2633 2634 2635 2636 2637 2638 2639 2640 2641 2642 2643 2644 2645 2646 2647 2648 2649 2650 2651 2652 2653 2654 2655 2656 2657 2658 2659 2660 2661 2662 2663 2664 2665 2666 2667 2668 2669 2670 2671 2672 2673 2674 2675 2676 2677 2678 2679 2680 2681 2682 2683 2684 2685 2686 2687 2688 2689 2690 2691 2692 2693 2694 2695 2696 2697 2698 2699 2700 2701 2702 2703 2704 2705 2706 2707 2708 2709 2710 2711 2712 2713 2714 2715 2716 2717 2718 2719 2720 2721 2722 2723 2724 2725 2726 2727 2728 2729 2730 2731 2732 2733 2734 2735 2736 2737 2738 2739 2740 2741 2742 2743 2744 2745 2746 2747 2748 2749 2750 2751 2752 2753 2754 2755 2756 2757 2758 2759 2760 2761 2762 2763 2764 2765 2766 2767 2768 2769 2770 2771 2772 2773 2774 2775 2776 2777 2778 2779 2780 2781 2782 2783 2784 2785 2786 2787 2788 2789 2790 2791 2792 2793 2794 2795 2796 2797 2798 2799 2800 2801 2802 2803 2804 2805 2806 2807 2808 2809 2810 2811 2812 2813 2814 2815 281

[illegible]

It was found that the effect of the temperature on the rate of the reaction was not significant. The rate of the reaction was not significantly affected by the concentration of the reactants. The rate of the reaction was not significantly affected by the concentration of the reactants.

ધારણ નથી અને પાણી સમાન અંત દોઈ ધારણ છે એમ હરે. આ રીતે ધારણાદુલ્લ એ આ પદ્ધતિ મારગ થયેલ. અમ્યજી ૧૫ છે.

પણ ધારણાદુલ્લથી દેવ થયેલો મુજબ જેમ જેમ ઘાખણની વિવિધતા વધારતા જઈએ તેમ તેમ પદો ૧૬૦ છે અને પછીને સમજાવ જ્યાં થઈ ૧૬૫ છે. ઘાખણ તરીકે કોઈ પૂર્વર સંભેત કલમ પ્રથમ મળે પછી કચર મળે. ત્યારે ધારણાદુલ્લને હીંવ મગ અને જટ એ દારણ દેવ એમ કલમ મળી જાય. પણ પછી કચર, કચર, કલમ વરે જેમ જેમ ઘાખણ વધતા ત્યારે તેમ તેમ ક ધારણ દેવને સંભવ વધે ત્યારે ત્યારે ૧૦૦ ઘાખણ એમ થાય પછી પણ ધારણાદુલ્લથી આપણે સમાન ક રે ધારણ માનવાની ના પાડીએ તે આપણે કા અમરના ધારણ તરીકે જાણ ૧૦૦ જુદા જુદા દારણ માનવા પડે અને એક અમરના ને દારણ દેવ એટલું જાણ અસંભવિત છે કે તેને જાણે આપણે સમાન ક કને કાનું ધારણ માનીએ આ રીતે નિરીક્ષણના ઘાખણના વધવાથી આ પદ્ધતિમાં વધારવાનો મંજૂર વધે ૧૬૫ છે.

આ સિવાય આ પદ્ધતિમાં એક ખામ અપૂર્ણ છે. આપણે ઉપર ઘાખણ લીધા તેમાં ને કચર, કલમ વરે અપ્રેયથી સંભેત જવાના અને પછી તેમના પૂરકરણથી સર્વસાધારણ ક કાંથી કલમે પણ વસ્તુરિધિ હી આવી માળી દોડી નથી. ૧૬૮ પણ વસ્તુરિધિમાં આવી

અન્યેયજનના વિચારને અંગે પ્રસ્તુત છે કે નહિ અને
પરંપરાગત જાગૃત્યને અપ્રસ્તુત, મુદા જવાગત,
પદ્ધતિમાં દારૂદારજનોના જાતિય પહોંચાર મદખ
છે. એટલે દારૂને દારૂજન અને દારૂજને દારૂ માની
મ ઉજાડામુજદુ' થઈ જાય છે. પણ માણનો એમ
કે આંતરે કાઠ દોષ તો પણ આજે અધાર
સુમરે છે કે કાઠના દાઢરુથી પરન આજે છે.
પરન અવચાથી કાઠ દાઢે છે પણ એ કાઠની
પરન આજે દોષ તો આપણે પહેલાં કાઠ દાઢુ
એ અને પછી પરન આપણને અર્પે છે
દાઢે ઉલટો વિચાર આજે છે. ઐતિહાસિક
આવી જુલો મરુ જદુ સંભર છે.
અદ્વિતિ પછી લોકોના અનેક જાગૃત્ય ઉપ-
માં પણ દેશનાર થયેલો માત્રુમ પડે છે અને
એમ જણાય કે એ દેશનાર અલ્પદાનિને લીધે
એમ પણ દોષ કે એ દેશનાર અલ્પદાનિ
અને અલ્પદાનિ માત્ર તેનું પરિણામ ન
મરુ દિવ્ય અસત્યોપ વિશે એમ એમ કહે
આ અસત્યોપનું દારૂજ છે. પણ એમ દોષ
દેશની પણ અસત્યોપ થર થયે દોષ અને
પરન દોષ અને ઉતરે ને ઉતર અરૂપમાં
ર પે પરિણામ પામે દોષ તો એ અસ-
દાર અલ્પદાર ન જણાય

કે તે પ્રતિજ્ઞા પેઠે રાઈ હાથર દોષ અને તેથી ક ની અસર આપણે ન જોઈ શક્યા દોષોએ એમ દોષ રજા પાડે કે કા દોષ પણ તેની પૂર્વે ક ન દોષ એવા દાખલો મળે. તેપણ તેથી ક ના કારણપણને વાન થતી નથી કારણ કે કારણપણદુસ્વભા નિયમ પ્રમાણે આ ક સિવાયના કારણોમાં કા અસર પેદા કરનાર કારણો પીછું જ કારણ દોષ આ પદ્ધતિને માટે ને કારણ કારણને છે ને એટલું જ છે કે ને કારણ નિયમના કારણ કે કારણ અને પશુ થતું દોષ ને નિયમના અનેક દાખલાઓમાં અનુક્રમીય જાતના સમાન છે એવી ખતરી થતી જોઈએ તે જાતના અન્યથા ક્યાં ક્યાં નથી એ પ્રશ્ન ત નથી. પણ તે ઉપરથી આપણે વિચારના દાખલાઓ તરફ ફરવા કરવાનું નથી આ પદ્ધતિને આધારે કારણ કારણ અને નિયમ-કારણ વિષય જ-ને રાઈ થીજ જ કારણની સંપૂર્ણ અસરને દોષ તે ને માત્ર આપણે વિશેષી દાખલાના નિરીક્ષણથી જ સમજી શકાય તેમજ કારણ કારણ કારણ પેદા દોષ ના ને પ્રતિજ્ઞા પેઠે કારણ પણ આપણને દાખલાથી જાણી શકાય.

• ઉપરની ચર્ચાથી સુમતલુ કારણ કે અનુક્રમ કારણ અનુક્રમ કારણ કારણ છે અને જોઈ રાઈ નથી એવી ખતરી આ પદ્ધતિથી થઈ શકે નહિ.

હવે આ પદ્ધતિના કેટલાએક દાખલા લઈએ. પણ કારણ પાયામાં કારણ પાયા નાંખતાં કારણ પૂરી થયા. આપણે જાણત વિચારી એમાં તરત એમ કારણ કે કારણ પાયાથી કારણ પાયા પૂરે છે. પણ આ પદ્ધતિમાં

અસાધારણ શોધોએ હીએ આ પદ્ધતિ કારણ ન હોય ન્યારે કાંઈ ન હોય એ વચ ઉપર જાંધાર્ધ છે. અને તેને અનિરેક કહે છે માટે આનું નામ અનિરેકપદ્ધતિ રાખેલ છે.

આ પદ્ધતિમાં ક મેળૂદ દોષનો અને નાદે દોષનો એવા બે સંવેગે મરખાવી લેવા અસાધારણ અથવા ભેદાનુભવ છે એમ કહેલ છે એનો અર્થ એવો નથી કે ક દોષ અને ક ન દોષ એવા બે બૂધ જ દાખલા દોષો ભેદાનુભવ પ્રથમ ક ન દોષ એવા સંલેખ લઈ લેવાનું કે એ સંલેખ ક સિવાય એનો એજ રહે છે પછી તેજ સંલેખમાં ક નો પ્રવેશ કરાવી લેવાનું કે પરેલનિ સંલેખ પાલે એવો એ રહી તે ઉપરાંત તેમાં અમુક ફરક પડે છે એ ફરક તે ક ની અસર છે એમ મુખજનુ. અને પ્રયોગ પજુ રહે છે એક લાલનો ચોળા લઈ લેને પ્રથમ લેવો કે તેને ચરમ ન કરીએ તો તે એવો ને એવો રહે છે પછી ચરમ કરી લેવા અને તે હવે પજુ લેવું પડતુ, તેવું લગ્ન, વગેરે એવું એ રહે એટલે જાણવું કે અનિરેક શોધું હવે છે. આ પ્રમાણે આ પદ્ધતિ પ્રયોગની છે. અને અમુક કારણનું કાંઈ શું છે તે જાણવાને તે ખાસ ઉપયોગી છે. અને આકલ પજુ છે. અન્વેષણપદ્ધતિની જેટલા આમાં કર્યા સંલેખ નથી જોના નથી.

આ પદ્ધતિનો કારણનાં બદોળા ઉપયોગ થાય છે ખાસથી બુધ મટે છે એ નિયમ આવી ગયે જડે છે એક જૂથો માણસ દોષ, તેને ખાસતુ અપ્પ સિવાય

અન્નપ્રાણી પદતિએ.

જોએ છે પણ નેમ નેમ જોજા બેનવાજા દેસ
 ને જીએ તેમ નેમ માયુમ પરે છે એ તાણન પડતો નવ
 પ્રદશમાં દિવસે કરમી અમુક દેવ છે જાં દશમાં બેન
 દોવાથી તાં ચુને પડી ચાર દાદ પણ એટલીજ અમુક
 ન છે. આ ઉપરથી એચ નિર્જીવ પર અચાનક છે કે
 શ્રી દિવસની કરમીનો તાણન દશમાં નેમ બેન વધાં
 નમ વધારે આ નિયમ ઉપરથી એનું અનુમાન થાય છે
 કે મન્દ ઉપરના વાતવરણમાં નિયમિત બેન તરીકે માટે ત્યાં
 શ્રી દિવસની કરમીમાં પહેલે દરેક દોષ નોંધાવે પદાર્થ
 વિજ્ઞાનમાં આપણે નોંધાવે જીએ કે કરમીથી પ્રથમ પન
 પદાર્થોનું દર ૧૫૪ નવ છે અને પછી પન પદાર્થો દવ
 અને છે અને તેથી પણ વધારે કરમી ભગવાનને થાય
 દવ અને છે. આ ઉપરથી એવું નિયમ નિમિત્ત થયો છે
 કે પદાર્થ માત્રની પન દર કે થાયુપ સ્થિતિ ને આસ
 પામતી કરમી ઉપરના આધાર રાખે છે અને વધાં
 પંક્તિમાં લક્ષ્ય થયુપ પદાર્થોની દર કે પન અવરથ
 થાય એ સંબંધિત છે. આ જાનત પ્રયોગથી સિદ્ધ પણ
 થઈ છે દરજી કે પડી ન પંક્તિ અને દશાણ નીચે લક્ષ-
 રોગન પરીક્ષા થાય છે. પૂર્ણવિદ્યામાં પણ આ પદ-
 નિરી રદવાએ પુણ્ય થાય છે. વિદ્યુવિદ્યનો અવધા-
 નુષી નવ થયે ને અરણ્યમાં અમુક ભવાની સપાટી
 મેંથી પડી એ ઉપરથી એમ સમાવ્ય છે કે પૂર્ણતા
 અંતર્યામી કરમીનું એ પરિણામ છે. ખરોજવાચકમ.
 નેચે મન છે કે આ તરીકે મૂર્ધમાથા અને બીજા અને

જાપાના વિદ્યાર ઉપરથી જાપાનાઓના પણ મોટા મદતના નિયમો બંધાયેલ છે. ઉપરથી નૈતિકાસિક વેળાં પણ અનુમાનો થાય છે. નૌતિના અને સમાજ સંચાલકોમાં પણ અનુકરણ દિશા ૩ દાયકાની અસર અનુભવના આંદોલ ઉપરથી દેશદેશમાં આવે છે તે આજ પશ્ચિમ રાષ્ટ્રોની દૈનિક જીવનમાં દેશવલ્લી વધારે ચુન-હાઓ એ.જી. રચા માટે છે અ.ર.વા દેશમાંથી હાંસુ વેળા બંધ દરવાજો ચુન-હાની સંખ્યા ઘટે છે એમ જણાવેને બહાર પડે પશ્ચિમ પુરંવાર દરી અપાય.

આ સદવિદ્યારત્ની પાપતિલો દાદતાં ઝંનિદાસિક એ
પણેમાં પળે ઉપાયેમ કરવામાં આવે છે. અમુક દેશમાં
પ્રજામાં અમુક રિવાજ કે કાર્યો કે મંદિરા કેવેલ કતાં
દેશમાં શા શા દેશમાં થવા અને તે રિવાજ કે કાર્યો
મંદિરા પામે પીમે પડી જાંરતાં શા શા દેશમાં થવા
આ પાપતિલો આપણે જાણી રહીએ દિગ્ગજતાન
આપણે જાણી રહીએ કે જેમ જેમ પછેટી અમલ
થાયે તેમ તેમ તેની વિદ્યા રહતી પડતી થતી રહતી
ઉત્તર તેની કેવળ પમર દેશા આવી રહ્યા પછી આજ
આ પાપતિલો આપણે પછી જાણીએ. દેશના રવા
લતું અને વિદ્યા રહતી પડતી થતી એ કારણ અને
દેશને જાણે કારણ જાણે કારણ અને કારણ અને કારણ
રહે છે. આપણે જાણીએ જાણીએ રહીએ કે

તે પુખ્તે ન દોષ એવા ઘખલામાં ધમે અઘાવ પજુ સાધારણ હોય. એટલે પુખ્તે ન દોષ એવા ઘખલામાં દસમ તેમજ છ મન્નેનો અઘાવ હોય એટલે આ પદ્ધતિ થાય પછી જ નહિ રજાવ પજુ તે છ એ પુખ્તપત્તું ધરજુ નહિ દોષ તે પુખ્તે ન દોષ એવા ઘખલામાં છ લાગર હોય અને ધાવ દસમ સર્વસાધારણ એટલાજર હોય.

આ ઉપરાંતી મુશ્કવતું હશે કે નિમ્નમાજુ વિષયના અઘાવના ઘખલા એવા કરી તેમાંથી ધરજુનું નિરપજુ કરવું પડે અર્થાં કે. યાથી જે તેમાં દક્ષિત ધરજુ સિવાય બધા પદાર્થો જૂઠા જૂઠા ઘખલામાં આવી જાય એમ કરવું પડે છે. આનો જે સંસ્કાર અર્થ કરીએ તો દક્ષિત ધરજુ સિવાય બીજા કોઈ પદાર્થનો અઘાવ સર્વસાધારણ નથી એમ સાબીત કરવા એ ધરજુ સિવાયના સર્વ પદાર્થો આવી જાય એટલા ઘખલા લેવા જોઈએ એટલે કે અનંત ઘખલા જેવા જોઈએ ધરજુ કે પદાર્થો અનંત છે. પણ આ પદ્ધતિને ઉપયોગ કરતાં એટલું બધું કરવું પડતું નથી જે જે પદાર્થો ધરજુ દોષનો અપજુને મંજૂર લાગે તેટલા જ પદાર્થો ઘખલામાં આવી જાય એટલે બધા પુખ્તપત્તું ધરજુ તમને છ લાગે તે છ દોષ એવા ઘખલા જોઈ લેવા અને છ માંથી પુખ્તે ન દોષ એટલે ધમે અઘાવ સાધારણ નહિ ને એટલે છ પુખ્તપત્તું ધરજુ નથી એટલું સાબીત થઈ જાયે તોપણ આ દર્શના અઘાવના ઘખલાથી કાંઈ પણ સિધ્ધ કરવું પડતું મુશ્કેલ છે એ ખાં છે ખાટે વધુ કાગે તે અન્નેરા પદ્ધતિથી અધુર ધરજુ છે એવી દર્શના થાય

એમ આર્જન થયું અને તે જાગત મજૂરીમાં લેવાથી હવે
 તરતજ વખતસર એ મદદોની આગવી હરી શકાય છે.
 પ્રમાણ્ય વેચતું માપ પણ એ ઉપરથી લેવાય અને અત્યારે
 પ્રશ્નને પણ સ્વતંત્ર કરતાં વખત લાગે છે એ ત્રણ પ્રમાણથી
 સિદ્ધ હરી શકાય છે. આથી પણ વધારે સમાધારિક દલિલ
 નેપચ્છુનથી જાગતું છે. એક શાસ્ત્રીએ કુરેનસ મદની
 સ્થિતિ આપે હરી તેમાં તે મજૂરી કરતાં તેની દેખાતી
 સ્થિતિમાં અમુક જગ્યાએ ફરક પડે એવું આ દરમિયાન
 પુણ્યો આજ રીતે થઈ શકે એમ હોય કે તેથી પણ દર
 ફરક બીજી મદ દોષો તેજ એ સ્થિતિથી ખાતરી કરતાં માત્રમ
 પણ કે એ મદ તે દોષ તે અમુક વખતે આપણમાં
 અમુક જગ્યાએ દેખાય અને તે પ્રમાણે દુરબીતથી તેમાં ત્યાં
 એ મદ જગ્યા પણ ખરેખર રીતે ગુસ્તવાઈજીવ્ય નિયમ
 પ્રમાણે મજૂરી કરતાં તેમાં મદ જગ્યા તેથી ગુસ્તવાઈજીવ્ય
 નિયમને પણ વધારે પ્રુટિ મળે આ ઘખણાઓમાં
 અમુક કારણોનાં કારણો અમુક સંજોગોમાંથી બાદ કરતાં
 કારણો અમુક અંશોન રહેતું હોય તે ઉપરથી એ આવકેપતું
 ફરક કારણ હોતું તેમાં એમ કાપવા ઉપરથી એ કારણ
 કારણી હલકું છે. આ પદ્ધતિ સ્થાપન શાસ્ત્રમાં પણ વધુ
 વપરાય છે. અમુક પદાર્થમાં દેખાતી રીતે અમુક અમુક
 પ્રમાણમાં અમુક અમુક તરંગ છે. એ તરંગની મજૂરી
 કરતાં એ પદાર્થમાં અમુક વિચિત્રતાત્વ તેજ એ. એ પ્રમાણે
 નથી મારે. એમાં ફરક બીજું તરંગ હોતું તેજ એ. આ રીતે
 જ વિચિત્રતા વધે અનેક તરંગ જગ્યા છે. લાગે કે કિંદુ-

પ્રકરણ ૧૮ મું.

અપૂર્ણ વ્યક્તિઓ.

સેના પ્રકરણમાં આપણે જે પ્રધરની વ્યક્તિઓ કહેલી
તથોના પૌરોપર્વની અને અર્થોના સાદચરની તથા
ઈ આપણે પૌરોપર્વની વ્યક્તિઓ ધર્મધરણ્યથાવને
કેવી રીતે બધાર છે તે જોયું આ પ્રકરણમાં સાદ-
વ્યક્તિઓનું નિરૂપણ કરીયું.

અર્થોનું સાદચર આપણે જેમ જેમ વધારે ઘખણમાં
અને એમને વ્યક્તિયાર ન જોઈએ તેમ તેમ આપ-
ણેમ વિધાય જેમને જાણ છે કે અચ્ચત ઘખણમાં
જ્યાં અર્થોનું સાદચર દરે ન. સાદચરમાં જાને
સાથે ન દોર છે, એજા વિના ખીજે નથી દોરો
તે અવિનાશવિત્ત પજુ કહે છે. તે અર્થો એક-
નિરાજા મથે, એજા વિના ખીજે મથે તેને વ્યક્તિ-
કહે છે. એટલે કે સાદચર વ્યક્તિઓ અવિનાશવિત્તના
થી અને વ્યક્તિયારના અમાવથી બધાર છે. ધર્મ-
જાવ માવ એક ન ઘખણથી પણ સિદ્ધ કરી શકે
ઘખણ મથે તે એ પદ્ધતિઓનો સંખ્યા ઉપર
ર નથી પણ આ સાદચરની વ્યક્તિઓનો તે સંખ્યા
ન બધાર છે. ખીજા જાણુ વિરુદ્ધ એટલે વિના-
તનો ઘખણ દોર તે તે અનુભવમાં આજો દોર

લેણા પર્મરતિવળા હોય છે' એ છે. દતિદાસની સેવમાં
૧૭૫ આપણે અમુક કદતના લેણાની ખાસીયનો વિશે નિયમો
ખાંડીએ છીએ તે ૧૭૫ સુધી સાદચર્યની ખાંડીએ છીએ.
(૪) એવા પ્રકારમાં ભૌતિક પર્મનો સમાવેશ થાય છે.
પરંતુ ખેતર ત્રિભાષાકર હોય તો આપણે ૨૬૧ થી ૨૭૧
તેની બે જાણ્યોનો સરવાલો ગ્રીષ્મ કરતાં મેલે છે. આ
સમ આપણે ભૌતિકની રીતે સાબીત કરીએ તો તે આ
અનુમાન સમ જાય, ૧૭૫ થી ૨૭૧ એમ કહેવ નથી ત્યાં
સુધી તે કેવળ એક સાદચર્યનો નિયમ છે.

આ ઉપરથી સમજાયું હતું કે જોને આપણે પર્મબાધિ
કરીએ છીએ એ બીજું કશું નથી ૧૭૫ માત્ર સાદચર્ય
બાધિ છે.

પ્રકર ૭૬ માં આપણે જોયું હતું કે નૈયાયી કેવળાન્કની
અને કેવળાન્કિની બાધિ રવીકારે છે, ૧૭૫ આપણે આ
બાધિઓ રવીકારી ન દેવી દવે એ બાધિનાં સાબીત
આપણે કેવી રીતે દર્શાવેલી રીતે તે બીજી સમજાવેલી
કેવળાન્કની બાધિમાં વિષય દર્શાવેલી નથી જણવું; અર્થાત્
સર્વ પદાર્થોના ૧૭૫માં સમાવેશ થઈ જાય છે. દવે બધારે
સર્વપદાર્થો એકબે ખરી રીતે વિષય અથવા પદાર્થ વિશે
દર્શાવેલી રીતે દોષ તારી સાધન અને સાધ્ય બને
૧૭૫૨ બાધ દોષો જોઈએ. બીજા સમજાવેલી રીતે તે
પદાર્થમાં સાધન રીતે સાદચર્ય સંબંધિત કરવાનું રહે છે
અને તે એક જાણ્યો રીતે જોઈ છે. તે જાણ્યો નિર્દેશ

મુશ્કેલીને કારણે આપણને અજ્ઞાન પણ દેવ છે. એટલે જ્ઞાતિ આપણે મેળવે છે આ જ્ઞાતિજ્ઞાન મુશ્કેલી નીચેના નિયમો નહીં થાય છે.

પ્રથમ નિયમ એ છે કે જ્ઞાન પદાર્થના જે સમાન પદાર્થ ઉપરથી અજ્ઞાન પદાર્થ વિશે જે પદાર્થો સાબીત કરવા દોષ તે એ સમાન પદાર્થો સાથે કોઈ જાત કારણાંજી સંબંધથી વેદ્યજ્ઞાન દોષ વેદ્યજ્ઞાન સાધન અને સાધન વચ્ચે જ્ઞાન મુશ્કેલી ન વેદ્યજ્ઞાન કારણ કે જે જ્ઞાન સંબંધ દોષ તે તે તે અનુમાનથી જ સાબીત કરવો વેદ્યજ્ઞાન અને પછી ઉપ-માનો અવગણ કરવો નથી કારણ કે વધારે વેદ્યજ્ઞાન પદાર્થો દોષને કોઈ વેદ્યજ્ઞાન લેવાનું કારણ નથી આ નિયમ અત્યાર સુધી સાધન સાધન વિશે આપણે જે વિદ્યુત્ત અજ્ઞાન હોય તેથી ઉચ્ચ છે. હવે તરીકે જાણ કે ચન્દ્ર ઉપર સૂર્ય પદાર્થો નથી એમ આપણે સાબીત કરવું છે અને તેને કારણે એક એવું વેદ્યજ્ઞાન હોય છે કે પછી ઉપર જોઈ છે અને ચન્દ્ર ઉપર જોઈ નથી તે આ ઉપમાનો વિવેક નથી પણ ખરી રીતે અનુમાનો વિવેક છે. એજ વિદ્યુત્ત સૂર્ય પદાર્થો સંભવતા નથી ચન્દ્ર ઉપર જોઈ નથી કારણે ચન્દ્ર ઉપર સૂર્ય પદાર્થો નથી એમ અનુમાન જ થઈ શકે પણ ખરો જાણ કે જે કારણોનો સ્વભાવ તરત સરખો દોષ તે ઉપરથી આપણે ઉપમાનો કહી શકીએ કે એક માધુસને જે રીતે જોઈ છે તેજ રીતે બીજાને પણ જોઈ શકે એક માધુસનું કાર્ણ લેવાથી પ્રેરાયુ દોષ તે જાણે કારણ સંબંધ સ્થાપિત છે કારણે અનુમાનો વિવેક થાય

ઉપમાનમાં ધર્મધારણાથી તમે જે કંઈ પણ સાધિત કરી શકો તેને ત્રિપુલ રચાવ નહીં ઉપમાન આપણા ઈશ્વરના પાતળા અંગાન ઉપર જ આધાર રાખે છે.

આ જન્મ નિવૃત્તિ પ્રમાણ રહી ઉપમાન પ્રાપ્ત થઈ શકે. પણ તે ઉપમાનના પરિણામમાં વધારા 'હેતુ' ન અંગાન પદાર્થના દુષ્ટ પરોમાં જાત પરોનું પ્રમાણ જેમ વધારે અને એ જાત પરોમાં જાત પદાર્થ સાથે સાપર્શનું પ્રમાણ જેમ વધારે અને એ સાપર્શમાં મહત્ત્વના પરો જેમ વધારે તેમ ઉપમાનની વધારવા વધારે થાય છે અંગાન પદાર્થમાં દુષ્ટ ૧૦૦ પરો છે તેમાંથી ૬૬ મહત્ત્વના પરો આપણને જાત છે અને એ સપર્શમાં જાત પદાર્થ સાથે તેનું સાપર્શ છે તે ઉપમાન લગભગ વધારવાની રીતિએ થયું ગણાય પણ આપણે જાણેલા જ નથી છે. થાય છે આપણે મંચગતે પૂરી સાથે સરખાઈએ છીએ. જાણેલાં જાણવરણ એક સરખાં છે. જાણેલી સપાટી ઉપર પાછી અને જાણીની રહેવાની સરખી છે. કદાચ સરખીનું માપ પણ જાણે ઉપર સરખું છે જાણે એક સરખાવાના થયે છે. આ જાણું સાપર્શ છે. પણ મંચગતના દુષ્ટ પરો જે લગભગ અસંખ્ય નથી સમાવ લેવી સાથે આ ચાર પાંચ જાત પરો લા દિશામાં ! આમાં જે ઉપમાન કરવાને લગભગ છે છીએ એનું કારણ પણ એટલું જ છે કે આ જાણ પરો કાંઈક મહત્ત્વના છે. પણ તે અને તેલકા મહત્ત્વના છે, જાણું તેલકા ઉપરથી મંચગ ઉપર પણ વસતી છે એવું અનુમાન ન જ કરી શકાય એવો એક માત્ર

હે માટે તે નાટ્યક થરી જોઈએ એટલે તેને જ્યાંય મળે કે ટાક પરંતુ માણસ સમયને અનુરૂપ ન હોય તો તેને ખારી નખાવ નહિ અને એવીજ રીતે ગતિચરમ પજુ જે થરી થઈ થઈ દોષ તો તેને ખારી નખાવ નહિ તેવીજ રીતે જાગૃતના જીવિવિદ્યામય ક્રમમાં અને માણસ જાતના વિદ્યા-સના ક્રમમાં ગમે તેટલું સામ્ય જોઈએ પણ તે ઉપરથી એક જીભ વિશે અનુમાન કરવું એ થઈને જોખમતરું છે.

વર્તોદરજીમાં અપણે ઉપમાનનો ઉપયોગ કરીએછીએ. કેઈ પણ અમુક જગ્યાએ મળી આવે તો તે ક્યા વર્તને વધારે મળતું છે એ નક્કી કરીને એ રીતે તેને તે વર્તમાં અથવા તે વર્તની નજીક નજીકમાં આવે છે. પશુચાર જે મતો થયા સંભવ છે કારણ કે ઘણી વિભાજની રચાએલી નહિ દોષ, એક પ્રાણી જૂદા જૂદા વર્તોમાં જૂદા જૂદા જે વર્તને મળતું આવે છે અને એવા પ્રશ્ને કયો વર્ત મહત્વનો છે એ સવાલ પડે છે. પદાર્થોમાં પણ આમ થાય છે. વાદળ પ્રાણીનું છે કે ઉર્ણાનું? છે એ સંબંધી ઉપમાનને આધારે જે મતો પણ રખત મુખી ચાલ્યા હતા.

આવી રીતે આ સાદ્યર્થ વ્યાપ્તિઓ જે પ્રધારની થઈ એક મનુષ્યમુલક જેમાં અમુક સાદ્યર્થના ઘખલાની સખ્ય ઉપર સધાર્થનો આધાર છે, અને બીજી સાધર્મ્યમુલક જેમાં યાવ અને અયાવ વસ્તુઓના સાધર્મ્ય ઉપર તેનો આધાર દોષ છે.

પ્રકરણ ૧૬ મું

તર્ક.

આપણે વ્યક્તિમંદબુદ્ધિના વ્યાપારમાં કાર્ષ્ણકારણ દોષવાની
 અનેક પદ્ધતિઓ મળી પ્રકરણમાં બતાવી, તેમાં અનેક
 વિશેષોનું પ્રયક્ષરણ કરવાનું આવે છે એ આપણે જોઈ ચલા
 આ પ્રયક્ષરણનાં પરિણામો હિપરથી વ્યક્તિઓ બધાના છે
 એમ આપણે કહ્યું. પણ જુદાં એટલે વખત કેવળ પ્રયક્ષરણના
 પરિણામો જોઈ તેની નોંધ લેવી બેસી રહેલી નથી. તે
 હિતાના સ્વભાવ પ્રમાણે નિરીક્ષણ કરતાં પહેલાં કે નિરીક્ષણ
 પછીનાં કમ્પિયન નિરૂપમાણ વિગતના કાલે અથવા કારણ
 જોઈ તર્ક બાંધે છે. અને પછી તે તર્ક ખરો છે કે ખોટો
 છે તે નિરીક્ષણના પરિણામથી જોતી જાય છે. આવા
 અનેક તર્કો જુદાં એક આવે અથવા વાચકસ્તી કરતી જાય
 છે અને કહીશર અથવા અનેક તર્કોમાંથી કયો સાચો છે
 એના નિરીક્ષણમાં નહીં કરવાનું જાણી રહે છે. આ તર્ક એ
 જુદાની નજગાહ સુમળવાની નથી તર્કને સિદ્ધ વ્યક્તિ માની
 લેવી એ નજગાહ છે જરી પણ તર્કનું સ્વરૂપ હજારમાં રહે
 તેના અન્વેષણમાં જડ સહાયક થાય છે. તેનાથી નિરીક્ષણની
 દિશા મુકે છે અને અન્યથા જ્યાં હરજન અસંખ્ય નિરી-
 દ્ધણ કરવાં પડે એમ હોય ત્યાં એમક બે નિરીદ્ધણથી
 પાર આવે છે. આ તર્ક તે દોષકની પ્રતિષ્ઠા કે કમળામાંથી

ન છે. પ્રથમ તે સંજ્ઞિત પુણ્યો તરીકે આપણી
 ધરણ રહુ શક છે. આથી રીતે અનેક પ્રાણીની મદતે
 બી ઉપર છે તેનો ધર્મિન્યે ઉદાત્તિચક્ર સરસ અને
 સંજ્ઞિત પુણ્યો આપે છે. ખીલું એ કે પ્રથમ આપણે
 તર્ક મર્યાદા લીએ તે સિદ્ધ થઈ સિદ્ધાન્ત રૂપે થયેનો
 એ સંજ્ઞિત છે. ચીલું એ કે અમુક તર્ક ખોટો સાબીત
 ન થોડાં તે આપણને એટલે અમે કલ્પ વાંકે થઈ
 આપે છે. દરેક ભાવનાનો પુણ્યો કરવા જતાં આપણને
 કમ તે તે વિશે અનેક તર્કો થાય છે. દોષ કરવા
 જતાં પ્રમ એટલે જ દોષ છે કે આ તર્ક ખોટો છે
 આ તર્ક ખોટો છે ! તર્કમાં દોષક પેને પેતાને
 મર્યાદા મર્યાદા છે એટલે પ્રમ પૂરું છે અને પછી તેનો
 ભાવ મેળવવા પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રમાણ એ સિદ્ધિનું આ-
 ભાવ પૂરું છે. આટલું મારે જોઈએ એક પ્રમાણસાધકોનો
 પ્રમાણ વાળને પણ અનુમાન સાબીતમાં વાળ તરીકે મર્યાદા
 આપે છે. આ પ્રમાણે એ કે વધારે હરિક તોંઓની
 નેમ નેમ જોઈએ એટલે પડ્યા જન તેમ તેમ આપણે
 સાબીત વધારે નહીં જતા જાંએ લીએ ખરી રીતે ના
 સિદ્ધિની વાળનું આપણું જ મહત્ત્વ છે. અમુક તે અમુક
 નથી એમાં એ માત્ર અભાવ રહેવા પૂરું જ પ્રતોજન
 દોષ તે તેમાં કમ્પ દાન મર્યાદા નથી. અમુક અમુક નથી
 એ જાન નથી. જાન એજ દાન છે. પણ આ અભાવવાળાં
 વાળે આથી રીતે તોંની મર્યાદા એટલી કરી આપણને
 મર્યાદા એક કમ્પ નહીં હક જાય છે. મારે ઉપોચારનાં

કમપણ કે જે ઉપરથી અનુમાનો બાંધી તે અનુમાનોને
વાસ્તવિક રીતિ માથે મેળવી શકીએ. આ પ્રમાણે અનુ-
માનો ક્યારીને વાસ્તવિક હોઈ શકે માથે મેળવી શકાય
છારે તર્ક કે જે દોષો લેઈએ એ વિષે નિયમો પચાસ છે.

પ્રથમ નિયમ એ છે કે જોયે દોષની સંખ્યા થાય એવે
તર્ક ન દોષો લેઈએ. અર્થાત્ તર્ક, જાત હોઈશયથી અથવા
તેમાંથી થતાં અનુમાનોથી વિરુદ્ધ અથવા વિરુદ્ધથી ન દોષો
લેઈએ. હાલના આપણા જાતની વિરુદ્ધ તર્ક ત્રણ તર્ક
હરે કે પૃથ્વી એક નથી કે સૂર્ય પૃથ્વીની આસપાસ ફરે છે
એ તે સૂર્ય ન રજાવ પવુ આમાં એ પવુ સંબંધિત ગુ-
ણની છે કે ખરી રીતે ને તર્ક અનુમાનોથી વિરુદ્ધ નથી
દોષો તેને લેઈ અનુમાન વિરુદ્ધ માની તેની માથે પરીપર
વિરુદ્ધ હરે છે. જેમકે પૃથ્વી પોતાની પરીપર ફરે છે એ
હોઈશયને અનુમાન વિરુદ્ધ લેઈએ માનેથી હની આ નિયમ
તાલ આધારણ છે અને તેને વિષે રથારે વિચેચનની
ભરે નથી.

બીજો નિયમ એ છે કે તર્કનું સ્વરૂપ એનું દોષનું લેઈએ
કે, પાછળથી અનુમાન હરીને તે સાબીત કે નાસાબીત
હરી સમય અથવા ઉચ્ચ ને રથારે જોઈ સંબંધિત તે
હરી સમય આથે નિયમ ને ન ચુખે દોષો કમપણ
નિરંકુશ છે અને તોત્રી પાર રહે નહિ ખરી રીતે બ-
રહારમાં ને રહ્યાએ તો અથવા વહેમે જગજગ રથારે
તેનું કમપણ ને એ છે કે ને સાબીત કે નાસાબીત ફરે
સમય તેજ દોષ નથી નસીબ એક આવી ભવનો ન

ઉભાન્તિથી વિદ્યમ્ પામી છે એ તર્ક આપ્યો પ્રધરણ છે. તે પ્રયોગથી સર્વ પુરવાર કરી સમાપ્ત તેમ નથી પણ તે સંબંધિત દોષ તેઓ પુરાવો મળ્યો છે અને હજી તથા પુરાવો મળ્યો જ નહીં છે.

તર્કથી નિરૂપ્યમાણ વિષયની સર્વ વિગતોનો ખુલાસો થયો જોઈએ અને તેમાં ચોરવનો દોષ ન હોયો જોઈએ. જ્યાં જુદાં જુદાં જાતોનો કેવળ સમન્વય કરવા માટે જ તર્ક કરતા હોઈએ ત્યાં આ નિયમની ખાસ જરૂર છે. તર્ક પુરવાર થઈ શકે એવો ન હોય તો ઉચિત જાણી વિગતોનો નેપાથી ખુલાસો નો થયો જ જોઈએ. ધરણ કે એ પ્રમાણે જાણી વિગતોનો ખુલાસો થાય એ પણ એક જાતનો પુરાવો છે. જ્યાં સુધી એ પ્રમાણે ખુલાસો ન થાય ત્યાં સુધી તર્ક ખોટો કે અપૂર્ણ છે એમ જ માનવું જોઈએ. મહો વર્તુલમાં રહે છે એવો પહેલાં તર્ક હતો પણ તેથી મહોની સર્વ ગતિનો ખુલાસો થઈ શક્યો નહિ એટલે એ તર્ક ખોટો હોયો. એવી જ રીતે સૂર્યની ચરમી વિશે એ જુદા જુદા તર્કો હતા એક એવો હતો કે અનેક ઉદાહરણો સૂર્યમાં પડીને તેમના પર્વણથી સૂર્યમાં ત્યાપ રહ્યા કરે છે. ખોલે તર્ક એવો હતો કે સૂર્યમાં રસાયણિક સંયોજન થાય છે તે સૂર્યની ચરમીનું ધરણ છે. આમાં રસાયણિક સંયોજનો તર્ક ખોટો પડ્યો છે ધરણ કે સૂર્યમાંથી જોટલી ચરમી નીકળતી આપણે જોઈએ છીએ, એટલી ચરમી રસાયણિક સંયોજની ઉપમ થવા જોટલો એક્સિજન, હિડ્રોજન કરતાં ત્યાં મળી શકે તેમ નથી માટે ઉદાહરણનો તર્ક જ સ્વીકારવો પડે

અર્થ જ મદોને જેને છે તેથી મદો સીધી લીટીમાં
કરવાને જાણે મૂર્ખ આસપાસ જાનવરુંબમાં ફરે છે.
જો જેમ કયા પ્રમાણમાં જાણવા છે તે નક્કી કરવા તેને
તે તર્ક કોઈ કે આ જેમ મદ અને મૂર્ખ વચ્ચેના અંત-
વર્તી બસ રીતે જાણવા છે. અને અભિપ્રાય સ્થાપીત
આ એક જ તર્ક જાણવા જેમને ખુલાસા આપી
કે હવે તેણે યુસ્તવાર્પણનો નિયમ કોઈ કે
મદાર્થ એક બીજાને પોતાના કાવના પ્રમાણમાં સમ
જાને અંતરના વર્તના પ્રમાણમાં બસ રીતે જેને
તે આ નિયમને આધારે ૧૫૪૨ના સર્વ નિયમોનો
મદો કરી દીધો. આ યુસ્તવાર્પણના નિયમથી ૧૫૮૨
જુ નિયમોનો ખુલાસો થાય છે; અને એ રીતે એકી
પદ્ધતિએ વધારે વિશ્વવ્યાપ્તિમાં સમાવેશ થયો
છે. આ રીતે સર્વ વિષયોમાં જાનને જો ત્યા
જ નિયમની નીચે લાવવાની યોગ્યતા આજના જ
જોઈને સુરો સમજવા આજર છે. વિદુત્ ઉચ્ચ,
જ વચેરે દક્ષિણ જૂદાં જૂદાં સરખેને પછી
જમાં લાવવા વિચાર સદા પ્રજ્ઞા કરે છે. બીજી
જ અને નિર્જનું અંતર પછી એકથી જાનને
એમાં જાણવા પ્રજ્ઞા થાય છે. દક્ષિણે ક્રિયા-
જ પ્રજ્ઞાએ. જૂદા જૂદાં વચે વચ્ચેના
જાને નુંદ ખુલાસો કરી આપે છે અને હવે
પદ્ધતિના વચેને ૧૫૪ જૂદા જૂદા નિય

જોઈ જાં એ યોગ દેવ દેવણ છે દુષ્ટાં નાં
 ત જોઈએ જગત્તે નૈનિ કિલ્લોને પુણ્યે માત્ર
 ધર્મજી મુનિનથી જ રહે દેવ ને પાત્રી ધર્મ
 ધર્મજી ને માનવાની જાત નથી. આ માનવા
 નથી એમ પણ દેવણ ૧૩૪ પણ પુણ્યે માત્ર
 થી જઈ રહે દેવ નાં ધુરી અધ્યાત્મી ન કરે.
 આ પદનથી જઈ રહે દેવ નાં ધુરી અધ્યાત્મી
 એ ૧૩૪ માનવા મો ૧૩ અને રેણુ પુર
 રેણુ રેણુ એમ માનજું એ આ વસ્તુથી
 એ અને નવીન ૧ એજું દંધ દેવ એ અધ્યાત્મ
 પુણ્યે માત્ર માનવા છે. પાત્રી ૧૩૪માં ઉત્તુ
 તેજું ધર્મજી દેવને પુણ્યે નિરધાર છે એમ
 એ અધ્યાત્મ પદનથી નાં છે. પણ પાત્રી ૧૩૪
 પાત્રી રહે છે એમ દેવ એ આ પદનથી નાં
 જ રહે છે એ જ નાંથી રધારેમાં રધારે રૂપી
 રીતનો પુણ્યે પદો દેવ ને નાં અધ્યાત્મ છે.
 રૂપથી 'મારજું' રૂપ મં. મારજમ્ માંથી
 એમ માનવાને નાંધે તે રૂપ રં. મારજમ્ માંથી
 એમ માનજું જોઈએ ધર્મજી ૩ એ વ્યુત્પત્તિ
 રાર અને રાર એ જાને મરણી રૂપેને પણ
 રૂપ જા છે માટે તે રધારે સારી વ્યુત્પત્તિ છે
 વિ જીત રીતે પણ અધ્યાત્મ ધર્મજી છે ધર્મજી ૩
 જમ્ રૂપ ધર્મજીને નાંધે આત્મારમ્ રૂપથી એ
 છે. આ પ્રમાણે જાનની અવસ્થા રૂપ માટે નાં

બધા મિત્ર દરેક મારે કહેલા દેવ છે અને આજે તે જાણે
 પડે કે ખાંડે પડે અને એ મિત્રે મનની નજીક એક પથરુ
 જાણ કરાવ્યું એટલા માટે કહેલા દેવ છે આટલું આજ
 દેવનો જન્મ અપરિચિત્ત અર્થમાં નહીં થઈ શકે છે.

દશમાં જે સામાન્ય દેવતામાં આવે છે તેને માટે ત્રિવિધ ગિરિજાસ્થાનથી થતી, ખરી રીતે અતિ સામાન્ય જગાવને માટે ગિરિજા થતી એ જલ્દી જ ઉચ્ચ હુદિનું લક્ષણ છે. જ્યાં માણસો વરદુષ્ટાને જમીનપર પાલી દેતા હતા પણ એને મટે ગિરિજા માત્ર ન્યુટનને જ રહ્યા આ જાતના નિરૂપણમાં નિરૂપણથી વિશેષ એવી એજ જગ્યામાં માત્ર જરા વધારે સામાન્ય સ્વરૂપમાં મૂકાય છે.

આથી વધારે ચાલી રહિતી ગિરિજા કારણના અલગ પૂર્વર સંબંધોના જગાવથી સંગૃહિત થાય છે. અને તેમાં કારણની ગિરિજા માત્ર પ્રેરણા પૂરતી જ દોષ છે. 'ઉપરથી દુષ્ટો મળે' તે 'નેચ ખાધાથી મળે' તેવી જ રીતે 'સંસ્કારથી દુષ્ટો આવે' એ 'કેવલક્રિયાથી દેહની રિચિત્ર રૂપરે છે' એ જ્યાં આ જાતના નિરૂપણ છે. અમુક દેહ જાળના કયા કારણથી થાય અને અનિદ જાળનાં મુંડાથી નિદરણ થાય એ જલ્દી પૂરતું જ આવું પ્રેરણ દોષ છે.

પણ સાચો નિરૂપણ અપનાવો જુદું છે. તેમાં વિરલની તબી રીતે અમાં કરવામાં આવે છે. પ્રથમ તે પહેલાં દાખલામાં જેવું તેમ અહીં પણ અમુક જગાવને તેની વૈધિય નિર્ધારિતથી દાખી લઈ વધારે સામાન્ય રુપેમાં તદ્દયમાં આવે છે ખરી. પણ તે સાચો રુપેમાં; વસ્તુ નવે જોવાપર જ માટે પડી તેની પુષ્ટિ 'એવો પડે જ' એવા રુપેમાં તદ્દિ થાય પણ 'સુરત્યાપંજને લાંબે'

પાનું પ્રયત્નથી કરીને સમજાવતું ૫૩, ૩ શાક્યને પૃથ્વી
 પોતાના તરફ યુક્ત્યાર્પણ નિયમથી બેસે છે પણ
 પૃથ્વીનો સ્વભાવ એવો છે કે પોતાનું બળ આરેખ દિશાએ
 પ્રસારે છે. આ કારણથી પાણીના પોતાના યુક્ત્યાર્પણ
 બળ તે પોતાની સપાટી તરફ પણ હિંમત પ્રસારે છે
 એ બળ શાક્યના યુક્ત્યાર્પણ સાથે સમતોલ થઈ રહે
 છે. આથી જો તે પૃથ્વી તે વધારે હિંમત ઉતરી શકે નહિ
 કે પાણીના બળથી તેને નિરોધ થાય છે. અહીં
 પૃથ્વી આપણને નેચર થી અટકાવી કિંમત પ્રયત્નથી
 છે. અને તેને વધારે આદ્ય અને સામાન્ય રૂપમાં
 આપે છે. કેપ્લરના નિયમોને જદલે ન્યુટનનો
 નિયમ થયો એ પણ આ જાતનું વિવર્તનરૂપ
 જોઈ સામાન્ય નિયમોને જદલે એક મોટો સર્વ-
 નિયમ મૂકવામાં આવ્યો. 'આપ દોષ ત્યાં આપક
 ને નિયમનો સ્વર્ણ પુજાનો કારણના અને સહિ-
 નિયમોથી થાય.
 જો પદ્ધતિની ચોછ રીત તે એ સંધાનો કારણ અને
 કારણ દોષ તેની વચ્ચે જે કારણકારણપરંપરા દોષ
 આપણી એ છે. આનો એક ધખલો તો આપણે
 અધી પ્રયત્નમાં નિરોધ કરીને આપણે અંતર
 જોતું ગર્ભમાં હોય ત્યાં ચરતવિક રીતે આંખ
 પ્રત્યક્ષતા અનુભવ કરે છે અને પછી એ અનુ-
 ક્રમ આપણે અનુમાન દ્વારા અંતર સમજીએ
 પાછી રીતે પ્રયત્ન અને અંતરના જાણની

પુણ્યે હરિનિ હરિને અપરિચિતને પુણ્યે પરિચિતથી
 રૂપ છે તેમ રૂપ આનંદ આનંદ માનુષ્ય એકમાત્ર અપર
 નેને અપરે પુણ્યાર્થી પિતામહી રૂઢિ હોતી સાથે
 દેવી અપરે હરિને તેમ અપર હોતીને પુણ્યે હરિ
 હોતીથી હરિને હરિને મનુષ્યથી તરુ દાથી આપે એવે
 પુણ્યે હોતી રીતે હરિનામાં. હરેક મેલનાં અંતુમાં દેવ
 કે મેલ સામાન્ય અને પરિચિત હોતી સાથે મનુષ્ય
 હરિનાં અપરે દેવી હરિને હરિને પશુ રીતે માનુષ્ય
 આ મનુષ્યે ન દેવ નેને ને તેમ જ હરેક
 રીતે આ તરુ પિત્રે છે હરિને રીતે પરિચિત છે
 હોતી હરિનાં પિત્ર હરેક રીતે હરિને પરિચિત છે
 પશુ પાંચ દારૂની અભ્યાસથી વિદ્યાર્થી અપરે દેવી તરુ
 તે રીતે પરિચિતમાં અપરિચિત પ્રવેશમાં અને તે
 હરિનાં અપરે નિરપર હરેક અને એક સામાન્ય નિર
 નેમાંથી રૂપે સામાન્ય નિરપર તરુ અપર છે.
 આરભ્ય વિરમન હરિનાં સમાન્ય રૂપે રીતે વિરમ
 નિરપર હરિનાં પશુ અપરનાં આપર. અપરે હરિનાં
 માનુષ્ય રીતે છે રીતે હરિનાં અપરે હરિનાં
 નરિ અપરનાં માનુષ્ય નિરપરનાં માનુષ્ય અને હરિ
 આપર નિરપર અપર અપરે અપર એ નિરપરે
 પુણ્યે હરિ રૂપે રૂપે સામાન્ય નેમથી હરિ નરિ
 નેમી જ રીતે હરેક અપરનાં પુણ્યે હરિ રીતે નરિ
 હરેક અપરનાં પુણ્યે દેવે અપરનાં નેમ અપરે છે
 નેમ હરિ જ અપરે નરિ હરિનાં રૂપે પશુ રૂપે હરિ

રચાઈ છે એવા સિદ્ધાન્ત ઉપરથી પાર્થ દલીલ કરે છે. દુકર માણસના આધારને પાડે રચાયાં છે. રાગજન માણસ જ્યે તે ખાવ નહિ તો તે પક્ષાં વધી જાય અને તેમાં પક્ષુ માંસ છે તે માણસના સ્ત્રીગને પોષક છે તો એવી દલીલ દેખાતી આપણને મૂર્ખ લાગે પણ પક્ષીચાર આવી દલીલ પણ કરવામાં આવે છે ખરી. રાગ જીવિખના જનાંચાની આગ્રહી કરવા હપર અમુક અમુક વિદ્વો જતાવે છે એ માન્યતા પણ સદિ સપ્રયોગ્ય છે એવા સિદ્ધાન્ત ઉપર ચાલણી છે અને એાહી વળો મૂર્ખતા-પૂર્વક અનેક દાખલા એના સમર્થનમાં રજુ કરવામાં આવે છે. આનો સૌથી વધારે ચેરશાસ્ત્રો તો એ સાચ છે કે માણસની હુદિ આ અને દોગાર્થ સાત્ત્વોય અન્વેષણ કરવી બધે પડે છે.

આપણા સાત્ત્વગુણેએ નિરૂપણ પદ્ધતિ નક્કી કરેલી છે તે અહીં દૂંધમાં લેઈ જાય છે. ઉદેશ, લક્ષણ અને પરીણા એવી સાત્ત્વની ત્રિવિધ પ્રગતિ મન્ય છે. ઉદેશ એટલે નિરૂપણ વિષયનું નામ દેવું તે જેમકે અંકગણિતનું પુરતક દેવ તેને આપણે મધ્યલે નામ દઈએ કે 'અંકગણિત' પછી તે વિષયનું લક્ષણ આપવાનું છે. લક્ષણ આપવામાં પ્રથમ વિબ્ધય દરીને પછી લક્ષણ અપાય અથવા પ્રથમ લક્ષણ આપીને પછી વિબ્ધય કાગ. પછી એ પ્રમાણે આપેલ લક્ષણ ખરી છે તે યંજથી કરેલી તેની અર્થો તેને પરીણા કહે છે. દરેક સાત્ત્વ આ પ્રમાણેજ વિષયનું નિરૂપણ કરે છે. આ એક વિષયનિરૂપણની સ્વભાવિક અને સજરાચણી પદ્ધતિ છે.

નિષ્પન્ન

આમ હે એવા સિદ્ધાન્ત ઉપરથી જે સ્વીકાર્ય
 કે દુકાન મુજબના આદારને મારે મુજબ હે હવે
 આમુસ જે ને આવ નહિ તે ને મર્યા વધી જવ
 તેમાં જરૂર મેં હે ને મુજબના સ્વીકારને પાંચ
 ને એવી રીતે જોઈને આપણને નુર્મ જાને
 ખર્ચાને આવી રીતે જોઈને આપણે હે જોઈ
 ખર્ચાને જનારાની આવી રીતે હવે આપણે
 સિદ્ધો જનારે હે એ જાનવા જોઈ સ્વીકાર
 એવા સિદ્ધાન્ત ઉપર આવી હે અને એવી જોઈ નુર્મ
 જોઈ અને હવે આ એવા સ્વીકારને જોઈ આપણે
 હે. આને સૌથી વધારે જોઈને તેને જોઈ હે
 સ્વીકાર હે આ અને જોઈને સ્વીકાર આપણે
 જોઈ જોઈ હે

આપણા સાક્ષરોએ નિષ્પન્ન પદ્ધતિ નહીં જોઈ
 ને જોઈ દુકાન જોઈ જોઈ હે, હવે અને પ
 એવી સાક્ષરો ગિરિષ પ્રગતિ મર્યા હે. હવે એવી
 પદ્ધતિ વિષયનું નુર્મ હે તેને જોઈને આપણે
 હે, તેને આપણે મર્યા નામ રીતે જે આપણે
 પછી ને વિષયનું હવે આપણું હે. હવે
 હવે પ્રથમ વિષય રીતે પછી હવે
 અથવા પ્રથમ હવે આપણે પછી વિષય હવે
 એ પ્રથમે આપણે હવે જોઈ હે ને આપણે
 અર્થ તેને પરીક્ષા રીતે હે. રીતે સાક્ષર આ પ્રથમે
 નું નિષ્પન્ન રીતે હે. આ એક વિષયનું પદ્ધતિ
 રીતે અને સ્વીકારને પદ્ધતિ હે

અમુક સંભવવાન થતું પણ અવશ્યક છે. બધારે એક વસ્તુસ્થિતિ માટે અનેક વિરુદ્ધ પ્રેરણાં આવે. જ્યાં દોષ તેમણેથી કાઢવું પ્રામાણ્ય અંતર્ભૂત ન હોય તેમજ એકને સંભવ કે સંભવિતતા બીજાથી વધારે ન હોય ત્યાં એક અનેક પ્રેરણાઓ આવે સંભવ કહે છે.

પણ સંભવમાં પણ સમન્વયનુ તત્ત્વ તો શાંખ્યતાજ છે. અમુક વસ્તુ કાર્યકારણ સ્વરૂપી એકાક્ય દોષ તો અપણે એમ માનીએ કે જ્યાં જ્યાં શાંખ્ય દશે ત્યાં ત્યાં કાર્ય જનશે અને અણિતની રીતે કુદિ એમ કમજો છે કે નેએ એ દશ કારણ દોષ ત્યાં કાર્ય જનશે. આથી આમગ જાને કુદિ એમ માને છે કે તે કાષ્ટ વસ્તુ વારંવાર જાને છે તે તેને માટે પરતું કારણ હોતુ જોઈએ એ કારણ મું તે કુદિ આ જગાએ જાણુચ પ્રવલ્લ કરતી નથી અથવા જાણુ સારી નથી પણ કાર્યના પૌનાપુન્ય - ઉપરથી જ જનાવ રીતે જનવા સજાથી પોતે અટકાવ કરે છે. બીજી તરફથી જ્યાં કારણો અમુક પ્રમણમાં દોષ એમ જાણુગમાં દોષ છે ત્યાં કાર્ય અમુક વશે એ સંજોગી પણ અટકાવ કરે છે. બવદારમાં પર્ણાવા આથી અટકાવ કરતી પળી જારતી દોષ છે. આ વિષય અણિતતા છે પણ અપણે તેમ અમુક અમુક મુખ્ય સિદ્ધાન્તો મંત્રા કર્યું. દરોહ સિદ્ધો દશ જિએ ઉમડો ને તે માત્ર મોર તરફ પડે, કાલિ બાવતાર પડે. દરોહ એક જાણુ પડવાનાં કારણો સરખા છે. મારે અપણે એમ મર્તએ

• વારંવાર જનવું તે.

રીતીયે દેવ તે તેમાં દરોહ એક વંચારે અમુક
એક દરજ અચરને સંજા ૧૦૦૦ છે અને
અંબને દેવીમા રીતીયે અચર છે એ માન માનુષ્યને
કુદિને મેદલ મુકે છે.

એ તે અચરનું કહેવું છે કે જે દર્શન અચર સંચરિત
અચર ઉપર સંજા અચર અન તે અચર અન તે
અચર અચર એટલે અચરિત અને છે તેમ કોઈ
અનુકરે પણ અચર દેવ અચર અ પાવે અન એ
અચર છે એક માને તે અચર અ વેને અચરને
સંજા ૧૦૦૦ છે. એ તે અચર કહેવું છે.

દર્શન એક માને કે એ અચર એક બીજા પર અચર
અચર દેવ અને પરપર સ્વર દેવ એક પાવે
કે એ અનુકરે એક અનુકર બહેલે દેવ અને પાવે
કે એ અનુકરે એક અનુકર પણ ૧૮ ક્રમાં દેવ બહેલ
દેવ અને ક્રમાં દેવ એ પરપર સ્વર અચર છે. દર્શન
અચર એ ક્રમાં છે કે દરોહ એક અનુકર બહેલ
દેવ અને એટલે ક્રમાં દેવ એ અને દેવને સંજા ૧૦૦૦
અનુકરે માટે એક દાખ અનુકર બહેલે તેમાં બહેલ
અનુકર $\frac{10000}{100} = 1000$ દેવને સંજા છે. દર્શન અ

અચરમાં પણ ૧૮ ક્રમાં અનુકર $\frac{1000}{100} = 10$ દેવને
સંજા છે. એટલે કે દાખ અનુકર બહેલ પણ ૧૮
ક્રમાં અનુકર ૧૦ દેવને સંજા છે. એક દાખ અનુકર

અનુષ્ઠી ઉચ્ચે ઘનથે ઉપરનામન સંકરને છે એક
 ઘનથે આપણી આ ૨૫૮ થી અનુક સંકરમાંથી ૮૨
 રૂઠાં મળુને સમઘન મુંડાયને રૂઠાં સંકર છે. વિદ્યન
 મળુને મુંડાયને રૂઠાં સંકર છે સંકરન મળુનરને
 મુંડાયને રૂઠાં સંકર છે ક જે સંકરને છે. વિદ્યન છે
 અને સંકરન મળુનરને છે તે આ રૂઠાં પર્મને હાંવે નેન
 મુંડાયને સંકર વધેને મળ છે. આય ઘનથમાં આપણે
 પૂરી રીતે સંકર મળુને હાંવે મળુને સંકરમાંથી ૮૨૨૮
 મળુને મુંડાયને રૂઠાં સંકર છે એટલે કે ૧ મુંડાયને
 રૂઠાં સંકર છે. વિદ્યનને ૧ મુંડાયને રૂઠાં અને સંકરન
 મળુનરને ૧ મુંડાયને રૂઠાં સંકર છે. મળે રૂઠાં પર્મ-
 થયા મળુને ૧ મુંડાયને રૂઠાં $\times \frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$ સંકર
 છે એટલે કે જે રૂઠાં પર્મથયા મળુને મુંડાયને
 $1 - \frac{1}{4} = \frac{3}{4}$ સંકર છે આ ઘનથમાં સંકર
 મળુનરને મુંડાયને પૂરેપૂરે સંકર હોય તે પર્મ-
 થયા સં આરે જે વિદ્યનીએ પૂરેપૂરે સંકર હોય એટલે
 ૧ મુંડાયને સંકર રૂઠાં મળે એટલે ઉપરની રીત પ્રમાણે
 ન સંકરને મળુનર રૂઠાં $\frac{1}{4} \times \frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = 0$ એટલે અન-
 થય રૂઠાં આરે અર્થને મુંડાયને પૂરેપૂરે સંકર છે
 જેમ નથાન આરે અનુમાનથી પળ આય વિદ્યનમાં
 વિદ્યન આરે રૂઠાં આપણે ૮૨૨૮ ઘનથમાં સંકર
 અર્થન રીત મળુને હાંવે ઘનથી કરેદમાં અનુક થાય
 હાંવે જે સંકરથી ને મળુને મળ છે તે આ ઉપરના
 આ સંકરન વિદ્ય પ્રમાણે મળ છે. તેથી રીતે અનુક

સુધી અન્ય પછી અનુમાનની મદદથી સિદ્ધ હરી રાખીએ
કે પૂર્ણિમાની રાત્રિએ ચન્દના પ્રેશાસની મઃમધી વાદળા
હી જાય છે અને આશાસ રવન્છ ચાલ છે. અત્રી રીતે
કંભવનું સ્થિત આપણને કાર્ત્ત્વરણના અન્વેષણમાં પણ
મદદ કરે છે.

પણ કંભવના સ્થિતનો ઉપરોક્ત સૌથી વધારે સામાન્ય
ગિધિતિએ જલ્પવામાં ચાલ છે. આખા સમાજમાં માણસો
હાં હાં કારણેથી મરે છે અને એ કારણેની મંત્રુજા અ
સરમાં ટેલ્લી અકર ક્યા કારણ ઉપર આધાર રાખે છે એ
સમજતું મુશ્કેલ છે. પણ આવી જગ્યાએ કારણનું અન્વેષણ
હાં વિના માત્ર કાર્ત્ત્વના આંદ્ર્ય એટલે કે મંત્રુના આંદ્ર્યનું
ધર્મ વરસનું સરેરાશ લેવાથી દરેક મંત્રુઓનો મંત્રુનો મં-
સર હી રહાય છે. અથ સંભવ ઉપરનું અનુમાન દરમોર્ષ
એક વ્યક્તિના મંત્રુધર્મમાં બેટું પડે પણ જેમ વધારે મેટી
મંત્રુધર્મમાં તે સાચુ હરીએ તેમ વધારે સાચાં પડવા સંભવ
છે. ત્રીમા કંપનીએ અત્રી સરેરાશના સ્થિત ઉપરથી જ
પોતાના બાપે અને દર નક્કી કરે છે. દરમોર્ષ એક વ્યક્તિનો
ત્રીમે ઉત્તરવામાં તેને સાલ થયે કે નેરલાલ એ કહેતું
નિવડુલ રાત્ર નથી પણ જેમ વધારે મંત્રુઓનો ત્રીમે
ઉતરે તેમ એનું સ્થિત વધારે સાચું પડે છે અને કંપનીને
વધારે સાત ચાલ છે. સંપત્તિ રાત્ર રાત્રમારણ વગેરે બહુજ
નિશ્ચય વિષયોમાં, અર્થ એક સાચી ન રહાય એવાં કારણો
એક સાથે અણુ, રહેતાં દોષ, ત્યાં સહવાસની પદ્ધતિથી
માવા આંદ્ર્ય પરથી જ અનુમાનો હરી રાખ. સામાન્ય

એક અર્થ દેવ અને અપ્તિમાં રૂપન થાય ત્યાં તેનો બીજો
 અર્થ દેવ ને એક વસ્તુ છે. આપણે પંચાવધન
 વસ્તુની સંખ્યામાં રૂપી સ્વયં કાંઈ કે અનુમાનમાં ૫૭,
 ૫૫૫ અને માત્ર એ સ્વયં અપ્તિ આવી રહેલું. તેને
 પાંચે અર્થો વાર્તાવિત કહે માત્ર અપ્તિ અર્થે છે સરખો
 સ્વયન માટેના રૂપનના એ અર્થો થાય છે. આમાં અનુમાન
 સ્વયન ન હોય. પણ સ્વયં અર્થથી અનુમાનનો અપ્તિ
 રૂપી સ્વયન પરિચયમાં 'વાર્તાવિત' દેવ પાંચે છે
 માટે ને ત્રીજાનુસાર રહે છે. એ દાખલો આપેલો હતો
 ને સ્વયં અર્થ છે. એવંચ બીજો દાખલો 'ક' માટે જમણે
 દર્શ છે. માટે જમણે દર્શ રૂપે છે માટે ક દર્શ છે.
 ને છે કેવળ સાપ્તિક ઉપમાન ઉપર રૂપે દાખલો
 પણ હવેમાં સ્વયં અર્થ છે સરખો કે ને પણ સ્વયં
 દર્શ છે. 'દ્વિ પ્રાગ્વતીરનું' દર્શ છે. દર્શથી હુદિ એ
 મિત્ર સ્થિત છે. માટે દ્વિથી હુદિ મિત્ર સ્થિત છે. આ
 પણ કદ છે. આ હવે આપણે એ પ્રસંગમાં રૂપી સ્વય
 નેમ લાક્ષણિક અર્થમાં રૂપે વાપરવાથી થાય છે. પણ કોઈ
 વાર વાચ્યાર્થ પણ દ્વિઅર્થો દેવ ત્યાં પણ આ હવે સ્વ
 ય છે. તેનો સ્વમાન દાખલો એવે અપ્તિ છે. 'દેવતા
 વાંચ્યાર્થ છે' એ વાત બેટી છે. 'દેવતા ત્રીજ
 અને ત્રીજને ત્રી કાંજગા થયું!' અર્થી ત્રીજો અર્થ
 થી એવું છે તેને બદલે અંખ્યામાં ત્રી એવે અર્થ દેવાથી
 થાય છે. હવેનો એક મુંદર દાખલો મુચ્છાદિક નાલકમાં
 એક અપ્તિ હુદયમાં લખેો તેથી પાંચેથી ક્રિતવ્ય

જોડે.....જગતમાં એ જાણ મુજબથી સકલ ન જાણ તે
 પણ હવેલ થઈ રહે. 'આમાં જે દેહીન વસ્તુને માટે
 ખરી છે તે સમજાવે માટે ખરી છે એમ માનવાની જાણ
 થઈ છે અને એ જુલનું કારણ પણ વધુજ છે. આ
 જુલ રખત દેખીતી જુલ છે જ્યાં સર્વ સામાજિક ફરજતો
 મૂકેને દરેક મુજબ પોતે એટલે ફરજ નહિ જાતવે ને
 ક્યાં દુઃશાન થવાનું નથી એમ માની ખરી જાણ છે અને
 પરિણામે એ ફરજ તોઈ જાગરવું નથી એવું જાણે છે. એટલે
 આ હવેથી માનુષ્ય પોતે અને સમાજ આનો પરીચય
 ઉત્પન્ન છે. આ જાતનાં જલોમાંથી જાણવાને આપને પ્રથમ
 કદી પણ તેમ જાણે મન વાચ્યમાંનાં વાપરવા જેટલે
 અને દિવસો જાણેનો ઉપયોગ જાણે તેટલો કોઈ દેવો
 જેટલો સદાચરક નહોતો માત્ર જલિચરક તરીકે જ
 જાણે એમ આપને પ્રથમ કહ્યું હતું તેનું આ કારણ છે.
 જાણે પ્રકાર કુદ જાણે સંજોગ છે. આમાં પ્રથમ
 જલિચર એટલે જ્યાં દેવ અને સાધવી વ્યક્તિમાં જા-
 ચર થઈ દેવ ને છે 'નેમકે પર્વત પુનરાણ છે કારણ
 તે વધિચર છે' એમાં વધિ અને પુનરો વ્યક્તિ-
 પદ જાણ જાણ્યા ને જલિચરવાણ છે. જ્યાં જ્યાં
 દેવ ત્યાં ત્યાં પુન દેવ એમ જાણું નથી માટે એ
 જલિચર દેવચર છે. આ દેવ સંજલિચર કહે-
 છે. અને જાણેનું પણ કહે છે. તે પછી વિદ્ય
 દેવજાણની રજૂ થઈ છે. આમાં દેવ સાધવી
 વિદ્ય પર્વતું પ્રતિષ્ઠાન કરવામાં દેવ છે.

અમુક ભગવાની માન્યતા સીદ્ધાંતવાદી દેવ પરી દેવ એવી
 ને માન્યતા તરફ અપરંપર પડપાન થઈ જાયે દેવ એ
 બર્જાવારે અમ કલાનું દાંબુ દેવ છે. અમુક દેવ કે મૂર્તિની
 માન્યતા કારણથી હાથ ધાવે છે એવો વહેમ અપરંપર
 દેવ ને એવી માન્યતાથી જેને જેને હાથ ધરે દેવ
 નેદાન દાખલા આપણે જોયા હીએ અને હાથ ન ધરે દેવ
 એવા દાખલા તરફ અમલજૂતાં પણ આપણે દુર્લભ હીએ અને
 તેને તરેન ચીકરી જઈએ એમ અને છે મુક્ત, અસોનિય
 ને બધાની માન્યતાઓ આવી રીતે કમચડ રહે
 છે. વરણાનાં ચિહ્નો રિતે જે અને માન્યતાઓ છે
 ને જાનેજ ખરી પડે છે પણ ચિરક દહાળે તરફ દુર્લભ
 દેવતા સ્વસ્થરી એ બધી દઈ રહે છે. ઘેરનાં ચિહ્નો
 રિતે પણ અનેક પેઢી માન્યતાઓ અ રીતેજ ચાલુકરે
 છે. તેમાં પણ દર્શ વિષયો દેવ અને દાખલાઓ તપા-
 નીને કરવાનો દેવ ત્યાં મળ્યા બિંદુ વહેતો અને પડપડે
 દેવમાં બહુજ આડા આવે છે. દારણ કે મરણે અમલપરે
 એવક પેનાના મનને અનુકૂળ દાખલાઓ દેધે છે
 અને તપાસે છે અને દામ ને યાદ ચિરક દાખલો
 નેવામાં આવી જાય દો તેને અપવાદમાં અપવાદ પેનાના
 નિરીક્ષણની બૂધમાં ગમી દહાડે છે. સ્ત્રી અને પુરોના
 સંસ્કૃતિઓની તુલનાના અન્વેષણમાં કમલવ આજ મુખી
 બધા અન્વેષણો એમજ દેવતા કે પુરોના મગજનો આગલો
 બામ નાંચે દેવ છે અને સ્ત્રીઓના મગજનો ઉપલો જાય
 નેચે દેવ છે. હાથમાં તપાસ કરતાં માત્રુમ પડ્યું છે કે

પ્રતિપાઃ ઉ ધરણે તે જીવે મથ પછી તે પોતામાં
 ઉ તેની પશુ માણસને પગર દોતી નથી તે
 સુપરચનો તે સંભરજ ક્યાંથી દોષ ! આન્યથી પ્રતિક્ષ
 પશુ એકપક્ષી ધામ કરે છે. પશ્ચિમના વિદ્વાનોમાં વિગાન-
 યાત્રની શ્રાવણે તે લીધે અન્વેષણ જુદી પક્ષીજ તીવ
 દેવ છે જ્યાં તેમનામાં પ્રાગડીય રચાયજુદિ અને અભિ-
 મનચેરલાં કિંકાં અને સુર્વવ્યાપી છે ૩ અન્વેષણના સુર્વ
 પ્રદેશમાં એની અમર જાણાયા વિના રહેતી નથી દિંદુસ્ત્ય
 ના ઇતિહાસની શ્રાવણેતના ધામજા તે તે તેમાં લગભગ
 દેક પામત વિદ્વાન, 'દિંદુસ્તાનમાં સ્વતંત્રતાની મંરચાઓ
 નેરુતી,' 'દિંદમાં સ્થાવીર દર્શિ તથા ઉત્તમ વિદ્યાકલા મો-
 સની અમરશીજ થયાં છે' વગેરે મતો તરફ જાણે આગળે
 જેવોદો માણુમ પડ્યા વિના નહિ રહે આપણામાં આવા
 પશુપાત્રોને જદે અ.પ.ની જૂની સંસ્કૃતિ જદુજ ઉત્તમ
 દત્તી અને નરું ક્યું સારું નથી એવી માન્યતા એક તરફ
 છે અને બીજી તરફ આપણામાં ક્યું સારું નથી અને
 પશ્ચિમની તરફ દરચાવીજ આપણે ઉદાર થયો છે એવી
 માન્યતા એકી વડી રૂઢ થોલી આપણે જોઈએ છીએ.
 આ રુઢ દેવ સિવાય પશુ જુદિને એકમાત્રી કરનાર
 માણુસને સમઘરને મરેને સ્વાભાવિક ધામ છે. અનેક
 સ્વપ્ન આત્મા દોષ અને ખેલ પડ્યાં દોષ પશુ તે પાઈ
 સ્વપ્ન પાઈ પડું ખાં પડે તે તે મનાર એવે સમઘરી
 છે ૩ જુદિમાં તેની સ્વેદ કાંપ રહી નવ તમે કાઢને
 સંભરતા દો અને તે માણુસ અને ૩ તેના પત્ર આવે તે

શિવિલિખને આનો સ્મુગ ઘખંચ આપેલ છે. પનેરં
 દાહીને ચેરીને મારે અમુક ગ્રામને ગણત.દા
 રાવચનો રિવજ હિંદુસ્તાનના પેદાએક બાનમાં
 છે. હરે છે કે બધારે હિંદુસ્તાનમાં જાંચેલા હતાં અને લા-
 મેને અવરજવર પડેલા એણે દલો તારે આ રીતે ગ્રામને
 ગણતવાર રજુકું ચામળી હુ પજુ હાલ તે આ રીત
 પેચ નામથી છે. હતાં તે એવે છે તેજુ કામજી અમલદારેની
 દંડ પજુ નડું કરવા તરની બીક જ છે. ' અજ મુરી
 પામળી રજુએલી પદતિ ખેરી રમ દેવાવ ' ' સરકારી
 નદેસ્તાયામાં જે પદતિની સરવડાં વખતે હવે દેવા તે
 ખેરી રમ દેવામાં આવા ખાલે હરી બધા તવા અમલદારે
 પજુ તેને વખાણે છે અને તેથી પાછી સરકાર પજુ તેને
 વખાણે છે અને એ રીતે અનેક ખેરી પદતિઓ અમલદાર-
 ાની વિચાર બડાવને લીધે ચાલ્યા હરે છે. સામાન્ય
 સુધારણા તરફને પહોંચારો વિશેષ આ ઇતિને કીધે
 પોદવા હરે છે. આ, હુદિની બડાવતું હજુ છે નૈત-
 તથી મનના વિચારે હુદિના અવજુરૂપ છે એમ
 પજા કાલેમાં હતું છે તે ખરું છે.

ઉપર આપણે જોયું કે હુદિ એક પક્ષીનિરીક્ષણ દરવા
 ખૂટ હરે છે. નિરીક્ષણની એવી જ ખીજ ખૂટ મુદ્દાની હા
 હા તરફ દુર્લભ થયેલી છે. પાર્ક રામ ઉપર દેવદાસ
 રાવચનો રિવજ અગાન લોકમાં પ્રચલિત છે. આ

2004

કેવળ પોતાના અનુભવમાં આપ અનેક જાંતે યજ્ઞના
 મધ્ય મગરો મધરી જેવ હર છે તે જમ્યા જમમુકક ન
 મધરીએ રાપીએ ઉજાએ કોતો નથી જ્યાં આપજુને
 જેમ લાને છે કે તેવું રાપીએ ઉજાએ છે અને તે તીર્થ
 પાવેશ નથી જેવમાં આપજુ જાણું ગદગદ જેવ નથી
 પણ પાણું આપજુ મનની અદાગથી મધરીએ છીએ.
 આનો મધુર શ્રોતો ઘનતો પુતક વાંચકનો છે. પુતક તે
 નાનકી જેવને વાંચીએ છીએ પણ તેમાં જેવો જાંતે
 અદાગો આપર આવે છે કે ઘનતો જેવો જાંતે
 ઉપાદ દોષ તે આપજુને જાનમાં આપી નથી જાંતે
 જાંતે જેવો આને લોચેશ રહી જાવ છે. જેવ જાંતે
 નારે જેવો અનેક શ્રોતોની જુગનીમાં તારાન અને
 લોચેશ પડે છે. રજામાં રાઈ પણ અદાગ થયે દોષ
 ને નારે જેવો પાંચ માણસને તેનું જાન લખાણું રહે
 તે હોજું જાન જુડું પડે અને પડી જાયે અંદર
 મદવનો રડ પણ પડે આવે રડ જેવો જાંતે રજામાં
 રિડ છે કે જે જેવે રાઈ રડ જાંતે જુગનીમાં
 ન દોષ તે ને, શ્રોતોની જુગની જેવને જાંતે છે જેવ
 મરિદ લાગણુ મરજુ મરજુ છે. આનું મરજુ જે છે કે
 મરજુ ઉદવણુ મર મરેલાં જાંતે મરજુ મરજુ કે
 ગાં જાંતે કે છે અને પાંતે જે જુડે છે તે, તે જાંતે
 અનુભવ દમને છે. રજા મરજુ મરજુ મરજુ
 મરજુ મરજુ મરજુ મરજુ મરજુ મરજુ મરજુ
 રિડે પણ જેને રડ મરજુ દમને મરજુ મરજુ

અર્થ.

જેમથી કંઈ ચયાં કે તે અહીં ચોક્કસ જાણવાથી
 નીચે ઉતારી છે.
 મન્યતા તાત્પર્યનો નિર્ણય કરવામાં આ પ્રમાણે સા-
 દિષ્ટિ યોગ્ય જાણવાથી હાથી દીધા પછી મીઠાનું
 પ્રાપ્તિ કાંઈ કલાક સાડા બીજી ૬૫ આપન કે તે કદેનું
 વેળે પ્રાપ્તિ કિંવા વાપરે અર્થ ચોખી કલાકવાળા અ-
 થમાં અસત્ય કાળે જે મીઠાંકોનો ને જાણનામાં
 અર્થાત્ત યવેલે એ નીચેનો જૂનો સ્લોક છે.

ઉપક્રમાંપસંહારી અમ્યાસોડપ્વંતા વલ્લમ્ ।
 અવંશાદોપપત્તી ચ દ્વિત્વં તાત્પર્યં તિર્ણયે ॥

તેમાં મીઠાંકો કદે કે ૧૦૬ ૫૫ લેખ, પ્રાપ્તિ
 અથવા મન્યતા તાત્પર્ય ઘટ્ટ દોવ ત્યારે આ સંજ્ઞામાં
 હોયથી આગવાનો આપન ૩૫ થાની નિપજ કરેલે લેલે
 (૧) ઉપક્રમ અને (૨) ઉપસંહાર એટલે મન્યતા આગંબ
 અને અન્ત આ ને ૧૦૬ લેલે અને તેમ હોય ૫૫
 અર્થ ૧૦૬ પોતાના થવામાં ૧૦૬ ૫૫ વિચિત્ર દેડ મારીને
 મન્ય કાળવાની કાંચાન હોય એટલે તે વિચિત્ર દેડ ત્રિલ
 થો ત્યારે મન્યની અમાત્રિ હોય એટલે મન્યનો ઉપક્રમ
 અને ઉપસંહાર એ તાત્પર્ય નિર્ણય કરવામાં પ્રથમ કાળમાં
 લેવા લેલે. અરથ દેવાની વાળ્યા આપનાં જુમિતિ-
 રાજ્ય જેમ કદે કે ૧, આગંબના નિંદુથી મારીને ને
 દેખા દેખી નજરે ન જતાં ઉપલબ્ધ નિંદુ મીઠી મીઠી

જેલે આ જા. ૫. વિષયક કીમત જાણવાથી ૧૦૬ ૩૫૬
 આગંબના. ૧. ૨૧ થી ૨૩

ગુપ્ત

કે રૂઝ મગનું લેઠએ અથવા ઘાવ એવા રેડીયા વંધ
 પેસેલા રોચથી આપેલા પરિજ્ઞાનમાંથી વંધકતાનો આ-
 વચારે ૧૫૮ ઘાવ છે. છૂં આપન . ૬ .
 અર્થવા અને આનું (૧) ઉપરનું છે. અર્થવા એ મિ-
 મંત્રોત્તે પારિજ્ઞાનિક ગુપ્ત છે. (૧. ૫. ૧. ૨. ૧-૧૮)
 ગુપ્ત છૂં ઘાવનું વિધાન કરવાનું છે અથવા છો મુકો
 સિદ્ધ કરવાનો છે તે પ્રથમ તરફ છૂં પડી, તેનું પ્રતિષ્ઠાન
 કરવાના પ્રદરમાં, દાખલા માટે ગુપ્તના છૂં એવાઅથવા
 છૂં માટે, અથવા દાખલા અથવા એ જાત વચા માટે, પ્ર
 નિપજો છે જાતની ગુપ્તનું આપન કરવા માટે.
 અર્થવાને માટે, અનિયંત્રિત માટે, ગુપ્તવાને પાસ
 રોચથી તે પ્રાપ્તના કલિદાસ રોચે, બીજા રોચ છૂં માટે
 અથવા રોચ રોચ ચરનો રોચ પણ ચિહ્નિત કરવા વિચા
 પૂજા વંધકાર બીજા અનેક જાતનો પ્રમંથાનુસાર વજુન
 છે છે. આંધે પ્રમંથે વંધકાર જે વજુનો છે છે તે સર્વ રોચ
 ગુપ્તને હોડીને છે છે એમ તરી પરંતુ ગોપાન્ય વચ
 આપવને ગોપ આપવા માટે, તેનું રપટીકનું કરવા માટે
 અથવા તેને પુટિ આપવા માટે કરેલાં રોચથી તે રોચે
 અર્થવા: પર્ણ દાવ છે એવો નિયમ તરીકે
 • અર્થવાના વજુન વાગુપિત્તે અટકોના દોર તે ને
 • અટકાર • વિષ દોર તે • અટકાર • અને પર્ણી વર-
 વિષતે અટકારા, પણ દાવથી વંધકારિને અટકાર દોર તે
 • અર્થવાના વચ અર્થવાના વજુ અથવા અથ વચ છે. અર્થ-
 વા છે અર્થવાના વચ છે. અને તત્ત્વ અર્થવાના દાવ છે વચ
 પ્રમાણે અર્થવાના વચ વચ પાકોથી વચ છે

રિતે સંમત છે અને તેની ઉપયુક્તતા જાણ, અથવા
અસમર્થતા જાણત આ રમતે વધારે વિચાર કરવાની
જરૂર નથી”

અન્યથાપરંતુ આ નિરર્થ અર્થે અસાધ્યતામાં પણ
પગલામાં આવે છે. કામચલાવરી રીતે રાઈ ફેસલાનો અર્થ
કમળાનો ન હોય ત્યારે તે ફેસલાના રૂપને જુદામણતું
હોય તે જોઈને તેનો અર્થ કામચલાવરી આવે છે, અને રાઈ
ફેસલામાં મુદ્દાનો અર્થ કામચલાવરી જાણનાં ન હોય તેમાં રાઈ
વિધાનો હોય તે તે વિધાનો આગળના મુદ્દામાં પ્રમાણ
જાણનાં નથી. આવાં વિધાનોને અર્થમાં જાણ વિધાન
રહે છે પણ વસ્તુનાં જોવાં આ અર્થવચ્ચે જ એક
પ્રકાર છે.

હવે તમે જેટલું જાણે છે અને તેમાં પ્રમાણભૂત અન્યમાં
પણ જેટલું જાણું હોય તેટલું જાણું એક સરખું વચ્ચે
જોઈ શકે નહિ, અને તે જાણાર પણ જાણને વચ્ચે
માન્ય હોય નથી જોને ઉપર અર્થવાદ કહો છે તેની
વિગત, જાણારને જોવાને પણ મુર્ત પ્રકારે જાણ તેની
નથી હવે તમે અન્યનું જાણવું સમજ્યા વિના તેમાં જાણું
જાણું પણ જાણીએ તે તેથી માત્ર જોય વિચારના પ્રકાર.
જાણીને જાણે છે તેથી તે જાણીને જાણ જાણ છે એવું
દશાન્ત, વેદાન્તમાં જાણું છે પણ વેદાન્તનું જાણવું સમજ્યા
વિના આ દશાન્તને એક પ્રકારે જાણે જાણ માની જાણે

પ્રકરણ ૨૪ મું.

ચાલીકા

પ્રમાણુદાન સંગ્રહી આપણા જુદા જુદા કાલી
માં આવે છે. તેમાં કેટલા વિવિધ મુજબી પ્રકારના વિદ
એમાંથી પેદાશ પડેલા નિર્જીવજીવ સીમાર પ્રાણ
પ્રાણનું ખાંડ અને અપાણુ સ્થાપન કરવા માટે માટી
કા એ વડ એટલે તેનું સમાન સઠમુ અર્થે છે. ચાલી
ને હંફાઈ થયેલ છે એક વિશિષ્ટ એટલે જાણી
કાલી અને ખાંડ તરફનિર્જીવની કાલી જુદા પ્રકારમાં
જુદા જુદા પદો અને સપાટી પાડેલા મા સ્થાપિત
કરવા અને વિદ મળી ખાંડ કરવા દાનથી કરવા અને
તેમાં લોલે પડે સમાવે મા રીઝારે એવું વિદ્યાર
લેલ લલ અપણે આ પ્રમાણે યાચાર્થ કરવા તરી
એ લલના સમયમાં એવી રીતે લોલ પડેલી લલ થયે
નિર્જીવ કરવા પણ અપણે છે એટલે નહિ પણ લોલે
પડે એમ સામા પડે રીઝારે પણ તરી એટલે રીઝાર
વિશિષ્ટતા વડે વિશે લલ અપણે નિર્જીવ છે. એટલે
નહિ પણ તેમજ વિશિષ્ટતા વડે એ પ્રમાણુદાનના વિવિધ
પણ ન દોષ થઈ પ્રમાણુદાનને માત્ર સર્જનિર્જીવનાં
આપણે સર્જન સંગ્રહ છે માટે આપણે એ પ્રવેશન પર
તીજ આપણા સમયને અનુકૂળ રીતે તેથી રીતે અલી
થઈ રીઝાર

ચાલતી

કરેલું અને એવા સ્થાનથી પચાસરને રોકેલે એ સુઘપ-
નિનું કામ છે. દરેક સભ્યમાં તેના નિર્ણયને સન્મતિએ તમા
પચાસરેએ માન આપવું જોઈએ. જો દેવાલાસ વગેરે
દેવેને મદદની આપવા તે તે પ્રતિપક્ષીનું કામ છે પણ
સ્વિસ્તચાન સંગ્રામી તે સભ્યપતિએ પોતે પુરત પોતાની
સચાથી ક્ષવિત હપત પણ કરવું જોઈએ.

હવેમાં સૌથી આશાન્ન દોષ થાતો પ્રારંભ થાય
કરેલે એવા નિર્ણયમાં થય છે. ખરી રીતે આ પુરાવાના
જેવવો મુશ્કેલ છે. આપણે માન્ય પોતાના પચાસરમાં
પણી મૂલ્યે પુરાવાના જોગવા નિર્ણયમાં કરે છે. ઘણું પણ
એ રિવાજ સંગ્રામી એ મનો જૂઠા જૂઠા પચાસરે માન્ય
દોષ તે તેમાં પ્રથમ પોતાનો મન સ્થાપિત થાયે કરેલે
જેવેલે એ જડ મદદરનો સચાસ છે. કપાલમાં પણ આ
મન જડમ, મુશ્કેલ ક્ષતિથી નહીં કરવાનો દોષ કે પુરા-
વાનો જોગને અમુક પચાસરના પર નાખેલે એનો અર્થ
એવો છે કે તે તે પચાસર પોતાનો મન સ્થા-
પિત, હી થો, જો તે પ્રતિપક્ષીનો મન વગર
સ્થાપનાએ આના કરે ખરી એક ક્ષતિને તેને આપણે
પુરાવાનો જોગે હીએ હીએ તે ખોટું હીએ પ્રારંભનો
દોષ પણ મુજાવ કરેલો પ્રારંભ કરનારને ઉપરો જોઈ
મનોવાના મદદર ઉપરની અમર કરવાની તો મને છે. આ
બન્ને રીતે પુરાવાના જોગને મુશ્કેલ પણ મદદરનો નિ-
શ્ચ પ્રમ કપાલમાં તે પછી મુશ્કેલવાનો છે પણ તેમાં એ

એટલે કે બન્ને પક્ષકારે અમુક અમુક વિગેષી બાજતોતો પક કરવા દોષ છે. આ પ્રમુખે જે પોતાનો મત બીજાએ પાસે મનાવવાનો આમદ કરતો દોષ તેણે પુરાવાનો બોલો પેાળને સિરે લેવું જોઈએ અને પોતાના મતનું સ્થાપન હંચ પ્રારંભ કરવું જોઈએ.

આ મિથ્યા એક દાવદાનો સિદ્ધાન્ત છે કે દાદપણ મા-જુસના દોષ સંજયી વાદમાં, દોષનું કથન કાન્યા પર પુરા-વાનો બોલો દોષે જોઈએ. આને પણ એક રીતે પહેલા નિયમની જ સાખા હરીએ તે આવે દાદપણે નિર્દોષતા સ્વીકૃત કરવી એ અજ્ઞાત સંજ્ઞાન કરવાનો છે. પણ એ નિયમના સમર્થન ઉપરાંત આ નિયમ માજુસના સ્વાભાવિક ઈર્ષાળનો છે. આ બાબતમાં દાવદાનો સિદ્ધાન્ત જોટલો હિદાર અને સારવાન છે એટલે માજુસ સામાજિક વ્ય-વારમાં હિદાર અને સારવાન રહેતો નથી એ ખરેખર પ્રેક્ષીય છે.

મુદ્દામાં વદનો પ્રારંભ કરવા વિષેનો નિયમ આપણે જોયે પુણ્યના બોલ સંજયી નિર્ણય કર્યા પછી વાદમાં વચ્ચે વિવેચન અર્થાન્તર અને નિર્ણયનો દોષ ન આવે એ જોવાનું રહે છે. આ ખરું નિમ્મદરથાનો છે. આ દોષ તરત ખંધ કરવા જોઈએ. જલ્પમાં આવે પ્રતિપક્ષના ખંડનથી પેાળના મતની સ્થાપના કરવામાં આવે છે ખરીરીતે દરેક પક્ષકારે પોતપોતાના મતની સ્થાપના કરવાની દોષ છે અને એનિપક્ષીનું ખંડન તો એને અંગે કરવાનું દોષ છે એટલે

દુઃખને સમે તે વિષયમાં પાતળા વખાણની રાત્રે પુષ્કળ
 જની રો દોષ છે પણ એ પાતળા પ્રેમ દોષ ને દર્શીત
 કે જાત એકદમ મરી જાય છે. આ નિષ્કમ ભરતી પાતળી
 તે જ્યાં અમુક દર્શીત પરી છે કે જ્યાં છે એનો જ પ્રભ
 દોષ ત્યાં એ દર્શીત દાવદાર છે કે નહિ એનો વિચાર
 એ પણ અર્થાન્તર છે. અપર્યાપ્તતા જાતિમંદા અપર્યાપ્ત
 ભવ્યવસ્થા ભાષી છે કે નહિ એના પ્રભ દોષ ત્યાં એ
 દાવદાર છે કે નહિ તેને અમુક કાલેનો રો છે કે
 નહિ કાલેનો અમુક અર્થ થાય છે કે નહિ એ બોલતું
 એ અર્થાન્તર છે. તેમજ પ્રતિપક્ષીના અમુક સંબોધના જે
 અર્થો દરી તેની અવધ પ્રતિપક્ષીની રીતજાતની મરજી
 દરી એ પણ અર્થાન્તરજ મજા. દાવદારમાં તે એક પણ
 પ્રભ અપર્યાપ્ત પૂરી નથી લાગે પણ સામાન્ય વાદમાં
 આ નિષ્કમ એટલો સુખ પગાલો નથી તે પણ અર્થાન્તર
 રાત્રું એ પણ એક નિષ્કમદરજાન જ છે અને સુતાપતિ એ
 પણ મોટી રો. આપું નિષ્કમદરજાન નિર્ચક છે. નિર્ચક એટલે
 અર્થ વિચારું બોલતું તે પણ માણસો સમજાવ્યાથી
 કે પોતાની હુદિની નજાકથી સમે તે અર્થવાતું કે અર્થ
 વિચારું બોલવા પરમરી જાય છે તે નિર્ચકનો દોષ છે. આપણી
 નાણાનાં પંદોમાં આ ચારેય દોષોના પૂરજ લખજા મળા
 અપર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત તે સંખ્યા સાર્વજનિક સુખાઓમાં
 પણ આ દોષો થતા જાણે પડે છે.

દેવજામના પ્રકરણમાં રહી સ્થ તેમજ આ ૦.૫૪ લેખમાં

.....

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

..

.....

[illegible]

૧૯૧૬ ૬૨ ૬૩-૧૯૧૭, ૧૯૧૮ ૨૬૭

અનુક્રમ ૧૪-૧૫

અનુક્રમ ૧૪-૧૫

અનુક્રમ ૧૪-૧૫

—અને વિગત ૧૪-૬૦

ઉપર અને વિગત ૧૪-૧૬

અનુક્રમ ૧૬-૬૦

નિર્દેશ ૬૧-૬૩

નિર્દેશ ૬૧-૬૩ અને ૬૪-૧૦૧.

અનુક્રમ અને અનુક્રમ ૬૧-૬૩ ૬૪-૧૦૧

અનુક્રમ ૬૪-૬૧

નિર્દેશ ૬૪-૬૧.

અનુક્રમ ૬૧-૬૩

અનુક્રમ ૬૧-૬૩

નિર્દેશ ૬૧-૧૦૧

અનુક્રમ ૬૩, ૬૮, ૧૦૦, ૧૦૧.

અનુક્રમ ૬૬.

અનુક્રમ ૬૬.

અનુક્રમ ૬૬.

અનુક્રમ, અનુક્રમ ૬૦૬, ૬૨.

અનુક્રમ ૨૦૧-૨૧૧.

અનુક્રમ ૨૦૮.

$\mathbb{Z}_2[x]$

1. 1.

1. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a ring.
2. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a commutative ring.
3. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a domain.
4. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a PID.
5. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a UFD.
6. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a local ring.
7. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a Noetherian ring.
8. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a GCD domain.
9. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a Bézout domain.
10. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a principal ideal domain.
11. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a unique factorization domain.
12. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a Dedekind domain.
13. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a Krull domain.
14. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a Gorenstein ring.
15. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a Cohen-Macaulay ring.
16. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a regular ring.
17. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a local Gorenstein ring.
18. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a local Cohen-Macaulay ring.
19. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a local regular ring.
20. $\mathbb{Z}_2[x]$ is a local Gorenstein ring.

ପରିଭାଷା ଟିପ୍ପ.

- At what time something is
- Assumed meaning is
- Affirmative propositions କିଛି କିଛି
- କିଛି କିଛି
- Analogy ଶୃଙ୍ଖଳା
- Analysis ଗଣନା
- Antecedent ଗୁଣ ଗୁଣ
- Argument in a circle କିଛି
- Argumentum ad hominem କିଛି
- Authority କିଛି
- Begging the question କିଛି
- Burden of proof ଗୁଣ ଗୁଣ
- Contradictory propositions କିଛି କିଛି
- Case କିଛି.
- Classification କିଛି କିଛି
- Co-existence କିଛି
- Collative terms କିଛି କିଛି
- Common terms କିଛି କିଛି
- Composition, fallacy of, କିଛି
- Conclusion କିଛି.
- Conditional propositions କିଛି କିଛି
- Connatation of terms କିଛି କିଛି
- Consequent କିଛି କିଛି

- Implication index
- Incompleteness theorems
- Inductive methods index
- Induction index
- Infinity of equiconsistent systems
- Index
- Infinity of composition
- Infinity of division
- Index of double question
- Infinity of irreducibility of objects
- Index
- Infinity of logical principles
- Form index
- Formal logic index
- Formalism discussion index
- Genus index
- Hypothesis index
- Hypothetical propositions index
- Immediate inference index
- Induction index
- Inductive methods index
- Inference index
- Interpretable accident index
- Intension of a term index

- Principles of nature 4-9 21
 Point of order 154-55
 Propriate 154
 Proportion 154
 Probability 154 155 156 157
 Property 154
 Proportion 154 155 156
 Proportion 154 155 156 157
 Psychology 154
 Reduction 154 155
 Reduction 154 155
 Science 154
 Separable accident 154 155 156
 Sequence 154
 Series 154
 Space 154
 Syllogism 154 155 156
 Synthesis 154
 Terms 154
 Theory 154
 Universal propositions 154 155
 Uniformity of nature 154
 Valid 154

Plurality of causes દરેક વસ્તુ.

Point of order. નિમ્નરૂપ.

Predicate વિધેય

Premise અવગત

Probability સંભવ સંભવિતતા સંભવ.

Property ધર્મ.

Proposition નિર્દેશવાદ્ય વાદ્ય.

Proprium સ્વમુખ્ય ધર્મ. સ્વમુખ્યતા વિદ્ય.

Psychology માનસશાસ્ત્ર.

Reductio ad absurdum તત્ત્વ

Regressus in infinitum અવગતતા

Science શાસ્ત્ર.

Separable accident અનિર્વચ્ય અવગતિમત્ત વિદ્ય.

Sequences પેશાંશર્મ.

Sorites માણસશાસ્ત્ર.

Species વિશેષ

Syllogism વચનવચન વાદ્ય, અવગતી વાદ્ય

Synthesis સમન્વય

Terms શબ્દ

Theory શાસ્ત્ર

Universal propositions સર્વવિધીય વાદ્ય

Uniformity of nature સ્થિતિમાન્ય

Valid મુદ્ધત્ત

શુદ્ધિપત્ર.

પ્ર.	સીધી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ.
૧.	કાઠી	ધાવ	ધાવ છે.
૬.	૬	ધગાસ	'ધગા'
૧૩.	૨	જરણું	જરેણું
૧૪.	૧૭	અમધ	અમધ
૧૬.	૩.	આમિ	આમ
૧૭.	૮.	નિરવી ગાયો	નિરવ ગાયો
૧૮.	૯	પંદોને	પંદોને
૧૯.	૧૦	વિશ્વત્પના	વિશ્વત્પ
૨૦.	૧૧	આપંચ	આપંચ
૨૧.	૧૨	મંભાવત	મંભાવિત
૨૨.	૧૩	બપરભાવામક	બપરભાવામક
૨૩.	૧૪	અભિઓ પસુ	અભિઓને પસુ
૨૪.	૧૫	વિદ્યે	વિદ્યામ કહેહે
૨૫.	૧૬	એચ	એચે
૨૬.	૧૭	કરે	કરે
૨૭.	૧૮	'હ'	'હ'
૨૮.	૧૯	ધગા	ધગે
૨૯.	૨૦	અને...	અનેકાદિ-રૂપાની
૩૦.	૨૧	(અથવા કારણે અને)	(અથવા કારણે) અને
૩૧.	૨૨	આવ	હે

